

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Навчально-науковий інститут «Інститут інформаційних технологій в економіці»

Кафедра математичного моделювання та статистики

ЕКОНОМІЧНА КІБЕРНЕТИКА І ДАТА САЙНС
05 «Соціальні та поведінкові науки»
051 «Економіка»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему **«Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами**
України з країнами ЄС»

(назва теми)

здобувача Синюка Ростислава Валерійовича

(підпис)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент кафедри математичного моделювання та статистики Мазур Маргарита Вікторівна

..

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

В.о. завідувача кафедри: кандидат фізико-математичних наук, професор Великоіваненко Г.І.

(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Навчально-науковий інститут
«Інститут інформаційних технологій в економіці»

Кафедра математичного моделювання та статистики

Освітньо-професійна програма «Економічна кібернетика і Дата Сاینс»

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність 051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми
Олена ПСКУНОВА

(підпис)

2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри математичного
моделювання та статистики
Галина ВЕЛИКОІВАНЕНКО

(підпис)

2024 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувача вищої освіти Синюка Ростислава Валерійовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

очної (денної) форми навчання
очної (денної), заочної, дистанційної

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему

«Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «19» вересня 2024 р. № 1610 / ст

Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах сайтів Національного банку України <https://bank.gov.ua/>, Державної служби статистики <https://www.ukrstat.gov.ua/> та інших відкритих джерел.

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ТА ПОСЛУГАМИ
Розділ 2	АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ДИНАМІКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС
Розділ 3	ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНOSTI ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ

Об'єкт дослідження:	зовнішня торгівля товарами та послугами України
Предмет дослідження:	методи аналізу тенденцій та закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами
Мета кваліфікаційної магістерської роботи:	оцінка збалансованості зовнішньої торгівлі товарами та послугами та перспектив розвитку

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1: 1) Узагальнити основні теоретичні підходи до визначення зовнішньої торгівлі, її функцій та ролі в економіці країни; 2) Розкрити основи класифікації зовнішньої торгівлі на торгівлю товарами та послугами; 3) Визначити основні економічні показники, які характеризують стан та ефективність зовнішньої торгівлі; 4) Дослідити методологічні підходи до аналізу збалансованості зовнішньої торгівлі.

У розділі 2: 1) Провести аналіз структури експорту та імпорту товарів між Україною та країнами ЄС; 2) Оцінити динаміку змін у товарній структурі зовнішньої торгівлі за останні роки; 3) Провести аналіз диверсифікації зовнішньої торгівлі за географічною структурою та за видами товарів.

У розділі 3: 1) Описати структуру та основні види послуг, що експортуються та імпортуються Україною; 2) Оцінити збалансованість зовнішньої торгівлі послугами за основними видами та ринками; 3) Визначити основні напрямки розвитку зовнішньої торгівлі послугами з країнами ЄС.

Завдання підготував
науковий керівник

(підпис)

Маргарита МАЗУР
(ініціали, прізвище)

«__» _____ 2024 р.

Завдання одержав
здобувач

(підпис)

Ростислав СИНЮК
(ініціали, прізвище)

«__» _____ 2024 р.

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 82 сторінки, 8 таблиць, 22 рисунки, перелік використаних джерел з 50 найменувань, додатки.

«Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС»

Об'єктом дослідження є зовнішня торгівля товарами та послугами України з країнами ЄС.

Предметом дослідження є методи аналізу тенденцій та закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами.

Мета та завдання виконання дослідження. Завданням дослідження є аналіз структури та динаміки зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС з метою оцінки її збалансованості та перспектив розвитку.

Відповідно до поставленої мети визначені такі *завдання*:

- проаналізувати теоретичні аспекти зовнішньої торгівлі товарами та послугами;
- описати методологічні основи статистичного вивчення зовнішньої торгівлі;
- охарактеризувати сучасний стан зовнішньої торгівлі товарами в країні та систему показників для оцінки збалансованості зовнішньої торгівлі;
- проаналізувати товарну та географічну структуру зовнішньої торгівлі в країні;
- оцінити збалансованість зовнішньої торгівлі товарами та послугами;
- проаналізувати закономірності та тенденції розвитку зовнішньої торгівлі;
- оцінити перспективи розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. . Теоретична значущість роботи полягає у вдосконаленні підходів до статистичного аналізу та моделювання процесів зовнішньої торгівлі. Методична цінність дослідження відображається у застосуванні статистичних методів, які можуть бути використані для дослідження подібних економічних процесів як в Україні, так і в інших країнах. Практичне значення отриманих результатів полягає в їх застосуванні для оптимізації структури та напрямів розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС.

Практичні результати дослідження полягають у можливості покращення показників зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС шляхом географічної та товарної диверсифікації торгівлі, пошуку нових ринків збуту, адаптації до сучасних умов. Наприклад, часткове відкриття експорту зброї українського виробництва, диверсифікація поставок електрики та електричного обладнання.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи – 2024.

Рік захисту роботи – 2024.

Ключові слова: експорт, імпорт, сальдо, диверсифікація, торгівельний баланс, торгівля, зовнішньоекономічна діяльність, ЄС, коефіцієнт, індекс.

В і д г у к
про кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача освітньо-професійної програми «Економічна кібернетика і Дата
Сайнс»

Синюка Ростислава Валерійовича
на тему: «Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами
України з країнами ЄС»

1. Актуальність теми: Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, зокрема виявлення та розуміння тенденцій та закономірностей, дозволяє оцінити ефективність торговельних відносин, виявити потенційні ризики для прийняття обґрунтованих економічних рішень на державному та бізнес-рівнях, що обумовлює актуальність даної магістерської роботи.
2. Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи: Індивідуальне завдання виконане здобувачем у повному обсязі. В роботі доцільно та грамотно використано математичні та статистичні методи дослідження, що дозволило автору сформулювати обґрунтовані висновки і рекомендації. Окремі результати проведеного дослідження відображено у тезах конференції.
3. Наявність самостійних розробок автора: здійснено аналіз структурних зрушень та рівня концентрації зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС за допомогою показників квадратичного коефіцієнта структурних зрушень та коефіцієнта концентрації Херфіндала-Хіршмана, проаналізовано рівень диверсифікації та спеціалізації у зовнішній торгівлі товарами за допомогою коефіцієнтів внутрішньогалузевої торгівлі Грубеля-Ллойда, а також побудовано прогноз обсягів зовнішньої торгівлі.
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій полягає у можливості ефективніше передбачати зміни в обсягах зовнішньої торгівлі з країнами ЄС та адаптувати стратегії управління через проведений автором аналіз концентрації та спеціалізації зовнішньої торгівлі.
5. Наявність недоліків: Доцільним в роботі є розширення системи показників в оцінюванні впливу цінових змін на ключові індикатори зовнішньої торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС. Даний недолік залишає місце для майбутніх досліджень цієї теми.
6. Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: Кваліфікаційна магістерська робота Синюка Р.В. «Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС» є самостійним завершеним дослідженням, відповідає вимогам, що висуваються для даного типу робіт, може бути рекомендована до захисту перед ЕК. Рівень виконання кваліфікаційної магістерської роботи «високий».

Науковий керівник:

к.е.н., доцент, доцент кафедри

математичного моделювання та статистики

Мазур М.В.

“ _____ ” _____ 20__ року

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу освітнього ступеня магістр
на тему: «Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами
України з країнами ЄС»
здобувача 2-го курсу магістратури спеціальності 051 «Економіка»
освітньо-професійної програми «Економічна кібернетика і Дата Сайнс»
ННІ «Інститут інформаційних технологій в економіці»
Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана
Синюка Ростислава

Зовнішня торгівля товарами та послугами України з країнами ЄС залишається ключовим напрямом економічної співпраці, демонструючи високу взаємозалежність і перспективи подальшої інтеграції. У сучасних умовах воєнного стану статистичний аналіз зовнішньої торгівлі з країнами ЄС є критично важливим для оцінки ефективності експортно-імпортних операцій, оптимізації торговельних відносин та зміцнення економічної безпеки України.

Розкриття теоретико-методологічних та практичних засад статистичного аналізу зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС дозволило автору глибоко дослідити структуру, динаміку та основні тенденції торговельних відносин. Проведено оцінку збалансованості експорту та імпорту за товарними групами, а також досліджено географічну структуру зовнішньої торгівлі.

На особливу увагу заслуговує використання коефіцієнтів концентрації Херфіндаля-Хіршмана, що дозволило оцінити рівень концентрації зовнішньої торгівлі з окремими країнами ЄС, а також індексів внутрішньогалузевої торгівлі Грубеля-Ллойда, які дали змогу проаналізувати рівень диверсифікації та спеціалізації у зовнішній торгівлі товарами. Крім того, для оцінки структури та структурних зрушень було використано квадратичний коефіцієнт структурних зрушень, що дозволило детально вивчити зміни в товарній та географічній структурі зовнішньої торгівлі з країнами ЄС.

Чільне місце в роботі займає застосування графічного методу для аналізу зовнішньої торгівлі. Використання діаграм та графіків за допомогою програми MS Excel дозволило наочно представити результати дослідження, що сприяло глибшому аналізу динаміки та структури торгівлі. Отримані результати демонструють глибоке володіння Синюком Р. методикою статистичного дослідження.

Робота логічна та послідовна. Інформаційною базою слугували статистичні дані Державної служби статистики та Національного банку України. Представлений матеріал, послідовність його викладання, глибина розкриття теми, аргументованість висновків дозволяють позитивно оцінити авторський внесок у розробку практичного інструментарію щодо статистичного аналізу зовнішньої торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС.

До незначних недоліків можна віднести доцільність оцінювання розвитку зовнішньої торгівлі з країнами ЄС не тільки в цілому по країні, а й в розрізі окремих її регіонів.

Загалом, за своїм спрямуванням та змістом магістерська робота відповідає вимогам, що висуваються до підготовки робіт ОС магістр, рекомендується до захисту і заслуговує на високу оцінку.

Рецензент:

Канд. техн. наук, доцент кафедри
системного аналізу та інформаційних
технологій

Маріупольського державного університету

4 грудня 2024 року

Ганна МАРТИНЮК

Особистий підпис К.тех.н., доцента каф.
САІТ, Мартинюк Г.В. засвідчую
Відначальник загального відділу Анастасія БЕЗУГА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ТА ПОСЛУГАМИ	6
1.1 Поняття і класифікація зовнішньої торгівлі та її роль у розвитку економіки	6
1.2 Теорії міжнародної торгівлі та їх розвиток у сучасних умовах	12
1.3 Основні індикатори та методи статистичного аналізу зовнішньої торгівлі	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ДИНАМІКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС	25
2.1 Структурний аналіз експорту та імпорту товарів між Україною та країнами ЄС	25
2.2 Дослідження динаміки та збалансованості зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС	37
2.3 Аналіз внутрішньогалузевої торгівлі товарами на зовнішньому ринку	51
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНOSTІ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ	63
3.1 Аналіз динаміки та збалансованості зовнішньої торгівлі послугами України з країнами ЄС	63
3.2 Аналіз товарної та географічної структури українських послуг на ринку країн ЄС	67
3.3 Оцінка перспектив розвитку зовнішньої торгівлі послугами	76
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах євроінтеграційних процесів, що набирають обертів, розвиток зовнішньої торгівлі України з країнами Європейського Союзу є одним із ключових факторів для підтримання макроекономічної стабільності та зростання національної економіки. Аналіз динаміки, структури та тенденцій зовнішньоторговельних операцій дозволяє оцінити ефективність економічної політики та виробити рекомендації для оптимізації економічних зв'язків. Зовнішня торгівля України з країнами Європейського Союзу набуває особливого значення в умовах війни, яка триває через агресію з боку Російської Федерації. Постійні атаки на критичну інфраструктуру, зокрема енергетичну, змусили Україну диверсифікувати джерела енергопостачання, час від часу звертаючись до імпорту електроенергії з країн ЄС. Це підвищує залежність національної економіки від стабільного та прогнозованого зовнішньоторговельного обігу. Такі зміни потребують аналізу нових торговельних структур і визначення оптимальних шляхів підтримки цих потреб у співпраці з країнами ЄС. Дослідження поточної динаміки та структури торгівлі сприятиме адаптації економічної політики України до нових викликів і розробці стратегічних рекомендацій для подальшого зміцнення економічних зв'язків з європейськими партнерами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сфері досліджень зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС важливий науковий внесок зробили такі дослідники, як Артамонова Г., Брензович К., Машкара-Чокнадій В. Їхні праці фокусуються на аналізі динаміки обсягів експорту та імпорту, економічній доцільності торговельних угод, методах прогнозування зовнішньоторговельного обороту. Зокрема, Артамонова Г. досліджує в цілому зовнішню торгівлю України з ЄС, які для нас відкриваються можливості та стоять виклики, тоді як Брензович К., Машкара-Чокнадій В. динаміку розвитку зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС в рамках дії зони вільної торгівлі. Проте недостатньо вивченими залишаються

питання використання комплексних методів статистичного аналізу для прогнозування показників зовнішньої торгівлі та визначення оптимальних напрямів розвитку торгівлі з країнами ЄС.

Протягом 2022-2024 років наукові дослідження зовнішньої торгівлі України з ЄС зосереджуються на оцінці змін у торговельній структурі, які були викликані війною та економічними викликами, пов'язаними з атаками на інфраструктуру та потребою у нових видах імпорту. Значний внесок у вивчення зовнішньоторговельної ситуації зробили українські та міжнародні економісти, зокрема Геннадій Широкий та Наталія Гавриленко, які акцентують увагу на зміні складу імпорту та експорту під впливом війни. Наприклад, у роботах Пономаренко О. розглянуто зміну структури імпорту з акцентом на товарах подвійного призначення, зокрема мікроелектроніці та дронах, які є критичними для забезпечення оборонних потреб країни.

Мета і завдання дослідження. Завданням дослідження є аналіз структури та динаміки зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС з метою оцінки її збалансованості та перспектив розвитку.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- 1) проаналізувати теоретичні аспекти зовнішньої торгівлі товарами та послугами;
- 2) описати методологічні основи статистичного вивчення зовнішньої торгівлі;
- 3) охарактеризувати сучасний стан зовнішньої торгівлі товарами в країні та систему показників для оцінки збалансованості зовнішньої торгівлі;
- 4) проаналізувати товарну та географічну структуру зовнішньої торгівлі товарами в країні;
- 5) оцінити збалансованість зовнішньої торгівлі послугами;
- 6) проаналізувати закономірності та тенденції розвитку зовнішньої торгівлі послугами;
- 7) оцінити перспективи розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами.

Об'єкт дослідження — зовнішня торгівля товарами та послугами України з країнами ЄС.

Предмет дослідження — методи аналізу тенденцій та закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі використовуються методи статистичного аналізу: коефіцієнт покриття імпорту експортом, сальдо торгового балансу, індекс умов торгівлі товарами, коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі товарами, індекс Герфіндаля-Гіршмана, квадратичний коефіцієнт структурних зрушень, індекс Грубеля-Ллойда, які дозволяють виявити основні тенденції та фактори зовнішньої торгівлі, а також спрогнозувати її подальший розвиток. Крім того, застосовується порівняльний аналіз для оцінки ефективності зовнішньоторговельних зв'язків України з окремими країнами ЄС.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість роботи полягає у вдосконаленні підходів до статистичного аналізу та моделювання процесів зовнішньої торгівлі. Методична цінність дослідження відображається у застосуванні статистичних методів, які можуть бути використані для дослідження подібних економічних процесів як в Україні, так і в інших країнах. Практичне значення отриманих результатів полягає в їх застосуванні для оптимізації структури та напрямів розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження є статистичні дані Державної служби статистики України, звіти міжнародних організацій (Світової організації торгівлі, Євростату), НБУ, а також наукові публікації українських та зарубіжних дослідників, присвячені питанням зовнішньої торгівлі.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг кваліфікаційної роботи складає 85 сторінок. Робота містить 22 рисунки, 4 формули та 50 літературних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ТА ПОСЛУГАМИ

1.1 Поняття і класифікація зовнішньої торгівлі та її роль у розвитку економіки

Зовнішня торгівля є складним та багатогранним явищем, яке відіграє ключову роль у функціонуванні сучасної світової економіки. Вона охоплює широке коло економічних відносин, що виникають між країнами в процесі обміну товарами, послугами, капіталом та технологіями [2].

По суті, зовнішня торгівля являє собою механізм взаємодії національних економік, що дозволяє країнам спеціалізуватися на виробництві тих товарів та послуг, в яких вони мають компаративні переваги. Це означає, що країни концентрують свої ресурси на виробництві продукції, яку вони можуть виготовляти з меншими витратами, ніж інші країни, а потім обмінюють її на товари та послуги, виробництво яких є для них менш ефективним [3].

Класифікація зовнішньої торгівлі дозволяє систематизувати та аналізувати різні аспекти цього явища. Залежно від об'єкта торгівлі, розрізняють торгівлю товарами та торгівлю послугами. Торгівля товарами охоплює широкий спектр продукції, від сировини та енергоносіїв до готової промислової продукції та продовольства. Торгівля послугами включає такі сфери, як транспорт, туризм, фінансові та консультаційні послуги, інформаційні технології тощо [18].

За географічним принципом зовнішня торгівля поділяється на міжрегіональну та внутрішньорегіональну. Міжрегіональна торгівля здійснюється між країнами, що належать до різних регіонів світу, наприклад, між Європою та Азією. Внутрішньорегіональна торгівля відбувається між країнами одного регіону, наприклад, в рамках Європейського Союзу [5]. Важливим критерієм класифікації є

ступінь державного регулювання зовнішньоторговельних операцій. Вільна торгівля характеризується мінімальним втручанням держави в процеси експорту та імпорту, тоді як протекціонізм передбачає застосування мит, квот та інших обмежень для захисту національних виробників від іноземної конкуренції [8].

Роль зовнішньої торгівлі в розвитку економіки важко переоцінити. Вона є рушійною силою економічного зростання, стимулюючи розвиток експортно-орієнтованих галузей, залучення інвестицій та створення нових робочих місць.

Зовнішня торгівля сприяє підвищенню конкурентоспроможності національних виробників, змушуючи їх вдосконалювати якість продукції, знижувати витрати та впроваджувати інновації. Крім того, зовнішня торгівля розширює доступ споживачів до якісніших та дешевших товарів та послуг, що позитивно впливає на рівень життя населення [4].

Однак, слід враховувати, що зовнішня торгівля може мати і негативні наслідки. Надмірна залежність від експорту окремих товарів робить економіку вразливою до коливань світових цін. Також, існує ризик витіснення вітчизняних виробників з внутрішнього ринку більш конкурентоспроможною імпоротною продукцією. Тому, важливим завданням державної політики є знаходження оптимального балансу між відкритістю економіки та захистом національних інтересів [18].

Навчальні матеріали Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця підкреслюють важливість розуміння основ класифікації та аналізу зовнішньої торгівлі для ефективного управління економікою. Доповідь Світового банку (2022) акцентує увагу на тісному зв'язку між розвитком міжнародної торгівлі та економічним зростанням країн. Аналітичний огляд UNCTAD досліджує економічні наслідки структурних змін у міжнародній торгівлі. OECD Trade Insights (2021) аналізує сучасні виклики та перспективи зовнішньої торгівлі.

Поняття зовнішньої торгівлі тісно пов'язане з поняттям міжнародного поділу праці. Кожна країна, залежно від своїх ресурсів, клімату, технологічного рівня та інших факторів, спеціалізується на виробництві певних видів продукції.

Завдяки зовнішній торгівлі країни мають можливість обмінюватись товарами та послугами, отримуючи ті, що самі не виробляють, або виробляють неефективно [8].

Класифікація зовнішньої торгівлі дозволяє систематизувати різні аспекти цього явища та поглибити його аналіз. Існує декілька основних критеріїв класифікації:

1. За об'єктом торгівлі:

- Торгівля товарами – охоплює експорт та імпорт сировини, промислової продукції, продовольства, енергоносіїв тощо.

- Торгівля послугами – включає такі сфери, як транспорт, туризм, фінансові, страхові та консультаційні послуги, інформаційні технології, освіта, охорона здоров'я тощо.

2. За географічним принципом:

- Міжрегіональна торгівля – здійснюється між країнами різних регіонів світу (наприклад, між країнами Європи та Азії).

- Внутрішньорегіональна торгівля – відбувається між країнами одного регіону (наприклад, в рамках Європейського Союзу).

3. За ступенем державного регулювання:

- Вільна торгівля – характеризується мінімальним втручанням держави у зовнішньоторговельні операції.

- Протекціонізм – передбачає використання мит, квот, ліцензій та інших обмежень для захисту вітчизняних виробників від іноземної конкуренції.

4. За формою розрахунків:

- Бартерна торгівля – прямий обмін товарами без використання грошей.

- Торгівля на основі грошових розрахунків – використання валюти для оплати товарів та послуг [26].

Роль зовнішньої торгівлі у розвитку економіки надзвичайно важлива та багатогранна:

1. Стимулювання економічного зростання. Зовнішня торгівля розширює ринки збуту для вітчизняних товарів та послуг, стимулює розвиток експортно-орієнтованих галузей, збільшує обсяги виробництва та сприяє економічному

зростанню.

2. Підвищення конкурентоспроможності національних виробників. Конкуренція з боку іноземних компаній стимулює вітчизняних виробників до вдосконалення якості продукції, зниження витрат, впровадження інновацій та підвищення ефективності виробництва.

3. Зростання зайнятості. Розвиток експортно-орієнтованих галузей створює нові робочі місця, знижує рівень безробіття та сприяє підвищенню рівня життя населення.

4. Покращення добробуту населення. Зовнішня торгівля розширює асортимент товарів та послуг на внутрішньому ринку, забезпечує доступ до якіснішої та доступнішої продукції, що позитивно впливає на рівень життя населення.

5. Залучення іноземних інвестицій. Активна участь у міжнародній торгівлі сприяє покращенню інвестиційного клімату країни та залученню іноземних інвестицій, що є важливим фактором економічного розвитку.

6. Технологічний прогрес. Зовнішня торгівля сприяє передачі технологій та ноу-хау, стимулює інноваційну діяльність та технологічний розвиток [28].

Разом з тим, зовнішня торгівля може мати і певні негативні наслідки:

1. Залежність від світових цін. Країни, що спеціалізуються на експорті вузького кола товарів, стають вразливими до коливань світових цін.

2. Посилення конкуренції з боку іноземних виробників. Збільшення імпорту може призвести до витіснення вітчизняних товарів з внутрішнього ринку та банкрутства підприємств.

3. Погіршення екологічної ситуації. Збільшення обсягів виробництва та транспортування товарів може призвести до забруднення навколишнього середовища [29].

Для мінімізації негативних наслідків зовнішньої торгівлі держава повинна проводити зважену економічну політику, спрямовану на:

- диверсифікацію експорту та імпорту;
- розвиток високотехнологічних галузей;

- підтримку вітчизняних виробників;
- захист навколишнього середовища.

Країни ЄС є основним стратегічним економічним партнером України, забезпечуючи значну частку як експортних доходів, так і критичних імпорتنих надходжень [27]. Це підтверджує важливість продовження співпраці та збереження стабільного торговельного середовища. Країни Європейського Союзу відіграють визначну роль у зовнішньоекономічній діяльності України, про що свідчать дані за 2023 рік, які зображені на двох наступних діаграмах (рис. 1.1 та рис. 1.2).

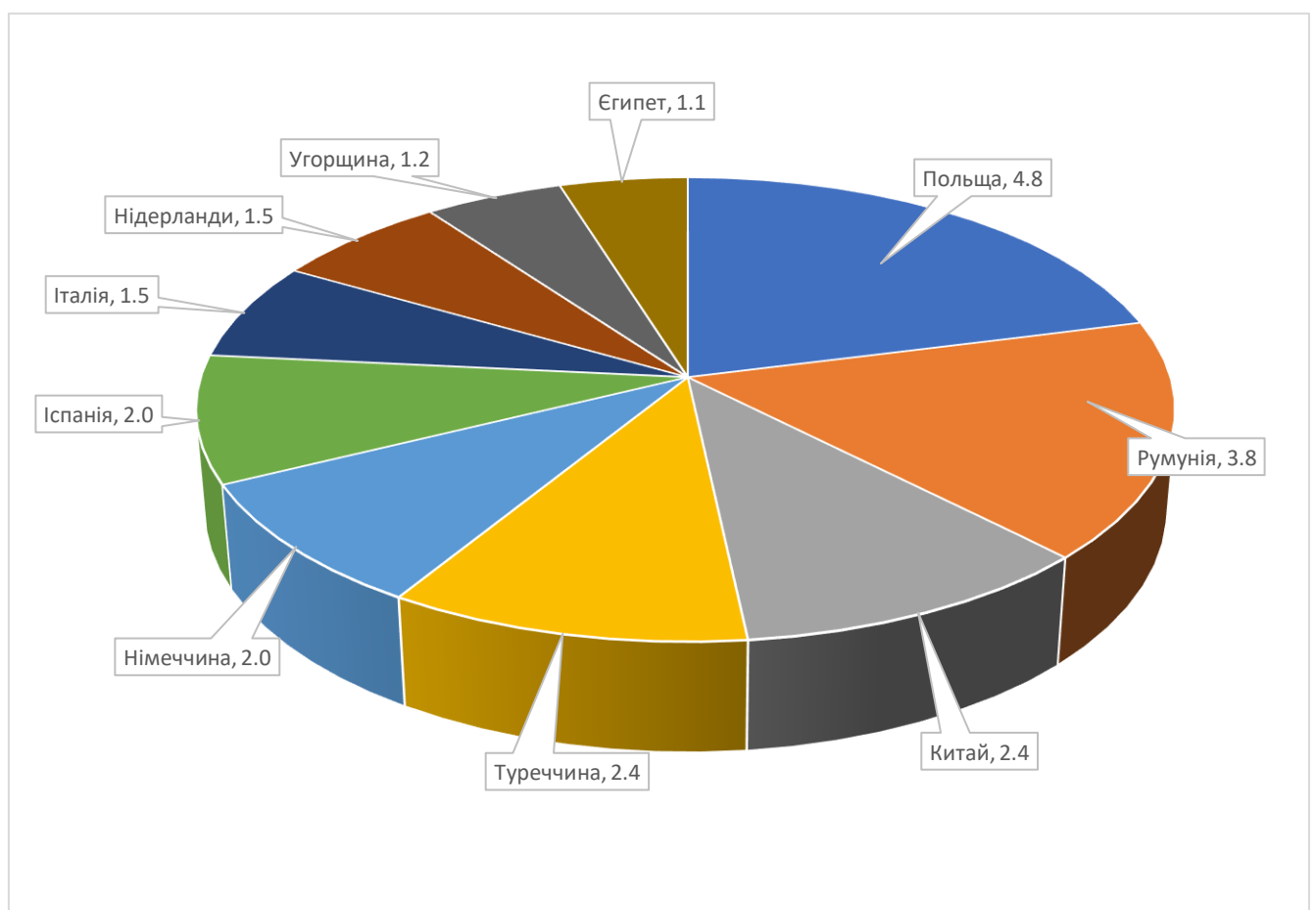

Рисунок 1.1 – Обсяг експорту товарів з України в топ 10 країн світу у 2023 році, млрд. дол. США

Джерело: розроблено автором на основі [5]

За результатами аналізу структури зовнішньої торгівлі у 2023 році частка експорту України до країн ЄС становила 65% від загального обсягу, що відповідає 23,4 млрд. дол. США. Водночас імпорт з країн ЄС складав 51% від загального

обсягу імпорту України, досягнувши 32,5 млрд. дол. США.

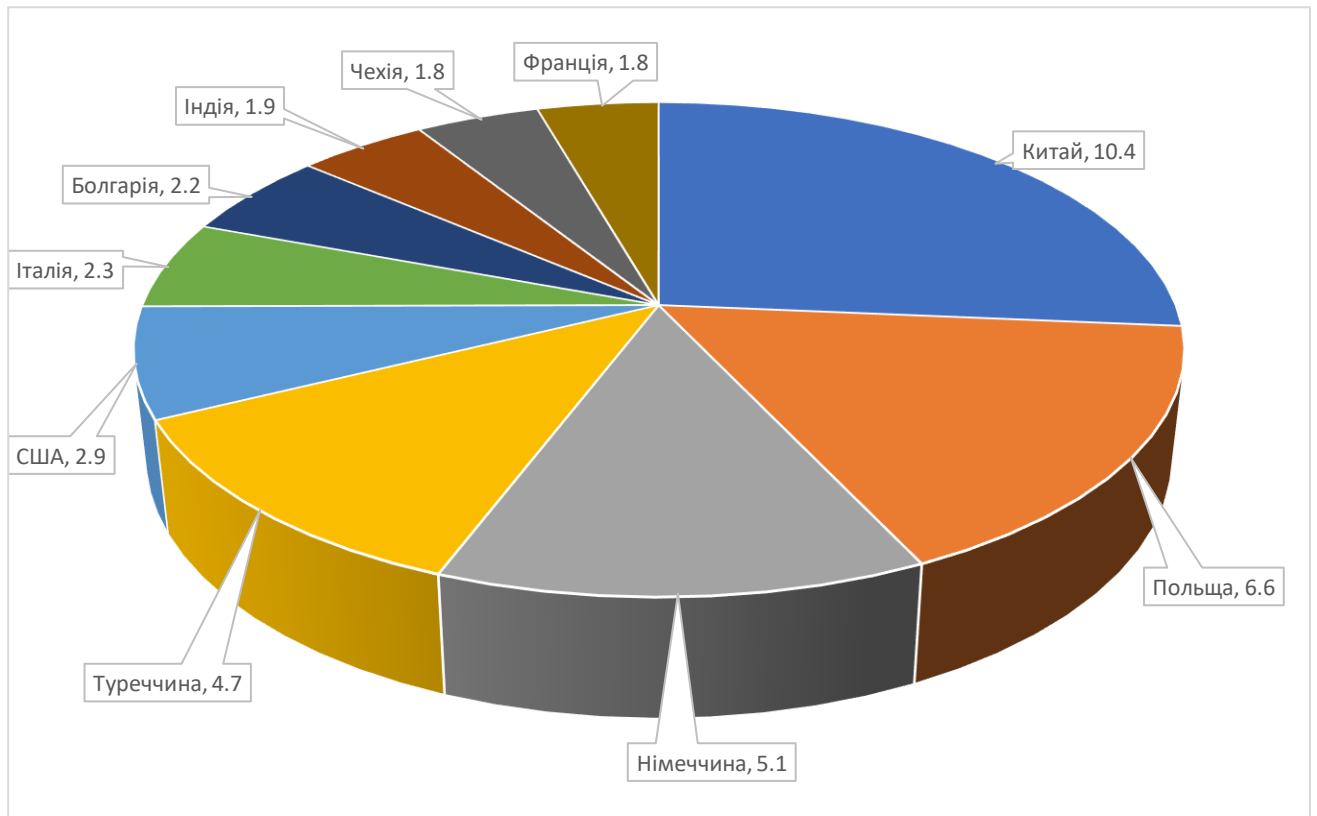

Рисунок 1.2 – Обсяг імпорту товарів в Україну з топ 10 країн світу у 2023 році, млрд. дол. США

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Аналіз показників з рис. 1.2 підтверджує глибоку інтеграцію України до європейського економічного простору, особливо на фоні політики євроінтеграції. Польща є ключовим партнером у зовнішньоекономічній діяльності України, займаючи перше місце як серед країн ЄС, так і загалом: обсяг експорту до Польщі становив \$4,8 млрд. дол. США, а імпорт із Польщі — \$6,6 млрд. дол. США. Інші значущі партнери включають Румунію (\$3,8 млрд. дол. США експорту) і Німеччину (\$2,02 млрд. дол. США експорту та \$5,06 млрд. дол. США імпорту).

На рівні ЄС важливими партнерами залишаються також Італія, Іспанія, Нідерланди, Угорщина та Франція. Висока частка експорту до цих країн свідчить про стабільний попит на українські товари, а імпорт із цих держав забезпечує значну частину українського ринку ключовими товарами.

Китай також відіграє важливу роль у зовнішньоекономічній діяльності України. У 2023 році він посідав третє місце серед найбільших партнерів України

за експортом, обсяг якого склав \$2,41 млрд. дол. США, та перше місце за імпортом — \$10,4 млрд. дол. США. Це свідчить про значну економічну взаємодію між країнами, яка базується на постачанні ключових груп товарів. Китай є важливим торговельним партнером України, з яким підтримується високий рівень товарообігу, зумовлений взаємодоповнюючими інтересами у галузі сільського господарства, промисловості та технологій. Ця співпраця є ключовою для обох економік і має тенденцію до подальшого розвитку [22].

Основні групи товарів, які експортуються з України до Китаю, включають:

- Зернові культури: кукурудза, ячмінь і пшениця. Попит на українське зерно пояснюється потребами Китаю у забезпеченні продовольчої безпеки.
- Руди і концентрати: залізна руда, яка використовується для металургії та виробництва сталі.
- Соняшникова олія ще одна важлива категорія, враховуючи високий попит Китаю на продукти харчування.

Водночас імпорт із Китаю до України охоплює широкий спектр товарів, серед яких:

Машини та обладнання (група 84): особливо техніка, електроніка, побутова техніка та обладнання для промисловості.

Товари легкої промисловості, які традиційно займають значну частку імпорту.

Хімічна продукція, зокрема, пластмаси, хімічні компоненти для фармацевтики та сільського господарства.

1.2 Теорії міжнародної торгівлі та їх розвиток у сучасних умовах

Міжнародна торгівля є однією з ключових складових сучасної глобальної економіки, яка забезпечує взаємозв'язок між країнами та сприяє економічному розвитку національних економік. Вона охоплює обмін товарами, послугами,

технологіями, а також іншими ресурсами між державами. В умовах глобалізації роль міжнародної торгівлі стрімко зростає, а її структура й особливості зазнають значних змін під впливом нових викликів і можливостей, що зумовлює необхідність адаптації традиційних економічних теорій і створення нових концептуальних підходів до її аналізу [47].

Розвиток теорій міжнародної торгівлі є важливим етапом в економічній науці, що дозволяє зрозуміти принципи формування світових торговельних потоків, виявити закономірності міжнародного поділу праці, а також оцінити ефективність участі країн у світовій торгівлі. Від класичних концепцій Адама Сміта та Давіда Рікардо до сучасних моделей, таких як теорія конкурентних переваг Майкла Портера чи моделі внутрішньогалузевої торгівлі Пола Кругмана, економісти постійно вдосконалюють методології аналізу глобальних економічних відносин [18].

Класичні теорії, такі як концепція абсолютних переваг Адама Сміта та теорія порівняльних переваг Давіда Рікардо, заклали основу для розуміння ролі відмінностей у ресурсах і спеціалізації в торгівлі. Згодом неокласичні підходи, зокрема теорема Хекшера-Оліна, зосередили увагу на ролі факторів виробництва та їхній взаємодії у формуванні міжнародної торгівлі. Однак розвиток технологій, інтернаціоналізація бізнесу та формування глобальних ланцюгів постачання вимагають переосмислення цих класичних підходів [47].

Класичні Теорії:

- Теорія Абсолютних Переваг Адама Сміта. Ця основоположна теорія стверджує, що країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, в яких вони мають абсолютну перевагу, тобто можуть виробляти їх з меншими витратами ресурсів, ніж інші країни. Ця спеціалізація веде до підвищення загальної продуктивності та взаємної вигоди від торгівлі [47].

- Теорія Порівняльних Переваг Давида Рікардо. Розширюючи ідеї Сміта, Рікардо доводить, що навіть за відсутності абсолютних переваг, країнам вигідно торгувати, спеціалізуючись на виробництві товарів, в яких вони мають порівняльну перевагу, тобто де їхня відносна ефективність вища. Ця теорія підкреслює

важливість відносних витрат та ефективного розподілу ресурсів на глобальному рівні[47].

- **Модель Хекшера-Оліна.** Пояснює структуру міжнародної торгівлі через різницю в факторному забезпеченні країн. Країни з великою кількістю певного фактора виробництва (наприклад, праці, капіталу, землі) будуть спеціалізуватися на виробництві товарів, які інтенсивно використовують цей фактор. Торгівля, згідно з цією моделлю, веде до вирівнювання цін на фактори виробництва між країнами[47].

Сучасні Теорії:

- **Теорія Конкурентних Переваг Майкла Портера:** Портер стверджує, що успіх країни в міжнародній торгівлі визначається не лише факторами виробництва, але й низкою інших факторів, включаючи умови попиту, споріднені та підтримуючі галузі, стратегію, структуру та конкуренцію фірм. Ця теорія підкреслює важливість інновацій, кластерів та динамічного середовища для досягнення конкурентних переваг [30].

- **Теорія Життєвого Циклу Продукту:** Ця теорія розглядає міжнародну торгівлю з точки зору динаміки розвитку продукту. На різних стадіях життєвого циклу (впровадження, зростання, зрілість, спад) змінюються вимоги до факторів виробництва та локалізації виробництва. Торгівля відображає ці зміни, сприяючи переміщенню виробництва між країнами [18].

- **Нова Теорія Міжнародної Торгівлі:** Ця теорія враховує фактори, які були пропущені класичними теоріями, такі як економія масштабу, диференціація продукції та недосконала конкуренція. Вона пояснює, чому країни з подібними структурами економіки також торгують між собою, спеціалізуючись на виробництві вузького асортименту диференційованої продукції [18].

- **Теорія Гравітації:** Ця теорія, запозичена з фізики, використовується для моделювання обсягів торгівлі між країнами. Вона стверджує, що обсяг торгівлі пропорційний економічному розміру країн та обернено пропорційний відстані між ними. Модель гравітації враховує також інші фактори, такі як мовні та культурні бар'єри, торговельні угоди та інфраструктуру [18].

●Глобальні Ланцюги Цінності: Ця концепція відображає сучасну тенденцію фрагментації виробництва, коли різні етапи виробничого процесу розподіляються між країнами. Глобальні ланцюги цінності підкреслюють важливість міжнародної кооперації та спеціалізації в рамках глобальних виробничих мереж [47].

Сучасні умови ведення міжнародної торгівлі характеризуються високим рівнем інтеграції країн у світову економіку, збільшенням обсягів торгівлі послугами, поширенням цифрових технологій і посиленням ролі багатонаціональних корпорацій. Водночас світова економіка стикається з новими викликами, серед яких зростання протекціонізму, зміни в політичному кліматі, а також вплив пандемії COVID-19 на глобальні ланцюги поставок. Усі ці фактори вимагають більш глибокого розуміння теоретичних аспектів міжнародної торгівлі для забезпечення ефективного реагування на сучасні економічні виклики [19].

Одним із ключових чинників, що впливають на сучасну міжнародну торгівлю, є глобальні ланцюги постачання, які забезпечують розподіл виробництва між різними країнами. Це явище сприяє формуванню нової структури торгівлі, оскільки держави спеціалізуються на виконанні окремих етапів виробничого процесу, а не лише на створенні кінцевої продукції. Теорії міжнародної торгівлі мають інтегрувати цей аспект, зосереджуючи увагу на аналізі спеціалізації країн у межах глобальних ланцюгів та її впливу на торговельні потоки. Інновації та технології відіграють ключову роль у формуванні сучасного міжнародного торговельного середовища [33]. Автоматизація, цифровізація й розробка нових технологій докорінно змінюють структуру конкурентних переваг і створюють як нові можливості, так і ризики для держав. В умовах інтенсивного технологічного розвитку теорії міжнародної торгівлі мають враховувати вплив цих змін на глобальну економіку, конкурентоспроможність національних економік і розподіл вигод від участі у міжнародній торгівлі [32].

Ще одним важливим трендом є зростання ролі послуг у міжнародній торгівлі. Торгівля послугами, яка часто має нематеріальний характер, вимагає спеціального підходу до її аналізу. Сучасні теорії повинні враховувати специфіку послуг, зокрема фактори, що визначають їхній попит і пропозицію, а також їхній

вплив на економічний розвиток країн [31].

Значущим аспектом є також зростаюча увага до екологічних та соціальних аспектів міжнародної торгівлі. Питання сталого розвитку стають центральними в аналізі взаємозв'язку між міжнародними торговельними потоками та впливом на довкілля. Теорії міжнародної торгівлі повинні інтегрувати ці аспекти, щоб забезпечити збалансований підхід до економічного зростання та збереження природних ресурсів [4].

Війна в Україні стала критичним фактором, що вплинув на міжнародну торгівлю, особливо у Східній Європі. Для України це означає значні зміни в структурі зовнішньої торгівлі, включаючи скорочення експорту традиційних товарів, зростання імпорту енергоресурсів та збільшення залежності від співпраці з Європейським Союзом [1]. Ці обставини потребують перегляду теоретичних підходів до аналізу факторів, які визначають торгівлю в умовах кризових ситуацій.

У сучасному світі теорії міжнародної торгівлі мають постійно еволюціонувати, враховуючи тенденції глобалізації, технологічний прогрес, зростання ролі послуг, екологічні виклики та політичні фактори. Це дозволить глибше розуміти економічні процеси, які формують міжнародні торговельні відносини, та розробляти більш ефективні стратегії розвитку в умовах постійних змін [38].

1.3 Основні індикатори та методи статистичного аналізу зовнішньої торгівлі

Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі є важливим інструментом для оцінки стану, динаміки та ефективності зовнішньоекономічної діяльності держави. Він дозволяє визначити основні тенденції в експорті та імпорті, оцінити вплив зовнішньої торгівлі на економіку та розробити рекомендації щодо її оптимізації [24]. Основними індикаторами та методами, що використовуються в

статистичному аналізу зовнішньої торгівлі, є обсяг торгівлі, її структура, індекси динаміки, коефіцієнти концентрації та диверсифікації, а також специфічні індекси, такі як індекс Грубеля-Ллойда, коефіцієнт покриття імпорту експортом та індекси структурних зрушень [18].

Основні абсолютні та відносні показники для аналізу зовнішньоекономічної діяльності представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.1 – Система показників зовнішньої торгівлі товарами в Україні

Назва показника	Формула	Одиниці виміру	Економічна інтерпретація
1. Абсолютні показники			
Експорт	E	тис. грн	митний режим, відповідно до якого товари вивозяться за межі митної території України для вільного обігу без зобов'язання про їх поверненн
Імпорт	I	тис. грн	митний режим, відповідно до якого товари ввозяться на митну територію України для вільного обігу без обмеження строку їх перебування
2. Відносні показники			
Індекс Херфіндаля-Хіршмана	$HNI = \sum_{i=1}^n (s_i^2) x^k a^{n-k}$	коефіцієнт	рівень концентрації на ринку
Квадратичний коефіцієнт структурних зрушень	$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (d_1 - d_0)^2}{m}}$	коефіцієнт	вимірювання змін у структурі певного явища між двома періодами
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	$K_n = \frac{E}{I}$	коефіцієнт, %	рівень покриття імпорту експортом
Індекс Грубеля-Ллойда	$GL_i = 1 - \frac{ x_i - M_i }{x_1 + M_i}$	індекс	Дозволяє оцінити внутрішньогалузеву торгівлю певного товару чи послуги

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Основні критерії таких показників зовнішньоекономічної діяльності як сальдо, коефіцієнт збалансованості, індекс Херфіндаля-Хіршмана, коефіцієнт структурних зрушень, та Індекс Грубеля-Ллойда відображено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Основні критерії ефективності зовнішньої торгівлі товарами

Показник	Критерій
Сальдо торгового балансу	Позитивне сальдо – вартість експорту перевищує вартість імпорту; Негативне сальдо – вартість імпорту перевищує вартість експорту;
Коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі товарами	-1 – область незбалансованості імпорту; 1 – область незбалансованості експорту; 0 – експорт і імпорт збалансовані
Індекс Херфіндаля-Хіршмана	0.15 - Низький рівень концентрації 0.15- 0.25 - Середній рівень концентрації >0.25 - Високий рівень концентрації
Квадратичний коефіцієнт структурних зрушень	0 - Відсутність змін 25 - Незначні зміни 50 - Помірні зміни 100 - Значні зміни >100 - Радикальні зміни
Індекс Грубеля-Ллойда	0 - повністю міжгалузева торгівля 1 повністю внутрішньогалузева торгівля

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Обсяг зовнішньої торгівлі є базовим індикатором, який відображає сумарну вартість експорту та імпорту країни за певний період. Він дозволяє оцінити масштаби зовнішньоекономічної діяльності, визначити країни-лідери за обсягами торгівлі, а також порівнювати економічну активність різних держав [22]. Окрім абсолютних показників, часто використовують відносні індикатори, такі як співвідношення обсягів експорту та імпорту до ВВП країни, що дозволяє визначити відкритість економіки та її залежність від зовнішньої торгівлі.

Структура зовнішньої торгівлі аналізується за географічними та товарними

ознаками. Географічна структура включає розподіл торгівельних потоків за країнами-партнерами, що дозволяє виявити залежність від окремих ринків. Товарна структура відображає частку різних категорій продукції у загальному обсязі торгівлі, що дає можливість оцінити рівень технологічного розвитку економіки та її спеціалізацію [13]. Для аналізу структурних зрушень використовуються такі індекси, як квадратичний коефіцієнт структурних змін, що оцінює ступінь змін у товарній структурі експорту та імпорту протягом певного періоду [25].

Серед динамічних індикаторів ключову роль відіграють індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі. Індекс фізичного обсягу відображає зміну обсягів експорту або імпорту в натуральних одиницях, що дозволяє аналізувати реальні зміни, виключаючи вплив цінових коливань. Індекс середніх цін оцінює зміну цінової динаміки товарів, що експортуються та імпортуються, тоді як індекс умов торгівлі демонструє співвідношення експортних і імпортних цін, вказуючи на вигідність торгівлі для країни [14].

Коефіцієнт покриття імпорту експортом є важливим показником, що характеризує збалансованість зовнішньоторговельного балансу. Якщо значення коефіцієнта перевищує 100%, це свідчить про перевищення обсягів експорту над імпортом, що може бути позитивним сигналом для економіки. У разі, якщо коефіцієнт нижчий за 100%, країна може стикатися з дефіцитом торговельного балансу, що вимагає корегування торговельної політики [15].

Індекс концентрації та диверсифікації є додатковими індикаторами, що дозволяють оцінити залежність країни від окремих товарів або партнерів. Індекс концентрації вимірює ступінь зосередженості експорту або імпорту на обмеженій кількості товарів чи ринків, тоді як індекс диверсифікації оцінює різноманітність зовнішньоекономічної діяльності. Висока концентрація може бути ризикованою через залежність від зовнішніх чинників, тоді як диверсифікація зменшує ці ризики [23].

Індекс Грубеля-Ллойда аналізує ступінь внутрішньогалузевої торгівлі, що є особливо актуальним для інтеграційних об'єднань, таких як ЄС. Він дозволяє

оцінити рівень спеціалізації країн у рамках однієї галузі, що є важливим для розуміння ролі країни у глобальних виробничих ланцюгах [24].

Застосування вищезазначених індикаторів і методів дозволяє отримати комплексну картину зовнішньої торгівлі країни, її слабкі місця та потенційні напрями розвитку. На основі статистичного аналізу можуть бути розроблені ефективні стратегії зовнішньоекономічної політики, спрямовані на зміцнення позицій країни на світових ринках [17].

Країни Європейського союзу, займають велику частку в імпорті та експорті України [20]. Обсяг експорту та імпорту товарів за 2019-2023 роки можна спостерігати на діаграмі (рис. 1.3).

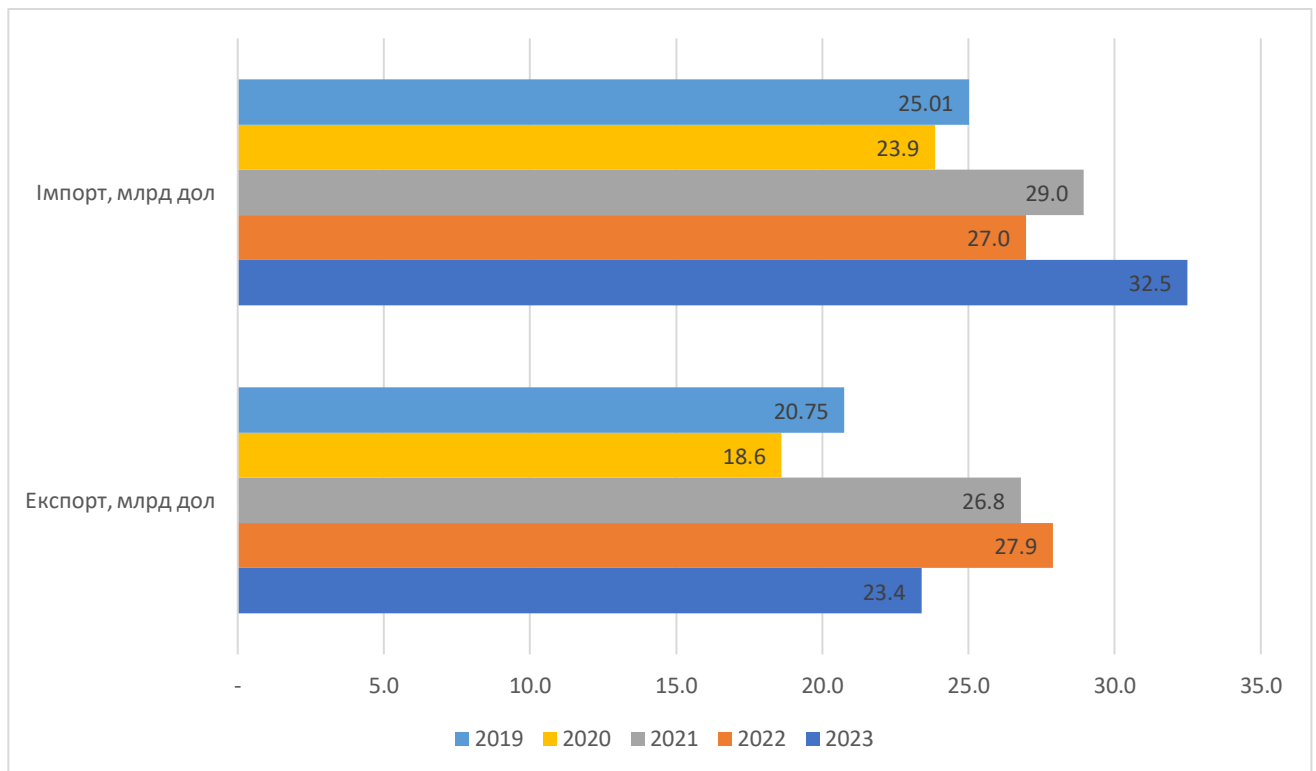

Рисунок 1.3 – Обсяги зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС у 2019-2023рр.

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Аналізуючи динаміку зовнішньої торгівлі України з країнами Європейського Союзу за період 2019–2023 років, можна помітити значні зміни у співвідношенні обсягів експорту та імпорту. У 2019 році обсяг експорту до країн ЄС становив 20,8 млрд доларів США, тоді як імпорт сягнув 25 млрд доларів.

Співвідношення між експортом і імпортом свідчило про негативне сальдо торгівлі, що вказувало на перевищення обсягів закупівель європейських товарів над постачанням української продукції.

У 2020 році обсяги експорту зменшилися до 18,6 млрд доларів, а імпорт — до 23,9 млрд доларів, що вказує на загальне зниження активності торгівлі, ймовірно, внаслідок пандемії COVID-19. Незважаючи на зменшення абсолютних обсягів, збереження значного негативного сальдо свідчило про структурну незбалансованість торгівлі з ЄС.

2021 рік демонструє деяке пожвавлення: експорт зріс до 26,8 млрд доларів, а імпорт — до 29 млрд доларів. Це свідчило про відновлення економічної активності та поступову інтеграцію України до європейських ринків після спаду 2020 року. Водночас негативне сальдо торгівлі збереглося. 2022 рік, ознаменований війною в Україні, приніс радикальні зміни в структурі зовнішньої торгівлі. Експорт зріс до 27,9 млрд доларів, що може бути пов'язано з експортом стратегічно важливих товарів, таких як зерно, попри складні умови. Імпорт, у свою чергу, становив 27 млрд доларів. Цей рік показав зменшення негативного сальдо торгівлі, що може свідчити про посилення залежності від європейського ринку у постачанні необхідних товарів.

У 2023 році експорт зменшився до 23,4 млрд доларів, а імпорт зріс до 32,5 млрд. доларів США. Такі зміни могли бути зумовлені скороченням виробничих потужностей через війну та збільшенням потреби в імпорті енергоресурсів, техніки та товарів подвійного призначення.

Дані свідчать, що країни ЄС відіграють ключову роль у зовнішньоекономічній діяльності України. Європейський Союз залишається основним торговельним партнером як за обсягами експорту, так і імпорту. Водночас збереження негативного сальдо торгівлі протягом аналізованого періоду вказує на залежність України від імпортних товарів, що вимагає подальшого аналізу і розробки заходів для стимулювання експорту [25]. Крім того, динаміка 2022 року підтверджує важливість ЄС як стратегічного партнера в умовах кризи. Зменшення експорту в 2023 році потребує глибшого аналізу причин, таких як

зменшення обсягів виробництва, складності логістики та збереження стабільності в умовах війни.

Аналізуючи динаміку частки країн Європейського Союзу в експорті та імпорті України за період 2019–2023 років, можна виявити суттєві зміни у структурі зовнішньої торгівлі України (рис. 1.4).

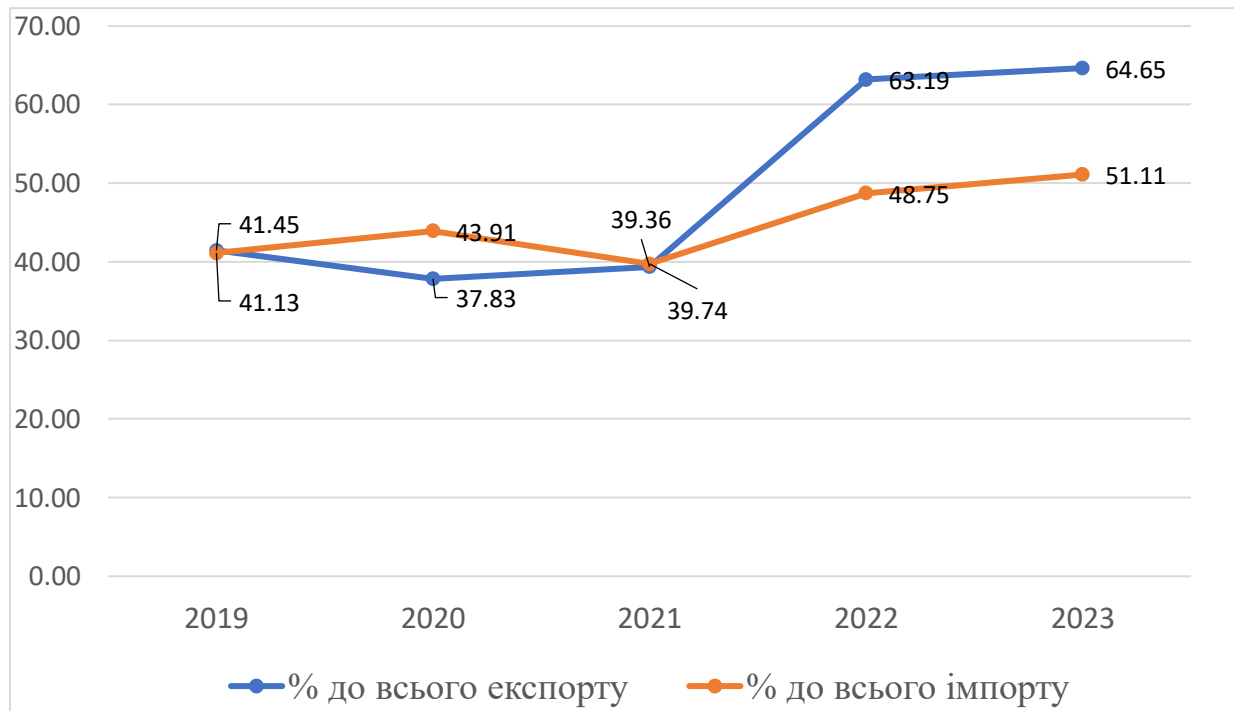

Рисунок 1.4 – Частка зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС в загальному обсязі зовнішньої торгівлі у 2019–2023 роках

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Протягом 2019–2023 років спостерігається поступове зростання значення країн ЄС у структурі зовнішньої торгівлі України. Найбільш відчутні зміни сталися у 2022–2023 роках, що можна пов'язати з воєнними діями, переорієнтацією зовнішньоекономічної діяльності України на ринки ЄС, а також збільшенням залежності від європейського імпорту [26]. Це вказує на важливість подальшого розвитку торговельних зав'язків із ЄС та адаптації національної економіки до нових умов.

У 2019 році частка ЄС у загальному обсязі експорту та імпорту України була майже однаковою: 41,5% у експорті та 41,1% у імпорті. Це свідчить про відносно

збалансовані торговельні відносини з країнами ЄС. У 2020 році, через вплив глобальної пандемії COVID-19, спостерігається зниження частки експорту до 37,8%, тоді як частка імпорту зросла до 43,9%. Таке зростання імпорту могло бути спричинене потребою України в товарах першої необхідності, медичних матеріалах та обладнанні, які здебільшого надходили з Європи.

У 2021 році частка ЄС у загальних обсягах експорту та імпорту знову вирівнюється, становлячи 39,4% та 39,8% відповідно. Це свідчить про початок відновлення економічної активності та зростання товарообігу з європейськими партнерами після пандемії.

Рік 2022 характеризується різким зростанням частки ЄС у загальному експорті до 63,2%, а частка імпорту досягла 48,8%. Це можна пояснити переорієнтацією України на європейський ринок через втрату традиційних торговельних зв'язків з країнами СНД та ускладнення торгівлі з іншими регіонами внаслідок війни [26]. Подібна динаміка зберігається і у 2023 році, коли частка ЄС у загальному експорті зросла до 64,7%, а у загальному імпорті – до 51,1%. Такий показник свідчить про посилення економічної інтеграції України з ЄС та її залежність від європейського ринку. Зовнішня торгівля з Європейським Союзом має стратегічне значення для економіки України, особливо в умовах глобалізації та трансформаційних процесів, викликаних воєнними діями. За даними аналізу динаміки 2019–2023 років, частка ЄС у загальному експорті України значно зросла, досягнувши 64,7% у 2023 році, що вказує на поглиблення економічних зв'язків з європейськими країнами. Така переорієнтація торгівлі стала наслідком як зменшення торговельних потоків із країнами СНД, так і активізації співпраці з країнами ЄС у межах зони вільної торгівлі [24].

Європейський Союз є ключовим ринком збуту для української продукції, насамперед сільськогосподарських товарів, харчової промисловості, металургії та продукції хімічної галузі. Зростання частки експорту до країн ЄС свідчить про конкурентоспроможність цих товарів і відповідність європейським стандартам якості [27]. Водночас високий рівень імпорту (51,1% у 2023 році) демонструє залежність України від постачання продукції високотехнологічних галузей,

енергетичних ресурсів та товарів споживчого сегмента, що є основою для модернізації внутрішнього виробництва [26].

Значення торгівлі з ЄС також підкріплюється її стабілізуючим впливом на економіку України в умовах війни. Європейські країни стали не лише основним ринком для експорту, але й важливим джерелом постачання необхідних ресурсів та обладнання. Така співпраця дозволяє Україні підтримувати економічну стабільність, забезпечувати робочі місця та зменшувати вплив негативних чинників на економіку [28].

Крім того, зростання частки ЄС у зовнішній торгівлі підкреслює важливість інтеграції України до європейських економічних структур. Вона створює передумови для розширення доступу до ринків, залучення інвестицій та впровадження сучасних технологій. Роль зовнішньої торгівлі з ЄС полягає не лише в економічній вигоді, а й у сприянні реформам, орієнтованим на євроінтеграцію, які мають стратегічний вплив на розвиток України.

Таким чином, зовнішньоторговельні відносини з ЄС виступають ключовим фактором економічного розвитку України, сприяючи її економічній стабільності, технологічному оновленню та інтеграції до світового економічного простору.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ДИНАМІКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

2.1 Структурний аналіз експорту та імпорту товарів між Україною та країнами ЄС

Структурний аналіз зовнішньої торгівлі між Україною та Європейським Союзом є важливим інструментом для оцінки її ефективності, виявлення основних тенденцій і формулювання рекомендацій щодо покращення торговельних відносин. Аналіз передбачає вивчення складу, характеристик і змін у торговельних потоках між країнами, що дозволяє розуміти вплив як внутрішніх, так і зовнішніх факторів на структуру торгівлі [30].

Один із ключових аспектів структурного аналізу – товарна структура. Україна традиційно експортує до ЄС продукцію сільського господарства, металургії, хімічної промисловості та продукти первинної переробки, тоді як з Європи імпортує готову продукцію, машини, обладнання, а також товари споживчого сегмента. Така структура свідчить про наявність спеціалізації, але також підкреслює залежність України від імпорту технологій та складних товарів, що стримує внутрішню модернізацію [30].

Ще одним важливим аспектом є географічна структура торгівлі. Основними торговельними партнерами України серед країн ЄС виступають Польща, Німеччина, Італія, Нідерланди та Угорщина. Це країни, які формують значну частину як українського експорту, так і імпорту. Аналіз цих зв'язків дозволяє виявити основні ринки збуту українських товарів та джерела постачання імпортової продукції [31].

Важливим компонентом аналізу є динаміка структури торгівлі, яка демонструє тенденції розвитку та зміни. Наприклад, останні роки показали значне

зростання частки ЄС у загальному експорті України, що пов'язано із поглибленням інтеграційних процесів в рамках Угоди про асоціацію. Такі зміни сприяють диверсифікації зовнішньої торгівлі України, зменшуючи залежність від традиційних ринків СНД [32].

Варто також проводити порівняльний аналіз структури торгівлі України з іншими країнами, наприклад, з державами Центральної та Східної Європи. Такий підхід дозволяє оцінити конкурентні переваги України та виявити слабкі сторони, які потребують вдосконалення. Наприклад, порівняння показує, що Україна має значний експортний потенціал у сільському господарстві, але відстає за рівнем технологічної складності експорту [33].

На структуру торгівлі значно впливають такі фактори, як Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка лібералізує торгівлю та полегшує доступ до європейських ринків. Інвестиційний клімат і впровадження технологій також мають ключове значення, оскільки дозволяють підвищити конкурентоспроможність українських товарів і послуг. Додатково, глобальні економічні тенденції, такі як зміни цін на сировину або світові економічні кризи, впливають на торговельні потоки та вимагають адаптації економічної політики [32].

Для проведення структурного аналізу використовуються дані, надані Державною службою статистики України, Eurostat, а також міжнародними організаціями, такими як Світова організація торгівлі (WTO), Міжнародний валютний фонд (IMF) та Світовий банк. Основними методами є аналіз часових рядів, що дозволяє оцінити тенденції в структурі торгівлі, аналіз часток різних груп товарів та країн у загальних обсягах торгівлі, а також порівняльний аналіз із іншими державами [34].

Результати структурного аналізу дозволяють оцінити ефективність торговельних відносин між Україною та ЄС, визначити потенціал для подальшого розвитку торгівлі та сформулювати рекомендації для оптимізації торговельної політики. Торгівля з ЄС не лише сприяє економічному зростанню, а й підсилює інтеграцію України у світову економіку [30].

Товарна структура зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС охоплює наступні статті:

- I. Живі тварини; продукти тваринного походження;
- II. Продукти рослинного походження;
- III. Жири та олії тваринного або рослинного походження;
- IV. Готові харчові продукти;
- V. Мінеральні продукти;
- VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості;
- VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них;
- VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена;
- IX. Деревина і вироби з деревини;
- X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів;
- XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби;
- XII. Взуття, головні убори, парасольки;
- XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу;
- XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння;
- XV. Недорогоцінні метали та вироби з них;
- XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання;
- XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби;
- XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні;
- XIX. Різні промислові товари;
- XX. Твори мистецтва [1].

Товарна структура зовнішньої торгівлі України з ЄС зображена на наступній діаграмі (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Динаміка обороту зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС у 2019-2023рр., млрд. дол. США

Джерело: розроблено автором на основі [44]

Експорт України до ЄС має виражену сировинну спрямованість із домінуванням товарів із низькою доданою вартістю:

Агропромисловий комплекс (групи I–III):

Частка продукції рослинного походження (група II) стабільно становила ключовий компонент експорту, з піковим значенням у 2022 році — 8 млрд доларів США. Однак у 2023 році обсяги знизилися до 6,9 млрд доларів. Основу цієї категорії складають зернові культури (пшениця, кукурудза).

Жири та олії тваринного або рослинного походження (група III), особливо соняшникова олія, демонструють стабільне зростання до 2022 року (3,1 млрд доларів), із незначним спадом у 2023 році (3 млрд доларів).

Металургія (група XV):

Експорт недорогоцінних металів досяг піку у 2021 році (6,4 млрд доларів) через зростання світових цін на сталь. У 2023 році цей показник скоротився до 3,03 млрд доларів через руйнування металургійних підприємств у зоні бойових дій.

Деревина та вироби з деревини (група IX):

Ця категорія також зазнала скорочення з 1,6 млрд доларів у 2022 році до 1,3 млрд у 2023 році, що пояснюється зниженням обсягів виробництва внаслідок логістичних обмежень і війни.

Імпорт з ЄС складається переважно з товарів високої доданої вартості, таких як машини, обладнання, хімічна продукція та енергоресурси:

Машини, обладнання та механізми (група XVI):

Обсяги імпорту цієї категорії коливалися у межах 5,1–5,9 млрд доларів до 2021 року, але скоротилися до 4,3 млрд у 2023 році через зменшення інвестиційного попиту.

Продукція хімічної промисловості (група VI):

Імпорт хімічних продуктів, включаючи фармацевтику, залишався стабільно високим (4,4–5,3 млрд доларів у 2023 році), що вказує на залежність від постачання цієї категорії з ЄС.

Мінеральні продукти (група V):

У 2023 році імпорт мінеральних продуктів досяг найвищого показника — 6,7 млрд доларів, що пов'язано зі зростанням цін на енергоносії та потребою в їх постачанні через руйнування вітчизняної енергетичної інфраструктури.

Технологічна структура торгівлі

Низькотехнологічна продукція:

У структурі експорту домінують низькотехнологічні товари, зокрема продукція АПК (групи I–III) та сировина (метали, деревина). Їх частка у 2023 році становила близько 65% загального обсягу експорту до ЄС.

Середньотехнологічна продукція:

Експорт середньотехнологічних товарів, таких як готові харчові продукти (група IV) та вироби з металу (група XV), залишається відносно стабільним, однак має обмежені можливості для зростання через відсутність глибокої переробки [31].

Високотехнологічна продукція:

Частка високотехнологічного експорту (групи XVI, XVIII) є незначною, становлячи менше 5% загального експорту. Основними статтями імпорту є електротехнічне обладнання, оптичні прилади та транспортні засоби.

Експорт демонструє високу залежність від світових цін на сировинні товари, тоді як імпорт базується на високотехнологічній продукції, що створює торговельний дисбаланс [32]. Україна залишається постачальником сировини, тоді як ЄС є основним джерелом готової продукції та технологій. Поглиблення інтеграції України в європейські економічні структури вимагає модернізації виробництва, збільшення частки продукції з високою доданою вартістю та розвитку експортного потенціалу в технологічних галузях [33].

У 2023 році найбільшими партнерами України серед країн ЄС по експорту товарів є Польща, Німеччина, Іспанія, Румунія та Нідерланди (Таблиця 3). Ці країни не тільки є найбільшими імпортерами українських товарів, але й відіграють ключову роль у визначенні загальних експортних потоків України до Європи [34].

Таблиця 2.1 – Зовнішня торгівля товарами у 2023 році з основними партнерами України серед країн ЄС

Країна	Експорт, млрд.дол. США	Імпорт, млрд.дол. США
Болгарія	0,91	2,22
Іспанія	2,01	0,89
Італія	1,54	2,28
Литва	0,63	1,30
Нідерланди	1,50	1,04
Німеччина	2,02	5,06
Польща	4,76	6,58
Румунія	3,77	1,57

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Польща (експорт 4,8 млрд доларів США, імпорт 6,6 млрд доларів США) займає перше місце серед торговельних партнерів України по експорту та імпорту товарів. Польща, як найближчий сусід і стратегічний партнер України, має важливе значення як транзитний хаб для товарів, що експортуються до ЄС. Польща активно імпортує сільськогосподарські продукти, зокрема зерно, олію та інші агропромислові товари. Польща експортує в Україну широкий спектр продукції, зокрема машини й обладнання, хімічну продукцію, транспортні засоби, електротехнічне обладнання, а також харчові продукти [31]. Крім того, значну частку імпорту становить енергетична продукція, включаючи паливні матеріали. Польща відіграє важливу роль як постачальник необхідних товарів для підтримки внутрішньої промисловості України [33].

Німеччина (експорт 2,0 млрд доларів США, імпорт 5,1 млрд доларів США) є другим найбільшим партнером України по експорту товарів. Завдяки великому попиту на українське зерно, олію та продукцію чорної металургії, Німеччина займає важливу позицію на ринку ЄС для України [35]. Незважаючи на високий рівень власного виробництва, Німеччина активно імпортує продукцію з України, що свідчить про високий рівень взаємозалежності між двома країнами. До того ж, вона займає друге місце серед імпортних партнерів України. З Німеччини

імпортуються переважно промислове обладнання, автомобілі, електротехнічна продукція та хімічні товари. Особливу роль відіграють інвестиційні товари, що використовуються в промисловості та сільському господарстві, зокрема обладнання для обробки зернових культур і системи автоматизації [36].

Іспанія (експорт 2,0 млрд доларів США, імпорт 888 млн доларів США) є важливим ринком для українських товарів, зокрема сільськогосподарської продукції. Іспанія є великим імпортером українського зерна, соняшникової олії та інших харчових продуктів, що знаходять попит на іспанському та інших європейських ринках. Крім того, значна частина українського експорту до Іспанії припадає на металургійні вироби та продукцію хімічної промисловості. Основними категоріями товарів, які імпортує Україна є харчові продукти, машини, текстильні вироби та продукцію сільськогосподарського сектору [37].

Румунія (експорт 3,8 млрд доларів США, імпорт 1,6 млрд доларів США) також займає важливу роль серед найбільших торговельних партнерів України в ЄС. Завдяки розвитку транспортної інфраструктури, зокрема румунських портів. Вона є важливим транзитним маршрутом для українських товарів завдяки своєму географічному положенню та близькості до кордонів. Румунія активно імпортує сільськогосподарську продукцію, а також продукцію з металургії, мінеральну продукцію (енергоносії), метали, транспортні засоби, а також хімічну продукція [38].

Нідерланди (експорт 1,5 млрд доларів США, імпорт 1,0 млрд доларів США) також входять до списку основних партнерів по експорту. Завдяки розвиненій логістичній інфраструктурі Нідерланди є важливим хабом для українських товарів, які розподіляються через голландські порти на інші європейські ринки. Український експорт до Нідерландів включає агропромислову продукцію, техніку, а також хімічні та металургійні товари [38]. Також важливими статтями імпорту є хімічні добрива, текстиль, продукція аграрного сектору, високоякісного обладнання, техніки та сільськогосподарської продукції [34].

Болгарія (експорт 904,6 млн доларів США, імпорт 2,2 млрд доларів США) спеціалізується на постачанні хімічних продуктів, мінеральної продукції, а також

сільськогосподарських товарів. Важливу роль у торгівлі з Болгарією відіграють нафтохімічна продукція та добрива.

Литва (експорт 628,2 млн. доларів США , імпорт 1,3 млрд. доларів США) значною мірою постачає хімічні товари, нафтову продукцію та продукцію машинобудування. Крім того, Литва активно експортує в Україну харчові продукти та текстиль.

Італія (імпорт 2,3 млрд. доларів США, експорт 1,5 млрд. доларів США) постачає в Україну товари легкої промисловості, текстиль, а також продукцію харчової промисловості, зокрема м'ясо, молочні вироби та напої. Також значну частку імпорту становлять машини та обладнання, які використовуються у виробничих процесах.

Аналіз основних торговельних партнерів України по експорту та імпорту товарів до країн ЄС свідчить про домінування сільськогосподарської продукції, а також металургійних і хімічних товарів [34]. Водночас важливими факторами для зростання експорту є географічна близькість партнерів, а також наявність розвиненої транспортної та логістичної інфраструктури, що дозволяє забезпечити безперебійний потік товарів на ринки Європи [38].

Індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) є ключовим показником для оцінки рівня диверсифікації торгівлі. Його формула (2.1):

$$ННІ = \sum_{i=1}^n (s_i^2) x^k a^{n-k} \quad (2.1)$$

де:

s_i - це частка ринку (експортна або імпортна частка) кожної країни i від загального обсягу торгівлі;

N - загальна кількість країн або ринків.

Значення індексу варіюють від 0 до 1, де менші значення свідчать про вищий рівень диверсифікації, а більші — про концентрацію торгівлі на обмеженій кількості товарів або партнерів. Аналіз динаміки ННІ за експортом та імпортом у торгівлі України з країнами ЄС за період 2019–2023 років дозволяє оцінити зміну

структури торгівлі та рівень залежності від окремих позицій [39]. Результат розрахунку цього індексу можна спостерігати на рис. 2.2.

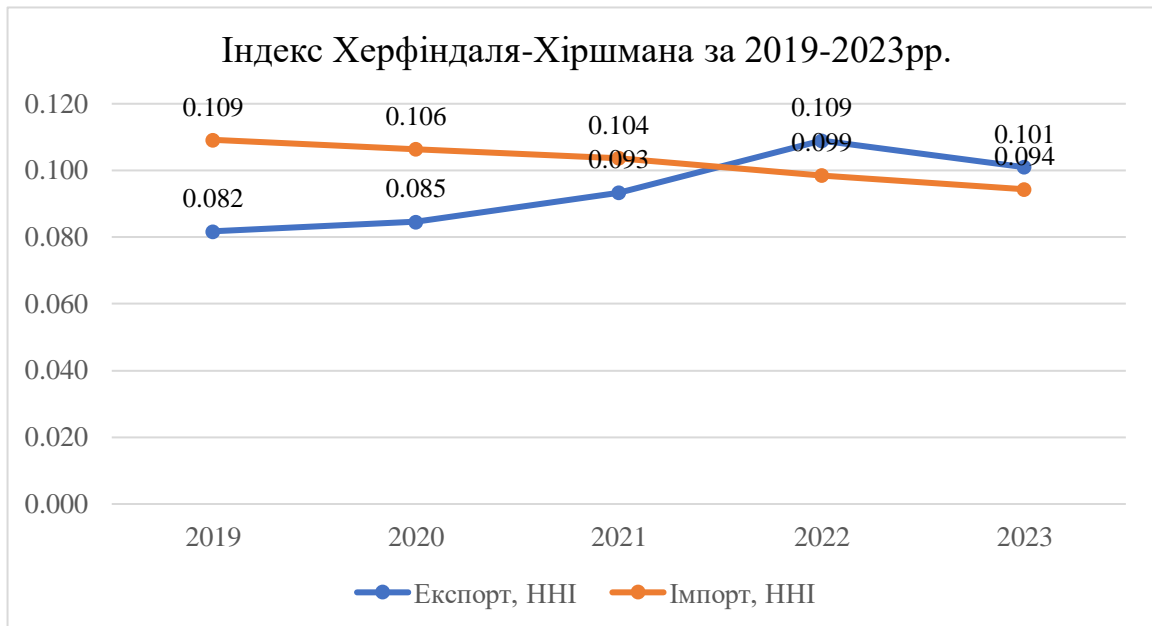

Рисунок 2.2 – Індекс Херфіндаля-Хіршмана за 2019-2023рр.

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Протягом 2019–2023 років можна простежити нестабільну динаміку рівня диверсифікації як за експортом, так і за імпортом. Зростання концентрації у 2022 році відображає негативний вплив війни, обмеження логістики та залежність від ключових категорій товарів. У 2023 році спостерігалася тенденція до зниження значень ННІ для обох напрямів торгівлі, що свідчить про поступове відновлення різноманітності товарних потоків. Це є позитивним сигналом для зовнішньоторговельної стратегії України, адже більша диверсифікація зменшує залежність від окремих категорій товарів і сприяє стійкості економіки до зовнішніх шоків [40].

У 2019 році значення ННІ за експортом становило 0,082, що вказувало на досить високий рівень диверсифікації. У 2020 році показник зріс до 0,085, що свідчить про незначне зниження диверсифікації. У 2021 році відбулося суттєве покращення — ННІ знизився до 0,093, що може бути пов'язано з розширенням асортименту експортованих товарів або збільшенням частки менш домінуючих категорій у структурі експорту.

У 2022 році, на тлі війни та значних змін в економіці, значення ННІ зросло до 0,109, що свідчить про зростання концентрації експорту. Це пояснюється залежністю експорту від окремих видів сільськогосподарської продукції та обмеженнями логістики, які звузили асортимент експорту [41]. У 2023 році індекс зменшився до 0,101, що демонструє часткове покращення ситуації та збільшення різноманітності експортованих товарів.

Для імпорту у 2019 році ННІ дорівнював 0,1092, що свідчило про нижчий рівень диверсифікації порівняно з експортом. У 2020 році значення показника дещо зменшилося до 0,106, але залишилося відносно високим. У 2021 році індекс підвищився до 0,104, а у 2022 році знизився до 0,100, що демонструє певне розширення асортименту імпортованих товарів.

У 2023 році ННІ досяг рівня 0,094, що свідчить про продовження тенденції до зниження концентрації імпорту. Це може бути пов'язано зі зростанням попиту на широкий спектр товарів, необхідних для економічного відновлення, а також адаптацією логістичних шляхів до умов війни.

Загалом диверсифікація імпорту була дещо нижчою, ніж експорту, протягом усього періоду. Це може бути пов'язано з необхідністю імпорту обмеженого спектру критично важливих товарів, таких як енергоносії, транспортні засоби та хімічна продукція. Водночас структура експорту була більш диверсифікованою завдяки широкому асортименту сільськогосподарської продукції, металів та іншої сировини [42].

Порівняння структури торгівлі України з ЄС та країн Центральної і Східної Європи свідчить про суттєві відмінності в рівні диверсифікації, структурі експорту та технологічному потенціалі [43]. Україна залишається постачальником переважно сировинних товарів і має значний потенціал для розвитку експорту з високою доданою вартістю, який реалізується через промислову модернізацію та інтеграцію у виробничі ланцюги ЄС. У свою чергу, досвід країн ЦСЄ показує, що глибша інтеграція в європейські ринки сприяє зростанню диверсифікації торгівлі, зміцненню промисловості та підвищенню конкурентоспроможності на міжнародних ринках [44].

Україна, на відміну від країн ЦСЄ, має високу частку продукції аграрного сектору в експорті. Це пов'язано зі значним агропромисловим потенціалом, але також вказує на слабку інтеграцію у виробничі ланцюги ЄС [40]. Країни ЦСЄ використовують аграрну продукцію для переробки та експорту у вигляді готових товарів. Високотехнологічні товари домінують в експорті країн ЦСЄ, що свідчить про їхню розвинену промисловість. В Україні цей сегмент залишається слабо розвиненим, про що свідчить нижча частка продукції машинобудування в експорті. Для обох груп країн значну частку імпорту складають товари високої доданої вартості, зокрема машини, обладнання та транспортні засоби [42].

Країни Центральної та Східної Європи (наприклад, Польща, Угорщина, Чехія, Румунія) мають відмінну структуру торгівлі з ЄС порівняно з Україною. Їхній експорт характеризується вищою часткою товарів середньотехнологічного та високотехнологічного рівня, зокрема автомобілів, електроніки, обладнання, а також продукції машинобудування [43]. Імпортна структура, подібно до України, представлена товарами промислового виробництва, однак рівень диверсифікації торгівлі цих країн зазвичай є вищим [44].

Показники диверсифікації, зокрема індекс Херфіндаля-Хіршмана, для експорту Польщі чи Чехії зазвичай знаходяться в діапазоні 0,05–0,07, що свідчить про значно вищу диверсифікацію порівняно з Україною (0,101 у 2023 році). Це пояснюється як широким спектром промислових товарів, що виробляються в цих країнах, так і їхньою інтеграцією у виробничі ланцюги ЄС [45]. Наприклад, Чехія є важливим постачальником автокомпонентів для європейських виробників, тоді як Польща експортує великий обсяг перероблених харчових продуктів та обладнання.

2.2 Дослідження динаміки та збалансованості зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС

Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС та створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA), двостороння торгівля набула якісно нового характеру, що виявляється в зміні обсягів, структури та географічної диверсифікації товарних потоків [46].

У контексті останніх років важливими аспектами залишаються вплив глобальних криз, таких як пандемія COVID-19, економічна нестабільність, а також наслідки повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України. Дослідження включає аналіз статистичних показників, таких як темпи зростання експорту й імпорту, рівень диверсифікації торгівлі, галузеві структури та індекси інтеграції, що дозволяють оцінити зміни у торгівельних відносинах між Україною та країнами ЄС [47].

Загальну вартість експорту можна побачити в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Загальний обсяг торгівля товарами України у 2019-2023 роках з країнами ЄС

Рік	Експорт, млрд дол	Експорт, млрд дол
2019	20,75	25,01
2020	18,61	23,86
2021	26,79	28,95
2022	27,89	26,96
2023	23,39	32,49

Джерело: розроблено автором на основі [35]

Темпи зростання зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС у 2019–2023 роках демонструють як періоди поступового зростання, так і суттєві

коливання, обумовлені глобальними та внутрішніми чинниками. У 2019 році експорт склав 20,8 млрд дол. США, тоді як імпорт сягнув 25,0 млрд дол. США. У 2020 році, на тлі пандемії COVID-19, обсяги зовнішньої торгівлі знизилися: експорт скоротився на 10,4%, а імпорт — на 4,6%. Відновлення економічної активності у 2021 році призвело до зростання експорту на 44,0% порівняно з попереднім роком, до 26,8 млрд дол. США, а імпорту — на 21,4%, до 29,0 млрд дол. США.

Попри значні виклики, спричинені війною у 2022 році, експорт зріс на 4,10% до 27,89 млрд дол. США, хоча структура поставок зазнала суттєвих змін. Імпорт, навпаки, скоротився на 6,90%. У 2023 році спостерігалось зниження експорту до 23,39 млрд дол. США (-16,11%) та значне збільшення імпорту до 32,49 млрд дол. США (+20,50%), що відображає адаптацію економіки до воєнних умов, а також збільшення попиту на товари з ЄС, зокрема промислового та гуманітарного призначення.

Загалом, динаміка відображає значний вплив кризових явищ, проте стабільні торговельні відносини з ЄС забезпечують збереження високих показників інтеграції в економічному просторі регіону [35].

На мою думку, для кращої картини варто ці показники порівняти з п'ятиріччю, що передувала цьому періоду, що й відображено в наступній таблиці.

Таблиця 2.3 – Загальний обсяг торгівлі товарами України з країнами ЄС у 2014-2018 роках

Рік	Експорт, млрд дол	Імпорт, млрд дол
2014	17	21
2015	13,01	15,33
2016	13,5	17,14
2017	17,53	20,8
2018	20,16	23,22

Джерело: розроблено автором на основі [35]

Аналізуючи динаміку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС у періодах 2014–2018 років та 2019–2023 років, можна відзначити істотні зміни як у темпах зростання експорту та імпорту, так і в чинниках, що впливали на ці процеси.

У період 2014–2018 років торгівля між Україною та ЄС демонструвала поступове відновлення після кризи, спричиненої військовими діями на сході країни, втратою частини територій та розривом економічних зв'язків із Росією. У цей період Україна переорієнтувала значну частину експорту на європейський ринок завдяки підписанню Угоди про асоціацію з ЄС (2014 р.) та впровадженню зони вільної торгівлі (2016 р.) [17]. Експорт зріс із 13,5 млрд дол. у 2016 році до 20,1 млрд дол. у 2018 році, а імпорт збільшився із 17,1 млрд дол. до 23,2 млрд дол. Основними чинниками зростання були усунення митних бар'єрів, адаптація українських підприємств до стандартів ЄС та збільшення експорту аграрної продукції [25].

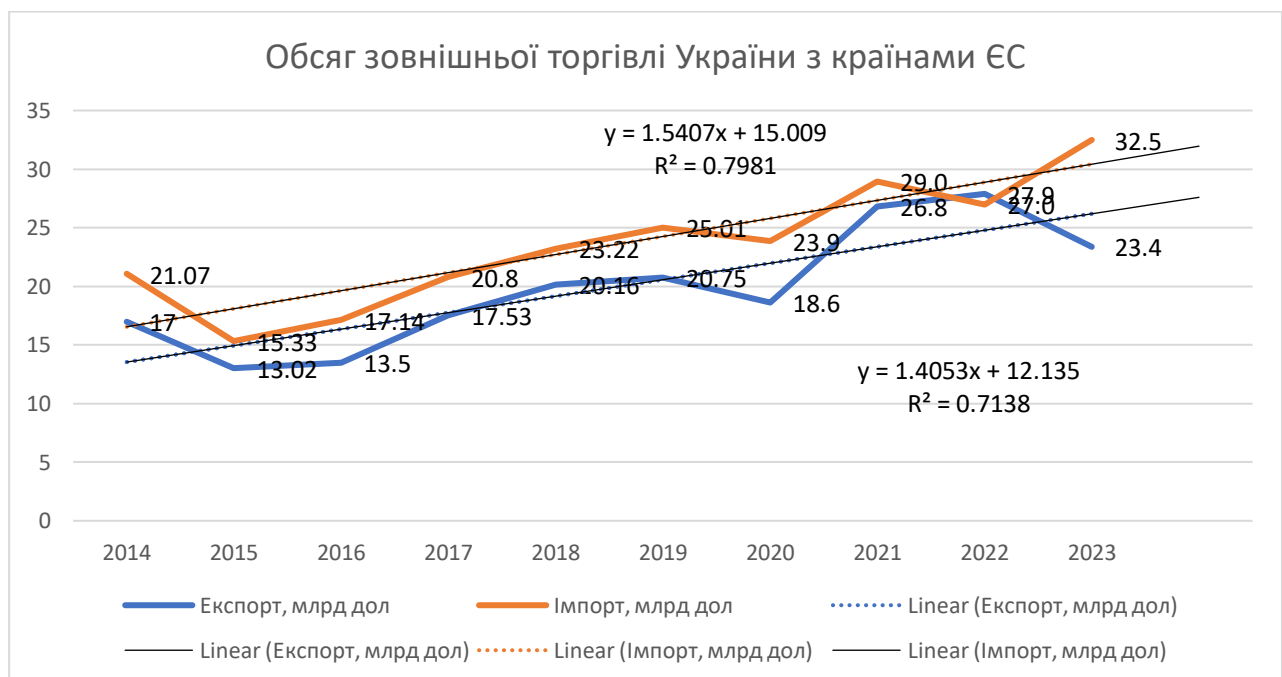

Рисунок 2.3 – Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС в 2014-2023 роках

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Лінії тренду для експорту та імпорту мають високі коефіцієнти детермінації

($R^2 = 0,7981$ для експорту та $R^2 = 0,7138$ для імпорту), що свідчить про добру відповідність лінійного тренду фактичним даним.

Результати аналізу свідчать про подальше зміцнення зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС. Зростання експорту переважає над імпортом, що сприяє зменшенню негативного сальдо або навіть формуванню позитивного. Високий коефіцієнт детермінації для обох трендів підтверджує стабільність розвитку торгівлі в середньостроковій перспективі.

Для експорту: $Y_{\text{експорт}} = 1,5407 \cdot 11 + 15,009 = 32,9577$ млрд дол.

Для імпорту: $Y_{\text{імпорт}} = 1,4053 \cdot 11 + 12,135 = 27,5933$ млрд дол.

Порівнюючи ці періоди, можна відзначити більшу стабільність та поступовість зростання торгівлі у 2014–2018 роках та високі темпи, але значну волатильність у 2019–2023 роках, обумовлену екзогенними шоками. Економічна інтеграція з ЄС стала основним драйвером торгівлі в обох періодах, а її подальший розвиток залежатиме від стабілізації економічної ситуації в Україні.

Аналіз відсоткових змін зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС у 2019–2023 роках виявляє значну динаміку, зумовлену як внутрішніми, так і зовнішніми економічними та політичними факторами. Що й відображено на рис. 2.4.

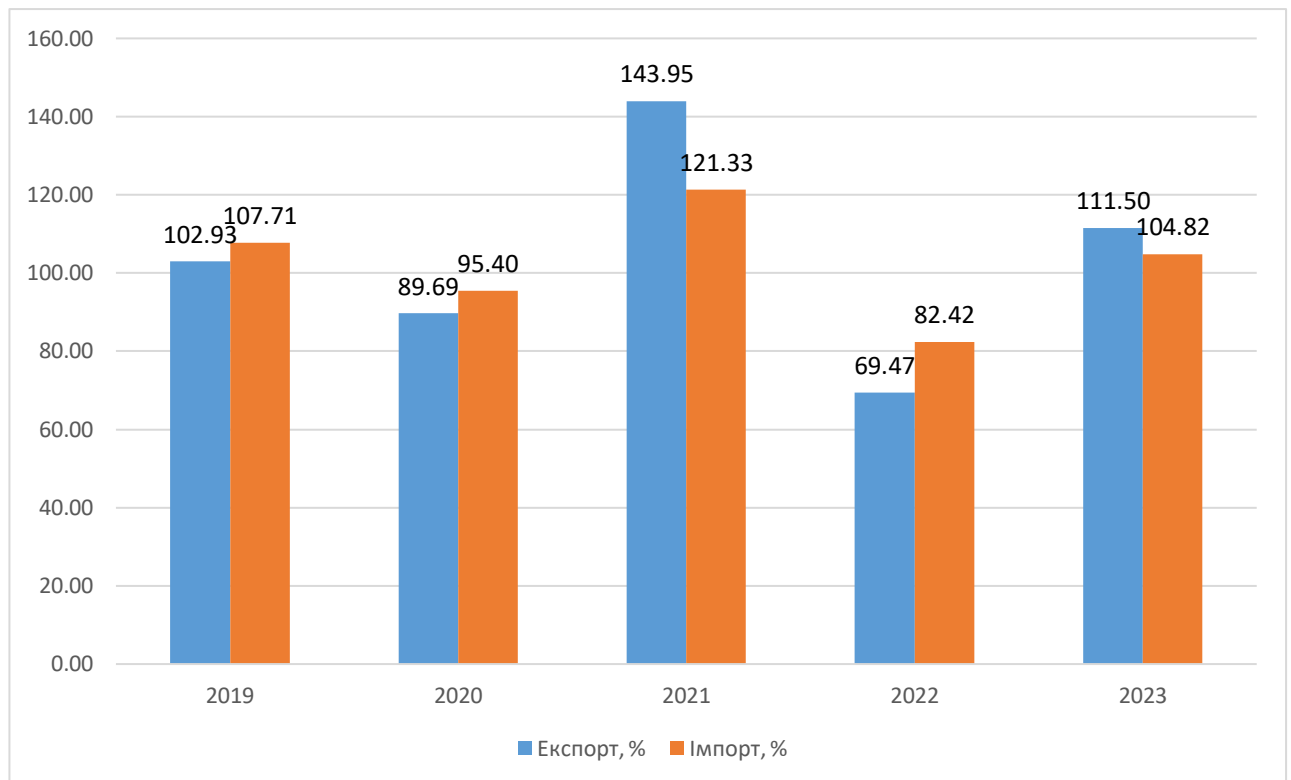

Рисунок 2.4 – Темпи росту експорту та імпорту товарів України з країнами ЄС у 2019-2023рр., % до попереднього року

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Щодо експорту, темпи його зростання демонстрували різні тенденції залежно від року. У 2019 році приріст становив +2,95%, що відображало стабільне економічне середовище після впровадження Зони вільної торгівлі з ЄС. У 2020 році, на тлі глобальної пандемії COVID-19, експорт скоротився на 10,3%, що пояснюється обмеженнями у міжнародній торгівлі та зниженням попиту. Проте у 2021 році відбулося різке зростання експорту на 44%, що зумовлено активізацією економічної діяльності після кризи та високим попитом на українську аграрну та металургійну продукцію. У 2022 році, попри початок повномасштабної війни, приріст експорту склав +4,1% завдяки перенаправленню потоків торгівлі на країни ЄС. Однак у 2023 році спостерігалось падіння на 16,13%, пов'язане зі складнощами у логістиці та економічними втратами внаслідок воєнних дій.

Імпорт демонстрував подібну волатильність. У 2019 році він зріс на 7,7%, що свідчило про збільшення купівельної спроможності українського ринку. У 2020 році імпорт знизився на 4,6% через вплив пандемії. У 2021 році зафіксовано значне

зростання на 21,4%, яке пояснюється відновленням економічного зростання та збільшенням потреби в імпортних товарах. У 2022 році імпорт зменшився на 6,9% внаслідок війни, але у 2023 році відбулося значне зростання на 20,5%, зумовлене необхідністю відновлення промислового та споживчого попиту.

Таким чином, динаміка торгівлі України з ЄС у цей період була нерівномірною, але загалом відображала адаптацію до викликів глобального та регіонального характеру, а також стратегічну інтеграцію до європейського ринку [31].

Результати аналізу сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС відображені в таблиці:

Таблиця 2.4 – Сальдо зовнішньої торгівлі товарами України у 2019-2023 роках з країнами ЄС

Рік	Сальдо, млрд дол
2019	-4,26
2020	-5,26
2021	-2,16
2022	0,93
2023	-9,09

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Аналіз змін у сальдо зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС у 2019–2023 роках виявляє коливання між негативними та позитивними показниками, які відображають дисбаланс між експортом та імпортом. У 2019 році негативне сальдо становило -4,3 млрд доларів США, що свідчить про перевищення імпорту над експортом. Це було зумовлено підвищеним попитом на європейські товари, а також значною залежністю України від імпортної продукції, зокрема промислового обладнання, енергоресурсів та автомобілів. У 2020 році дефіцит сальдо поглибився до -5,3 млрд доларів, головним чином через пандемію COVID-19, яка скоротила експортні можливості України на тлі незмінно високого імпорту.

Ситуація змінилася у 2021 році, коли сальдо зменшилося до -2,2 млрд доларів завдяки стрімкому зростанню експорту (на 44%), яке випереджало зростання імпорту. Такий розвиток подій можна пояснити відновленням економіки після пандемії, високими цінами на сировину та збільшенням попиту на українські товари, особливо аграрного та металургійного спрямування. У 2022 році, на тлі війни, відбулося кардинальне покращення балансу: сальдо стало позитивним і досягло +928 млн доларів. Це пояснюється переорієнтацією торгівлі на ЄС, зменшенням імпорту внаслідок економічного спаду та збільшенням стратегічної ваги експорту. Проте вже у 2023 році сальдо знову стало негативним, досягнувши -9,10 млрд доларів, що зумовлено значним зростанням імпорту (+20,5%), який перевищив експортні можливості.

Негативне сальдо, яке переважало протягом аналізованого періоду, створює кілька загроз для української економіки, зокрема збільшення залежності від іноземних поставок, відтік валюти та поглиблення платіжного дефіциту. Позитивне сальдо 2022 року, хоча і є винятковим явищем, має обмежений вплив через зниження загального обсягу торгівлі [28].

Для покращення ситуації доцільно вжити такі заходи. По-перше, потрібно стимулювати експорт шляхом підтримки високотехнологічних галузей та диверсифікації товарної структури, що зменшить залежність від сировинних ринків [44]. По-друге, слід оптимізувати імпорт шляхом заміщення імпортованої продукції вітчизняною, особливо у секторах з високим потенціалом розвитку. По-третє, необхідно сприяти розширенню доступу до ринків ЄС через ефективну імплементацію положень Угоди про асоціацію, зокрема щодо технічного регулювання та сертифікації. Нарешті, варто забезпечити ефективну логістику та інфраструктурну підтримку для зниження витрат на транспортування та підвищення конкурентоспроможності українських товарів [46].

Дуже важливим є стратегічний підхід до оптимізації торговельної структури та подолання дисбалансів, що дозволить зміцнити економічну стабільність країни. Для того, щоб мати повну картину справ, необхідно розрахувати додаткові економічні показники. Одним з таких є Квадратичний коефіцієнт структурних

зрушень [47].

Квадратичний коефіцієнт структурних зрушень (ККСЗ) є кількісним показником, який використовується для оцінки змін у структурі певних явищ або процесів, наприклад, зовнішньої торгівлі. У контексті торгівельних відносин він визначає міру відмінностей у структурі експорту або імпорту між двома періодами часу чи між різними партнерами [48]. Формула для розрахунку ККСЗ базується на квадраті різниць часток товарів або груп товарів у загальному обсязі експорту чи імпорту в аналізовані періоди. Загальне значення ККСЗ знаходиться в межах від 0 до 1, де:

Значення 0 свідчить про повну стабільність у структурі, тобто жодних змін не відбулося. Значення, близькі до 1, свідчать про значні зрушення у структурі, тобто про докорінні зміни в складі торгівельних потоків [49].

ККСЗ використовується для аналізу змін у товарній, географічній чи галузевій структурі торгівлі. У контексті зовнішньої торгівлі він дозволяє оцінити, наскільки диверсифікованою або сконцентрованою є структура експорту та імпорту, а також як ці аспекти змінюються з часом [50].

Низьке значення ККСЗ зазвичай відображає стабільність структури торгівлі. Наприклад, якщо експорт переважно формується аграрною продукцією чи металургією у двох порівнюваних періодах, коефіцієнт буде близьким до 0. Це може свідчити про відсутність зусиль із диверсифікації торгівлі або про стабільність попиту на основні групи товарів [15].

Високе значення ККСЗ свідчить про значні структурні зміни. Це може бути результатом внутрішніх реформ, переорієнтації на нові ринки, змін у глобальному попиті або адаптації до зовнішніх викликів, таких як економічна криза чи війна. Наприклад, якщо Україна збільшує частку експорту високотехнологічної продукції, це знайде відображення у зростанні ККСЗ [15].

В наступній таблиці відображено розраховані квадратичні коефіцієнти структурних зрушень в географічній структурі торгівлі товарами України з країнами ЄС.

Таблиця 2.5 – Квадратичний коефіцієнт структурних зрушень експорту та імпорту товарів за географічною структурою у 2020-2023 рр.

Рік	Квадратичний коефіцієнт структурних зрушень, в.п., σ	
	Експорт	Імпорт
2020	0,57	0,65
2021	0,77	0,53
2022	2,47	1,84
2023	1,22	0,62

Джерело: розроблено автором на основі [44]

Аналіз квадратичного коефіцієнта структурних зрушень (ККСЗ) у зовнішній торгівлі товарами України з країнами ЄС у 2019–2023 роках за географічною структурою свідчить про динамічні зміни в експорті та імпорті. Розрахунки ККСЗ дозволяють оцінити ступінь структурних змін у товарному складі торгівлі за аналізовані роки [20].

Показники ККСЗ для експорту демонструють суттєву варіативність. У 2023 році ККСЗ експорту склав 1,2, що вказує на помірні зміни в структурі порівняно з попереднім роком. У 2022 році значення сягало 2,5, що свідчить про значний зсув у структурі експорту, спричинений впливом військових дій, переорієнтацією торгівлі та адаптацією до нових умов. Зниження значення до 0,8 у 2021 році відображає певну стабілізацію, тоді як у 2020 році коефіцієнт був на рівні 0,6, що вказує на найменшу структурну зміну за аналізований період [21].

У випадку імпорту значення ККСЗ також вказують на різноманітні зміни. Найбільше значення в 2022 році (1,8) свідчить про значну трансформацію імпортової структури, ймовірно, через зміну джерел постачання та нові логістичні маршрути. У 2023 році показник знизився до 0,6, що може бути ознакою поступової стабілізації постачання. У 2021 і 2020 роках значення становили 0,5 і 0,7 відповідно, що свідчить про менші зміни у структурі [22].

Такі зміни обумовлені низкою чинників, включно з геополітичними подіями, змінами у внутрішньому виробництві, інтеграційними процесами та

змiнами у попитi на європейських ринках. Значення ККСЗ свiдчать, що, незважаючи на певну стабiлiзацiю у 2023 році, Україна продовжує адаптуватися до умов торгiвлi в ЄС, що вимагає посилення стратегiчного планування, розширення асортименту продукцiї та диверсифiкацiї постачань [23].

Що стосується квадратичного коефiцiєнта структурних зрушень за товарною структурою, то він покаже структура яких саме статей iмпорту та експорту зазнали найбільших змін за перiод, що проаналiзовано. Така iнформацiя представлена в наступнiй таблицi 2.6.

Таблиця 2.6 – Квадратичний коефiцiєнт структурних зрушень експорту та iмпорту товарiв за товарною структурою у 2020-2023 рр.

Рiк	Квадратичний коефiцiєнт структурних зрушень, в.п., σ	
	Експорт	iмпорт
2020	1,19	0,83
2021	2,1	0,65
2022	4,07	3,63
2023	1,57	0,97

Джерело: розроблено автором на основi [44]

Розрахунки свiдчать про високi значення структурних зрушень як експорту, так i iмпорту, за останнi п'ять рокiв.

У 2023 році ККСЗ для експорту становив 1,57, а для iмпорту – 0,97. Це свiдчить про помiрнi змiни у товарнiй структурi, викликанi стабiлiзацiєю пiсля попереднiх кризових перiодiв. Водночас вiдносно невеликий рiвень змiн в iмпортi вказує на поступове повернення до ранiше усталених торговельних практик. У 2022 році значення ККСЗ були найвищими за аналізований перiод (4,07 для експорту та 3,63 для iмпорту), що вiдображає сильний вплив воєнних дiй на структуру товарної торгiвлi. Високий рiвень структурних змiн у цей рiк пояснюється значним переформатуванням експортно-iмпортних потокiв, обумовленим блокадою деяких транспортних шляхiв, необхіднiстю пошуку нових ринкiв збуту та змiн у попитi з

боку країн ЄС [24].

У 2021 році ККСЗ експорту становив 2,1, що свідчить про зсув у товарній структурі, ймовірно через адаптацію до нових умов торгівлі в рамках зони вільної торгівлі з ЄС. У той же час ККСЗ імпорту був на рівні 0,7, що демонструє менші структурні зміни порівняно з експортом. У 2020 році обидва показники (1,2 для експорту та 0,8 для імпорту) відображають порівняно меншу динаміку змін, що могла бути викликана пандемією COVID-19 та зниженням глобальної економічної активності.

Загалом аналіз ККСЗ показує, що структура української торгівлі товарами з ЄС зазнала значних трансформацій протягом 2019–2023 років, особливо під впливом кризових явищ. Високі значення у 2022 році свідчать про активну адаптацію економіки України до умов війни та нових викликів на європейському ринку. Натомість зменшення ККСЗ у 2023 році може бути інтерпретоване як ознака стабілізації. Для покращення ситуації в майбутньому необхідно зосередитися на диверсифікації експортного портфеля, посиленні конкурентоспроможності товарів та інтеграції в європейські виробничі ланцюги.

Варто детальніше розглянути зміни у товарній структурі нашої торгівлі на рисунку 2.5.

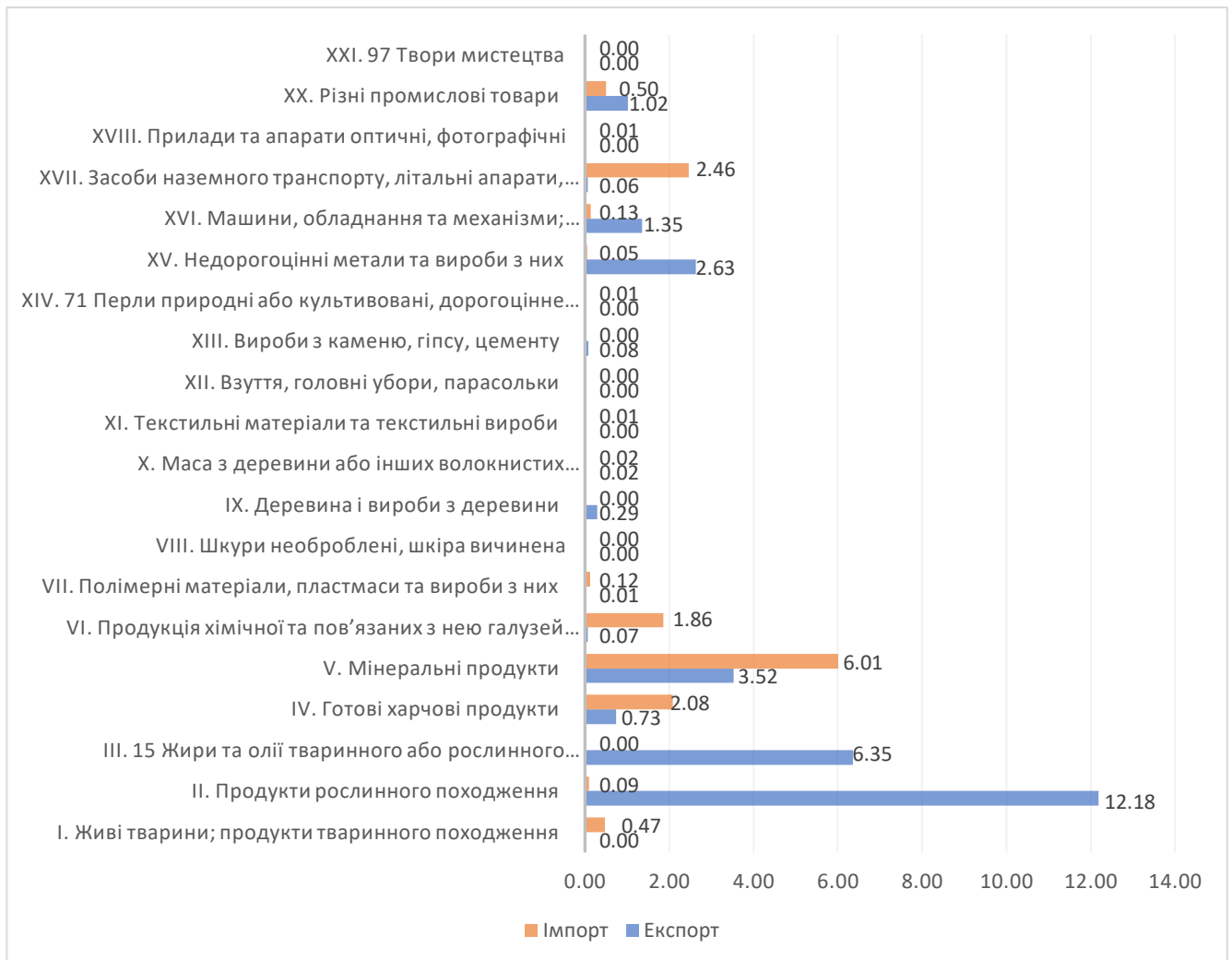

Рисунок 2.5 – Структурні зміни в зовнішній торгівлі України з країнами ЄС за товарами у 2019р.

Джерело: розроблено автором на основі [44]

На графіку чітко виділяються декілька категорій з найбільшими структурними змінами. За категоріями експорту, найбільший внесок у структурні зрушення зробили продукти рослинного походження (12,2), що пояснюється значним обсягом постачань зернових культур і олійних рослин. Україна традиційно залишається великим постачальником аграрної продукції до ЄС, що відповідає її конкурентним перевагам у цій галузі. Значний внесок також показали жири та олії тваринного або рослинного походження (6,4) через стабільний попит у Європі. Мінеральні продукти (3,5) посіли третє місце за внеском у структурні зміни, що вказує на важливість експорту сировинних матеріалів. Інші категорії, як-от недорогоцінні метали (2,6) та машини й обладнання (1,4), демонструють меншу,

але суттєву роль у структурі експорту.

Імпорт, у свою чергу, характеризується високим рівнем структурних зрушень у категоріях засобів наземного транспорту, літальних апаратів і плавучих засобів (2,5), готових харчових продуктів (2,1), а також мінеральних продуктів (6). Значення у категорії транспорту свідчить про попит на європейські транспортні засоби, викликаний оновленням інфраструктури й підвищенням потреб у логістичних рішеннях. Готові харчові продукти відображають зростаючу частку продукції з доданою вартістю, що завозиться до України, що є наслідком інтеграційних процесів із ЄС [25].

Варто зазначити, що у категоріях шкур, текстильних матеріалів, виробів з каменю, взуття, оптичних приладів та творів мистецтва значення індексу залишаються близькими до нуля, що свідчить про низьку значущість цих товарів у загальній торгівлі. Така структура імпорту відображає орієнтацію України на постачання продукції стратегічного значення та критичного імпорту з ЄС [26].

Зміни у структурі товарної торгівлі часто є наслідком як економічних, так і геополітичних факторів. Зростання ролі окремих категорій в експорті, наприклад аграрної продукції, свідчить про збереження залежності України від традиційних ринків. Водночас імпорт демонструє диверсифікацію й зростання попиту на технологічно складні товари [27]. Для подальшого розвитку торгівлі доцільно сприяти диверсифікації експорту через збільшення частки продукції з високою доданою вартістю та розширення асортименту. У сфері імпорту важливим є посилення локалізації виробництва стратегічно важливих товарів, що зменшить залежність від імпорту й стимулюватиме внутрішній ринок [28].

В свою чергу, у 2022 році ми бачимо набагато більші структурні зрушення і це не дивно, оскільки економіка пережила сильний стрес, пов'язаний із початком повномасштабної війни.

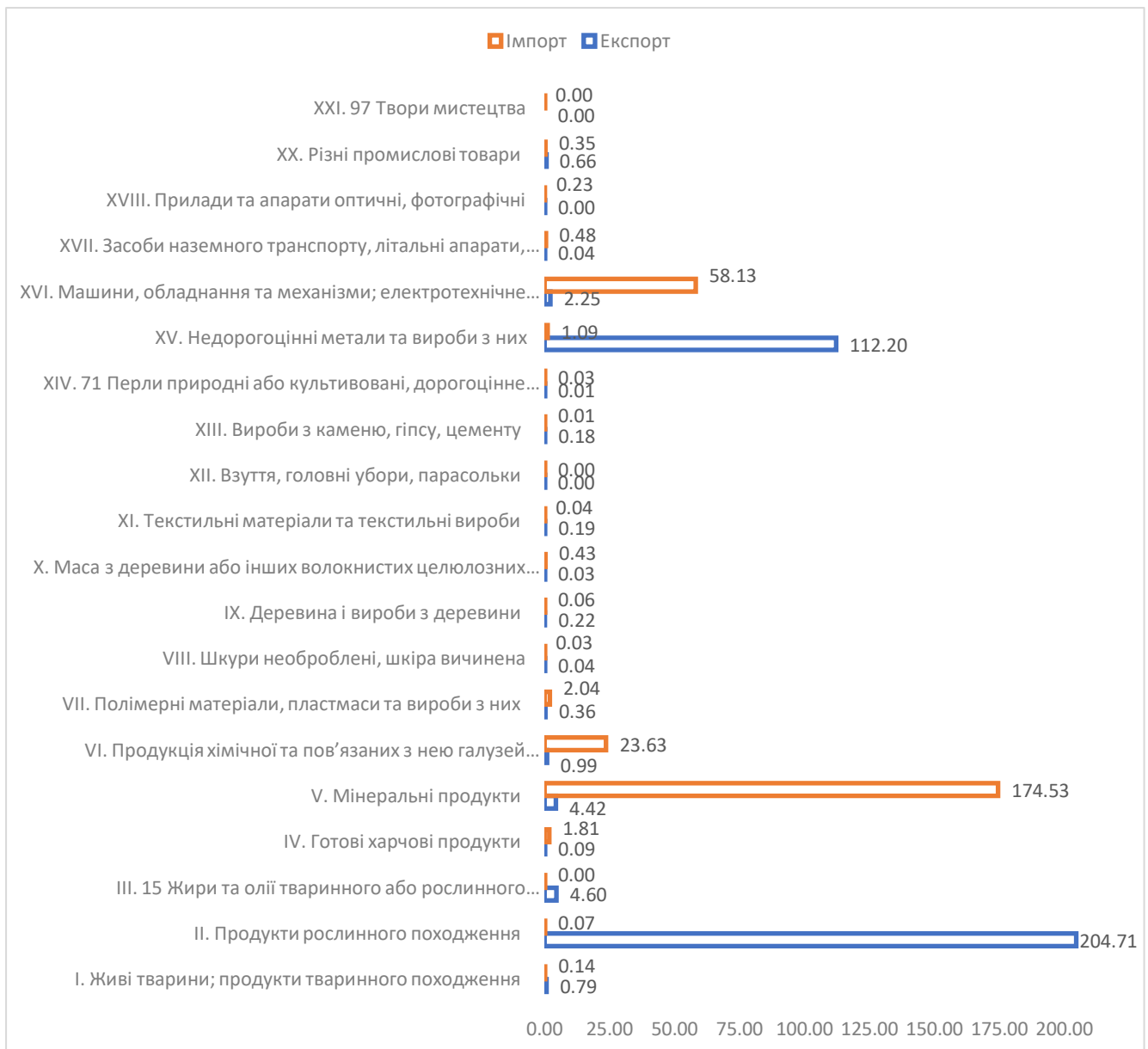

Рисунок 2.6 – Структурні зміни в зовнішній торгівлі України з країнами ЄС за товарами(2022р.)

Джерело: розроблено автором на основі [44]

Серед категорій експорту найбільші зміни спостерігалися у продуктах рослинного походження (204,7) та недорогоцінних металах (112,2). Першочерговою причиною таких змін є адаптація аграрного сектору до нових умов, зокрема забезпечення стабільного експорту зернових і олійних культур попри ускладнену логістику [27]. Великий внесок також зробили жири та олії тваринного або рослинного походження (4,6), що є наслідком попиту на українську сільськогосподарську продукцію на ринках ЄС. Категорія мінеральних продуктів

(4,4) зазнала помітного зростання в структурі через підвищений попит на енергоресурси в умовах кризи на європейських ринках. У той же час готові харчові продукти (0,1) та деревина (0,2) продемонстрували менші, але все ж суттєві зміни у структурі.

Імпорт у 2022 році характеризувався значними змінами в категоріях мінеральних продуктів (174,5), машин і обладнання (58,1) та хімічної продукції (23,6). Значення у категорії мінеральних продуктів зумовлене зростаючим попитом на паливні ресурси, викликаним пошуком альтернативних постачальників через енергетичну кризу в Європі. У категорії машин і обладнання важливу роль відіграли інвестиції в інфраструктурні проекти, а також забезпечення технічного обладнання для критичних галузей економіки. Зростання імпорту хімічної продукції пояснюється залежністю України від імпорту добрив, медичних засобів та інших хімікатів [28].

Категорії, що показали найменші зміни, такі як шкури необроблені, взуття, текстиль та вироби з каменю, відображають низьку важливість цих товарів у загальній структурі торгівлі. Інші категорії, як-от перли та твори мистецтва, також мають мінімальний вплив через низькі обсяги торгівлі [29].

Загалом, квадратичний індекс свідчить про значне зростання ваги стратегічно важливих товарів, таких як енергоносії, сільськогосподарська продукція та техніка, у структурі зовнішньої торгівлі [30]. Такі зміни пояснюються як внутрішніми потребами України, так і глобальними економічними та геополітичними трендами, включно із впливом війни та переформатуванням ланцюгів постачання. Для подальшого розвитку торговельних відносин доцільно зосередитися на розширенні експорту продукції з доданою вартістю, а також зменшенні залежності від критичного імпорту через локалізацію виробництва [31].

2.3. Аналіз внутрішньогалузевої торгівлі товарами на зовнішньому ринку

Внутрішньогалузева торгівля товарами є важливим елементом зовнішньоекономічної діяльності, що відіграє ключову роль у розвитку міжнародної торгівлі, особливо в умовах глобалізації. Вона відображає процеси одночасного імпорту та експорту подібних або схожих товарів у рамках однієї галузі, що дозволяє країнам оптимізувати використання своїх конкурентних переваг, поглиблювати виробничу спеціалізацію та інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості [13]. Для України, яка поступово інтегрується у ринок Європейського Союзу, аналіз внутрішньогалузевої торгівлі дозволяє оцінити рівень її конкурентоспроможності, технологічного розвитку галузей та адаптацію до сучасних викликів міжнародної торгівлі [14].

Актуальність дослідження внутрішньогалузевої торгівлі пояснюється кількома факторами. По-перше, інтеграційні процеси України з ЄС сприяють лібералізації торгівлі та розширенню асортименту товарів, що підвищує обсяги як експорту, так і імпорту в межах однієї галузі. По-друге, сучасні технології та інноваційні підходи до виробництва стимулюють обмін товарами високої складності, що вимагає аналізу структури торгівлі для визначення галузей, здатних ефективно конкурувати на європейському ринку. По-третє, зростання частки внутрішньогалузевої торгівлі свідчить про економічну інтеграцію України до спільного ринку ЄС, що відкриває нові можливості для співробітництва, інвестування та модернізації виробничих потужностей [15].

Ще одним важливим економічним показником є Індекс Грубеля-Ллойда, який характеризує структуру зовнішньої торгівлі країни, зокрема рівень внутрішньогалузевої торгівлі між країнами. Цей індекс є інструментом для аналізу торгівлі товарами в межах однієї галузі, демонструючи співвідношення експорту та імпорту схожих або однорідних товарів [32].

Він вимірює ступінь інтеграції країни у світову економіку на рівні

внутрішньогалузевої торгівлі. Він дозволяє виявити, чи є торгівля країни диверсифікованою в межах окремих галузей, чи базується переважно на міжгалузевих відмінностях. Якщо індекс близький до 1 (або 100%), це свідчить про високий рівень внутрішньогалузевої торгівлі, де експорт і імпорт товарів певної галузі мають приблизно однаковий обсяг. Значення, близьке до 0, навпаки, вказує на домінування міжгалузевих торгівлі, тобто країна експортує продукцію одних галузей і імпортує продукцію інших [33].

Формула розрахунку GLI зображена нижче (2.2):

$$GLI = 1 - \frac{|X-M|}{X+M} \quad (2.2)$$

де:

X — обсяг експорту товарів певної галузі;

M — обсяг імпорту товарів певної галузі.

Результат обчислення приймає значення в діапазоні від 0 до 1. Якщо експорт і імпорт товарів галузі однакові ($X=M$), індекс дорівнює 1, що свідчить про повну внутрішньогалузеву торгівлю. Якщо один з показників значно перевищує інший, GLI наближається до 0.

Індекс Грубеля-Ллойда має ключове значення для оцінки економічної інтеграції, особливо в межах регіональних торговельних блоків, таких як Європейський Союз. Високі значення GLI свідчать про сильні внутрішньогалузеві зв'язки між країнами, що зазвичай характерно для розвинених економік із схожими структурами виробництва. Наприклад, торгівля автомобілями між Німеччиною та Францією показує високий GLI, оскільки обидві країни екпортують і імпортують автомобілі [33].

Для країн з перехідною економікою, таких як Україна, індекс дозволяє виявити, чи наближається структура її торгівлі до стандартів розвинених економік, або чи залишається вона залежною від експорту сировини й імпорту готової продукції. Низький GLI може вказувати на недостатню технологічну диверсифікацію економіки, що вимагає змін у політиці, спрямованій на розвиток

галузей із високою доданою вартістю.

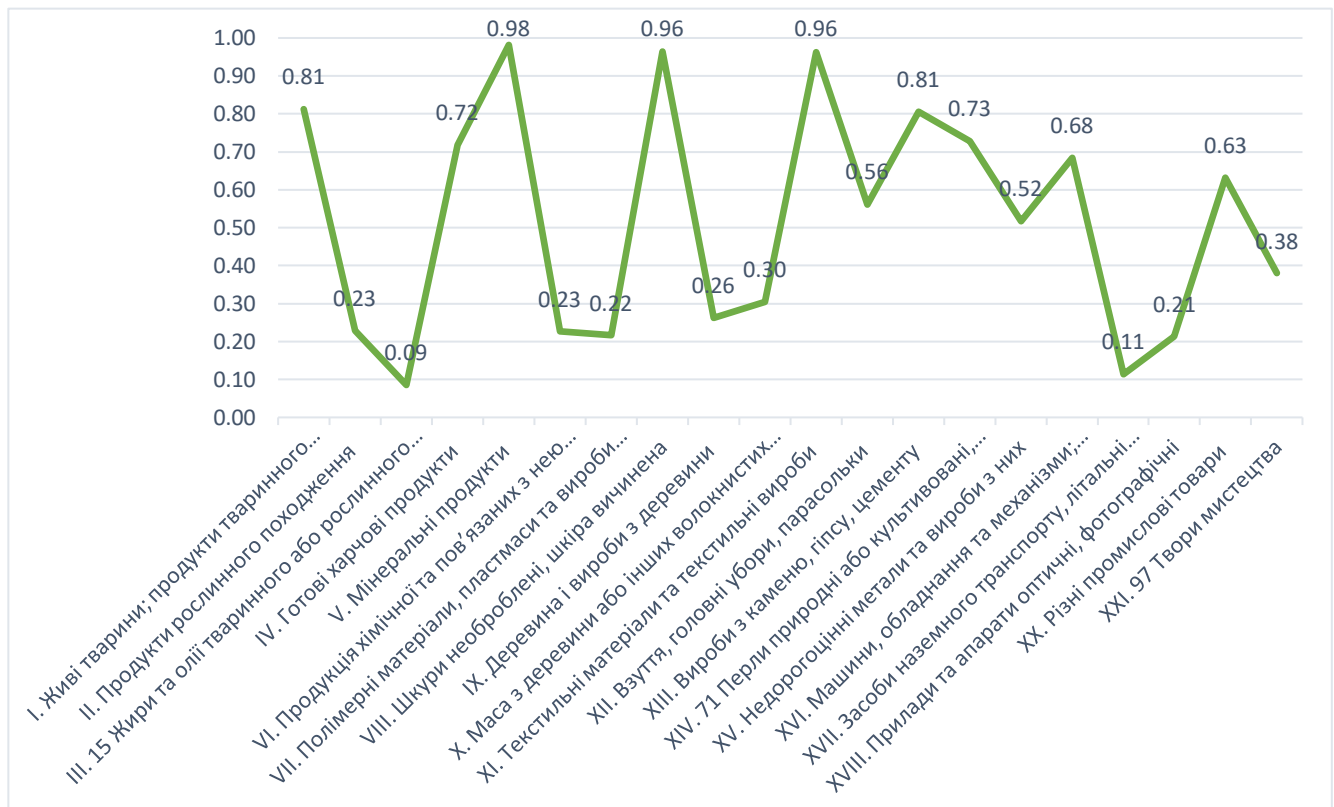

Рисунок 2.7 – Індекс Грубеля-Ллойда у 2019 році

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Найвищий GLI спостерігається в таких категоріях, як мінеральні продукти (0,98), шкури необроблені та шкіра вичинена (0,97), текстильні матеріали та вироби з текстилю (0,96), вироби з каменю, гіпсу, цементу (0,81), та живі тварини і продукти тваринного походження (0,8).

Такі високі значення GLI свідчать про значну частку внутрішньогалузевої торгівлі, коли Україна експортує та імпортує товари в межах однієї категорії. Наприклад, мінеральні продукти мають майже ідеальне значення індексу, що відображає як експорт енергоресурсів, так і імпорт нафтопродуктів, необхідних для внутрішнього ринку. Подібна ситуація з текстилем може свідчити про імпорт високотехнологічних текстильних матеріалів і експорт готових виробів [34].

Для категорії шкур необроблених і текстильних матеріалів це пояснюється роллю України як постачальника сировини та імпортера високоякісних виробів. Значення GLI для таких товарів підкреслюють тісний зв'язок країни з

європейським ринком у межах конкретних галузей [35].

Найнижчі значення GLI спостерігаються у категоріях засобів наземного транспорту (0,11), жирів та олій (0,09), і продукції машинобудування (0,21). Це свідчить про домінування міжгалузевої торгівлі. Наприклад, у категорії засобів транспорту Україна здебільшого імпортує автомобілі та техніку з високою доданою вартістю, тоді як її експорт у цій галузі є незначним. Для жирів і олій низький GLI пояснюється переважанням експорту української соняшникової олії, яка є основним товаром у цій категорії, з мінімальним імпортом подібних продуктів.

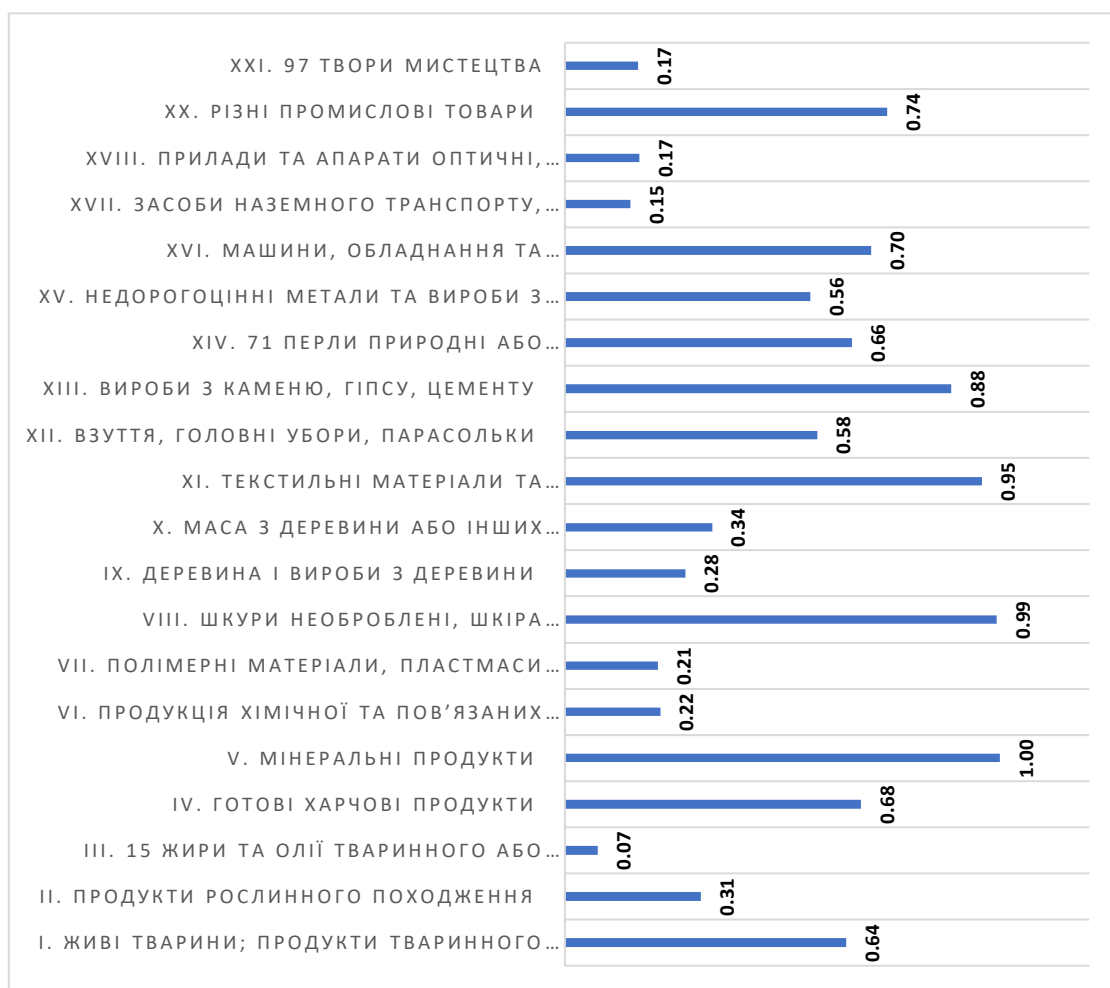

Рисунок 2.8 – Індекс Грубеля-Ллойда у 2020 році

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Найвищий GLI у 2020 році спостерігався у категоріях мінеральних продуктів (1), шкур необроблених і шкіри вичиненої (0,99), текстильних матеріалів і текстильних виробів (0,96), а також виробів із каменю, гіпсу та цементу (0,9).

Значення GII, близькі до 1, свідчать про високий ступінь симетрії у торгівлі, тобто обсяги експорту та імпорту в цих категоріях є порівняними.

Для мінеральних продуктів це пояснюється експортом природних ресурсів, таких як вугілля та залізорудні матеріали, і імпортом нафтопродуктів, що є стратегічно важливими для енергетичного сектора України. Високий GII для текстильних матеріалів відображає, з одного боку, експорт сировини або напівфабрикатів, а з іншого — імпорт готових виробів [36].

Категорія шкур і текстильних матеріалів демонструє значний рівень інтеграції в рамках глобальних виробничих ланцюгів, оскільки Україна продовжує грати роль експортера сировини, одночасно імпортуючи високотехнологічні або готові продукти [37].

Категорії, що мають найнижчі значення GII, включають засоби наземного транспорту (0,15), прилади й апарати оптичні та фотографічні (0,17), та твори мистецтва (0,17). Низькі значення GII вказують на домінування міжгалузевої торгівлі, коли або експорт, або імпорт значно переважає інший компонент.

Наприклад, у категорії засобів транспорту це пов'язано з імпортом автомобілів і спеціалізованої техніки, тоді як експорт транспортних засобів Україною обмежений через низьку конкурентоспроможність у цій галузі. Подібно, низький GII у категорії оптичних приладів відображає залежність від імпорту технологічно складної продукції, що не виробляється в Україні [37].

Порівнюючи 2021 рік з попереднім, треба зауважити, що багато категорій зазнали значних змін у GII. Але в цілому внутрішньогалузева торгівля України із країнами ЄС залишалася стабільною в багатьох категоріях, але є певні ознаки зростання спеціалізації. Категорії із зростаючим GII, такі як пластмаси, хімічна продукція та текстиль, демонструють потенціал для подальшого розвитку внутрішньогалузевої торгівлі [38]. Категорії з низьким GII, особливо засоби транспорту та оптичні прилади, вказують на необхідність посилення національної виробничої бази, щоб зменшити залежність від імпорту. Зміни у GII у 2021 році свідчать про певну стабільність торгівлі України з ЄС, але водночас висвітлюють необхідність розширення експортного потенціалу у високотехнологічних галузях

[39]. Це показано на рисунку 2.9

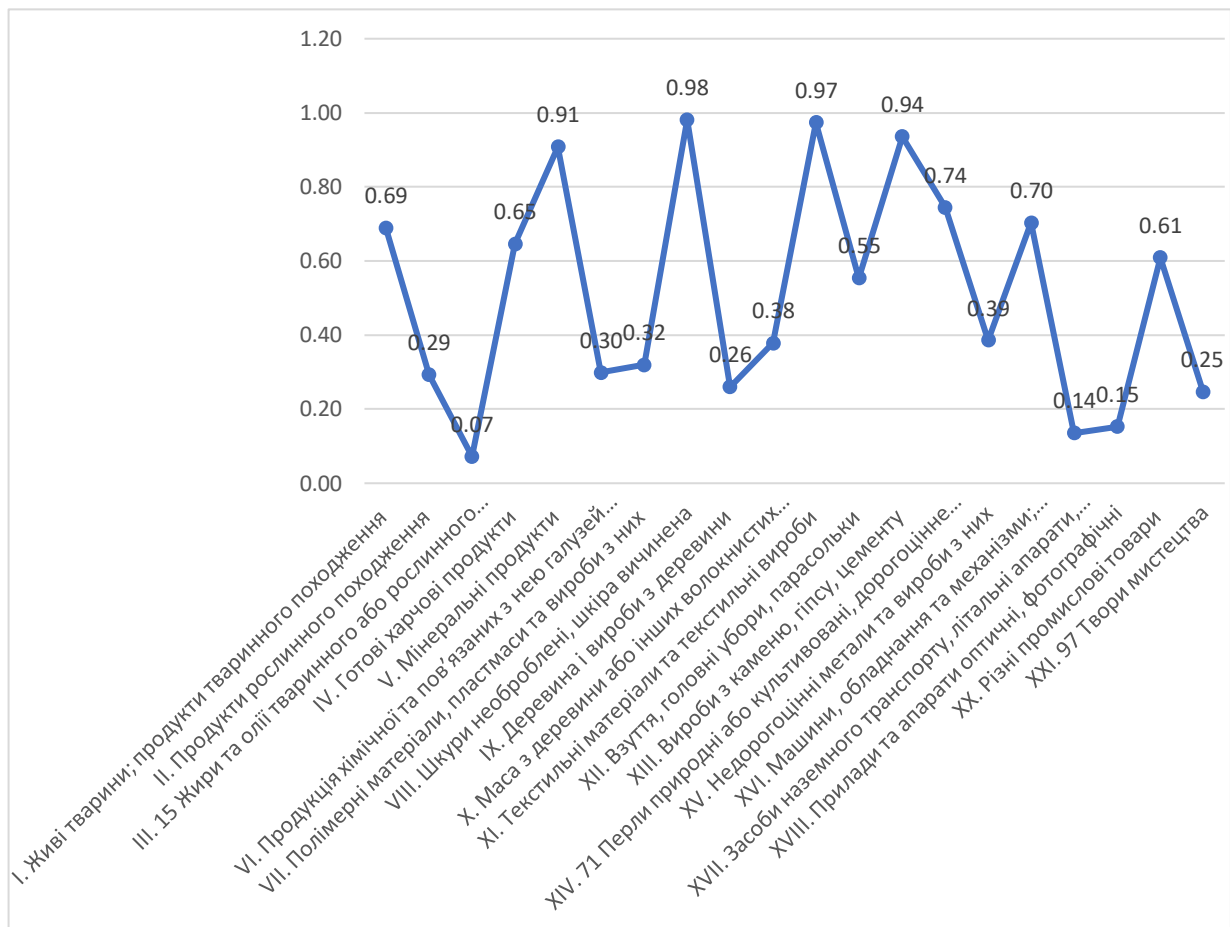

Рисунок 2.9 – Індекс Грубеля-Ллойда у 2021 році

Джерело: розроблено автором на основі [12]

У категорії хімічної продукції (VI і VII) індекс зріс із 0,22 до 0,3, що свідчить про збільшення внутрішньогалузевої торгівлі. Це є результатом розширення асортименту продукції, зокрема імпорту добрив або фармацевтичної продукції, одночасно з експортом органічної хімії. У категорії пластмас і полімерів спостерігається ще більший приріст (із 0,21 до 0,32). Таке зростання свідчить про поступову інтеграцію України у виробничі ланцюги ЄС, особливо в сегменті полімерної упаковки та пластмасових виробів [40].

У категорії «Різні промислові товари» (XX) спостерігалось незначне зниження GLI з 0,73 до 0,61, що може свідчити про зменшення експорту промислових товарів або збільшення їх імпорту. Зміни в цій категорії можуть бути спричинені змінами споживчого попиту в ЄС або обмеженнями у постачанні через

пандемію COVID-19.

У категорії «мінеральні продукти» (V)GLI зменшився з 1 до 0,91. Незважаючи на зниження, значення залишається високим, що вказує на збереження високої частки внутрішньогалузевої торгівлі. Зниження може бути пов'язане зі зростанням імпорту енергоносіїв через потребу в енергетичній безпеці [41].

Категорії, такі як шкури необроблені та шкіра вичинена (VIII) і текстильні матеріали (XI), демонструють стабільно високі значення GLI, що свідчить про збереження симетрії між експортом та імпортом. Наприклад, шкіряна продукція має GLI 0,98 у 2021 році проти 0,99 у 2020, а текстильні матеріали показують зростання з 0,96 до 0,97. Це свідчить про зростаючу участь України в глобальних виробничих ланцюгах для цих товарів.

Засоби транспорту (XVII). Зниження GLI з 0,15 до 0,14 вказує на продовження дисбалансу між експортом і імпортом. Ця категорія залишається орієнтованою на імпорт, особливо транспортних засобів, через недостатню розвиненість національного виробництва.

У категорії «оптичні та фотографічні прилади» (XVIII). GLI знизився з 0,17 до 0,15. Це було спричинено зростанням імпорту високотехнологічного обладнання, яке Україна не виробляє.

Аналіз індексу Грубеля-Ллойда (GLI) за 2019–2023 роки дозволяє зробити висновки про динаміку внутрішньогалузевої торгівлі України з країнами ЄС, виявити загальні тенденції та визначити категорії товарів із найбільшим рівнем такої торгівлі. Індекс GLI, який варіюється від 0 до 1, дає змогу оцінити симетрію експорту та імпорту в кожній товарній групі. Чим ближче значення до 1, тим вищий рівень внутрішньогалузевої торгівлі [42].

Протягом досліджуваного періоду спостерігалася певна стабільність GLI для більшості категорій товарів із тенденцією до поступового зростання в окремих групах. Особливо це стосується категорій із традиційно високим рівнем внутрішньогалузевої торгівлі, таких як шкури необроблені та шкіра вичинена (VIII), текстильні матеріали (XI) та готові харчові продукти (IV) [43]. У той же час, категорії, орієнтовані на експорт або імпорт (наприклад, жири та олії (III), засоби

транспорту (XVII)), продемонстрували низький і відносно стабільний GLI, що свідчить про міжгалузевий характер торгівлі [44].

Серед категорій із найвищим рівнем внутрішньогалузевої торгівлі за весь період виділяються:

- *Шкури необроблені та шкіра вичинена (VIII)*: GLI стабільно перевищував 0,95, досягаючи максимуму в 2020 році (0,99) та 2021 році (0,98). Це свідчить про високий ступінь симетрії між імпортом і експортом у цій категорії, що, ймовірно, пояснюється збереженням традиційних ланцюгів поставок сировини та готової продукції.

- *Текстильні матеріали та текстильні вироби (XI)*: Протягом 2019–2023 років індекс GLI для цієї категорії залишався високим, досягаючи максимальних значень у 2021 році (0,97) і 2023 році (близько 0,97). Це вказує на участь України у глобальних виробничих ланцюгах для текстильної промисловості.

- *Мінеральні продукти (V)*: Хоча значення GLI у цій категорії варіювалося, воно залишалося близьким до 1 (наприклад, 1 у 2020 році та 0,91 у 2021 році). Це свідчить про стабільність торгівлі енергоресурсами та іншими мінеральними продуктами.

Серед категорій із найнижчим рівнем внутрішньогалузевої торгівлі були:

- *Засоби транспорту (XVII)*: GLI залишався на рівні нижче 0,2 протягом усіх років, демонструючи мінімальну симетрію торгівлі. Це свідчить про орієнтацію України на імпорт транспортних засобів, що пов'язано з недостатнім розвитком національного виробництва в цьому сегменті.

- *Жири та олії (III)*: Значення GLI залишалося низьким (приблизно 0,07–0,09), що вказує на переважно експортний характер торгівлі цією продукцією.

Динаміка GLI свідчить про поступове зростання рівня внутрішньогалузевої торгівлі в таких категоріях, як хімічна продукція (VI) та пластмаси (VII). Наприклад, GLI у категорії хімічної продукції зріс із 0,23 у 2019 році до 0,3 у 2021 році, що свідчить про розширення асортименту імпортованої та експортованої продукції. Подібна тенденція спостерігалася і для пластмас, де GLI зріс із 0,216 до 0,32.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом відіграє ключову роль у формуванні економічної стратегії держави. Він є важливим економічним показником, який широко використовується для оцінки зовнішньоекономічного балансу країни. Цей коефіцієнт дозволяє зрозуміти, наскільки обсяги експорту країни здатні покривати її імпортні потреби. У контексті зовнішньоекономічної діяльності його значущість є не меншою за такі показники, як торговельний баланс, рівень валютних резервів чи дефіцит бюджету [45].

Коефіцієнт покриття імпорту експортом обчислюється за формулою (2.3):

$$K = \frac{E}{I} \quad (2.3)$$

де:

K — коефіцієнт покриття імпорту експортом;

E — загальний обсяг експорту (в абсолютному вираженні);

I — загальний обсяг імпорту (в абсолютному вираженні).

Значення коефіцієнта дозволяє дати характеристику зовнішньоторговельному балансу країни:

- $K > 1$: Експорт перевищує імпорт, що свідчить про позитивний торговельний баланс. Це вказує на здатність країни заробляти більше валютних надходжень, ніж витратити на зовнішні закупівлі, забезпечуючи стійкість економіки.
- $K = 1$: Експорт дорівнює імпорту, що характеризує збалансований торговельний обмін. Це нейтральний сценарій, який не несе загроз економічній стабільності, але також не створює додаткових фінансових резервів.
- $K < 1$: Імпорт перевищує експорт, що може вказувати на дефіцит торговельного балансу. Така ситуація, якщо зберігається тривалий час, може призводити до зростання зовнішньої заборгованості або необхідності використання валютних резервів для фінансування/

Високий коефіцієнт покриття свідчить про меншу залежність країни від зовнішніх позик або інвестицій для покриття імпортних витрат. Це важливо в

умовах нестабільності на міжнародних фінансових ринках. Він також відображає здатність країни ефективно використовувати свої виробничі потужності для створення конкурентоспроможної продукції на зовнішніх ринках. На основі аналізу коефіцієнта покриття уряди можуть ухвалювати рішення щодо диверсифікації експорту, зменшення залежності від критичного імпорту або стимулювання внутрішнього виробництва [46].

На відміну від торговельного балансу, який є абсолютною різницею між експортом та імпортом, коефіцієнт покриття дозволяє отримати відносну оцінку. Він може використовуватися для порівняння різних економік або аналізу динаміки в межах однієї країни. У поєднанні з показниками, як-от частка експорту у ВВП чи структура імпорту, коефіцієнт покриття створює цілісну картину стану зовнішньоекономічної діяльності [47].

Аналіз динаміки коефіцієнта покриття імпорту експортом (КПІЕ) за період 2019–2023 років демонструє значні коливання, які відображають зміну торговельного балансу України внаслідок впливу внутрішніх і зовнішніх економічних факторів. Це відображено на рисунку 2.10.

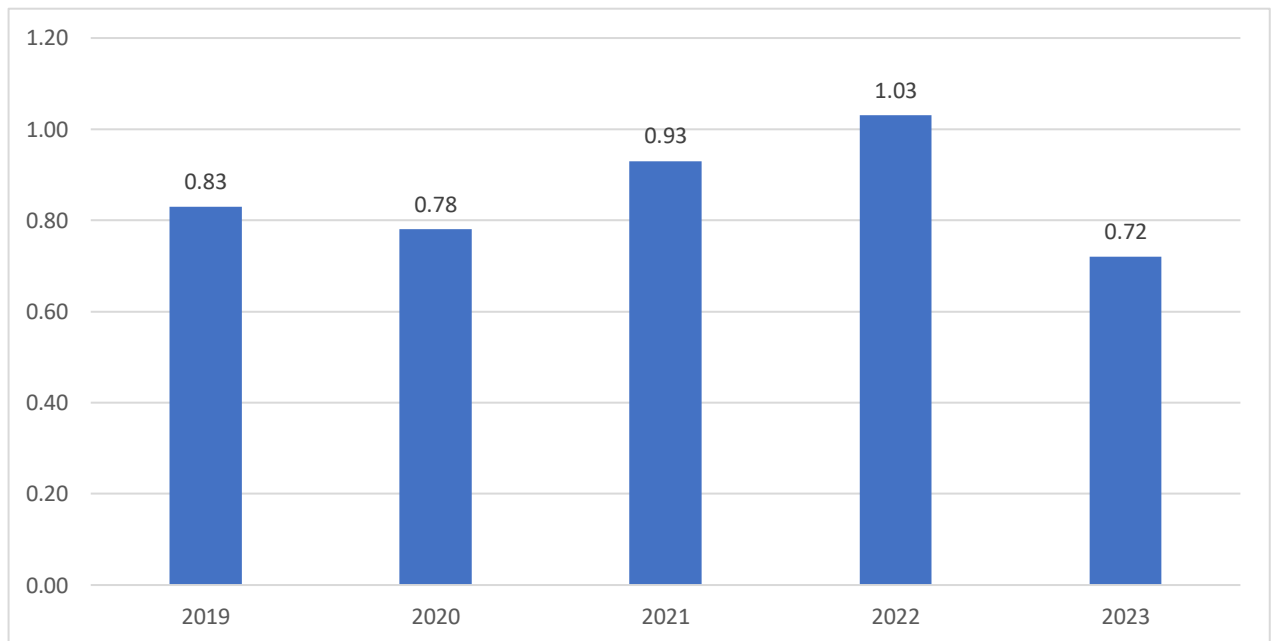

Рисунок 2.10 – Динаміка коефіцієнта покриття імпорту товарів експортом в Україні за 2019-2023 з країнами ЄС

Джерело: розроблено автором на основі [12]

У 2019 році значення КПЕ становило 0,83, що свідчить про невеликий дефіцит у торгівлі: імпорт перевищував експорт на 17%. Це типова ситуація для країн із залежною економікою, яка імпортує значну частку споживчих товарів і сировини.

У 2020 році коефіцієнт знизився до 0,78, що вказує на подальше збільшення дисбалансу в торгівлі. Основною причиною цього стала пандемія COVID-19, яка порушила глобальні торговельні ланцюги, скоротила експортні можливості та збільшила попит на критично необхідний імпорт (зокрема медичне обладнання, ліки).

У 2021 році спостерігалось зростання коефіцієнта до 0,93, що свідчить про зменшення дефіциту. Основним чинником цього стала часткова стабілізація глобальних ринків після пандемії, а також відновлення попиту на український експорт, особливо аграрної та металургійної продукції.

У 2022 році показник зріс до 1,03, вперше перевищивши одиницю. Це означає, що експорт перевищив імпорт на 3%. Основним чинником цього стала війна, яка значно скоротила імпорт через руйнування інфраструктури, зменшення споживання та тимчасове зниження імпортних операцій.

У 2023 році коефіцієнт різко знизився до 0,72, що демонструє істотне перевищення імпорту над експортом (на 28%). Основною причиною стало поступове відновлення імпорту при одночасному скороченні експорту через ускладнення логістики, обмеження доступу до морських портів і зменшення виробничих потужностей.

Причин таким тенденціям є декілька:

1. Глобальна економічна криза, викликана COVID-19, та наслідки війни в Україні значно вплинули на динаміку експорту та імпорту. Зокрема, у 2020 році скорочення попиту на українську продукцію та підвищення попиту на імпортовані товари для боротьби з пандемією погіршили показник.

2. У 2022 році, попри війну, експорт агропродукції (зокрема зернових) через "зернову угоду" підтримував коефіцієнт. Водночас у 2023 році обмеження морської торгівлі та пошкодження інфраструктури призвели до падіння експорту.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ

3.1. Аналіз динаміки та збалансованості зовнішньої торгівлі послугами України з країнами ЄС

Послуги є важливою складовою сучасної економіки, що не лише сприяє зміцненню зовнішньоекономічних зв'язків, але й виступає потужним джерелом інноваційного розвитку, технологічного прогресу та інтеграції до глобального ринку. Для України, яка перебуває на шляху європейської інтеграції, розвиток сектору послуг у зовнішній торгівлі з країнами ЄС набуває ключового значення [49].

Сучасна структура експорту та імпорту послуг між Україною та ЄС характеризується високою часткою таких категорій, як транспортні, комп'ютерні, інформаційні послуги та послуги з бізнес-консалтингу. Особливе місце займає сфера інформаційних технологій, яка демонструє стабільне зростання, завдяки високій конкурентоспроможності українських фахівців на міжнародному ринку. Водночас, імпорт послуг з ЄС переважно включає фінансові, страхові та консалтингові послуги, які забезпечують потреби українського бізнесу у високоякісному супроводі економічної діяльності [50].

Зміни у структурі зовнішньої торгівлі послугами України з країнами ЄС зумовлені низкою внутрішніх і зовнішніх факторів. Внутрішні фактори включають реформування економіки, цифровізацію, підвищення кваліфікації кадрів та зростання попиту на високотехнологічні послуги. Серед зовнішніх факторів особливу роль відіграють глобальні тенденції до лібералізації торгівлі, відкриття європейського ринку для українських постачальників послуг у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, а також необхідність диверсифікації співробітництва через

геополітичні виклики та військову агресію з боку Російської Федерації [15].

Аналіз структури зовнішньої торгівлі послугами є важливим не лише з точки зору вивчення економічної взаємодії між Україною та ЄС, але й для визначення точок зростання та розробки ефективних стратегій економічної політики. Глибоке розуміння змін у структурі зовнішньої торгівлі послугами сприятиме адаптації української економіки до сучасних глобальних умов і зміцненню її позицій на європейському ринку [22]. Структура зовнішньої торгівлі в 2014-2023 роках зображена на рис. 3.1.

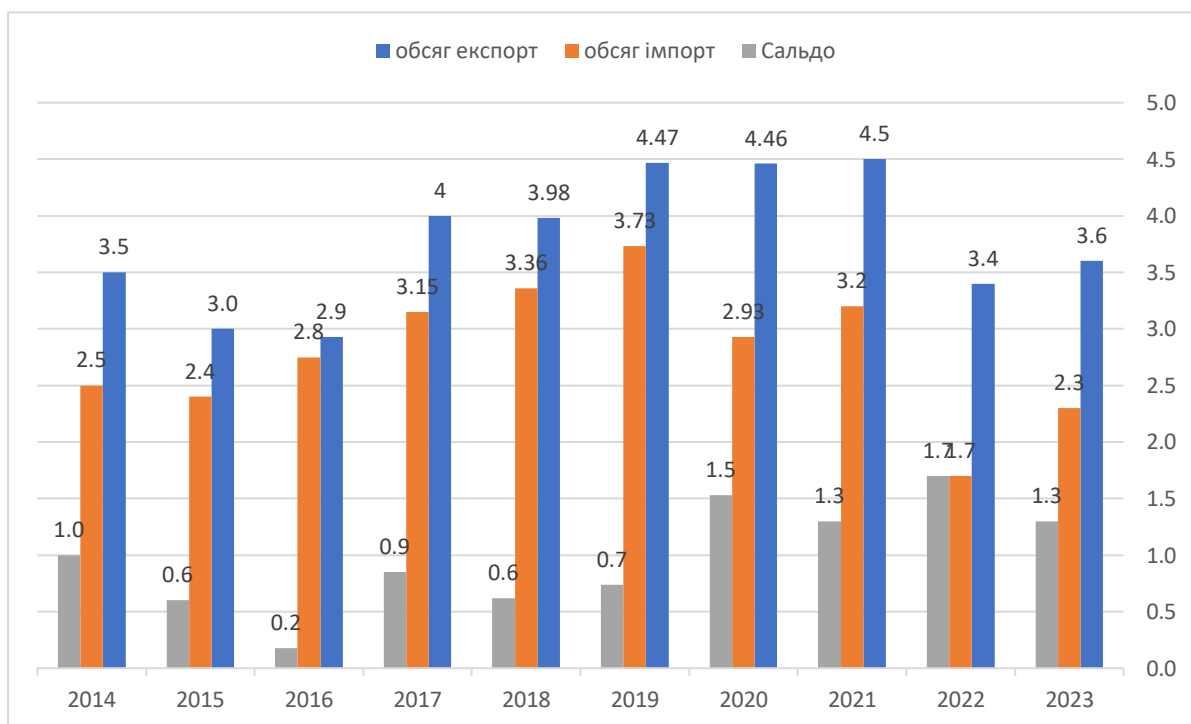

Рисунок 3.1 – Структура зовнішньої торгівлі послугами України з країнами ЄС 2014-2023 рр., млрд. дол.

Джерело: розроблено автором на основі [43]

Основні зміни у структурі імпорту пов'язані з розширенням попиту на високотехнологічні послуги та консалтинг, тоді як туристичні послуги зазнали найбільшого скорочення в періоди криз. Відновлення імпорту після 2022 року свідчить про значну роль європейських послуг у забезпеченні економічної стабільності України [33].

Найбільших імпортерів українських послуг зображено на рис.3.2.

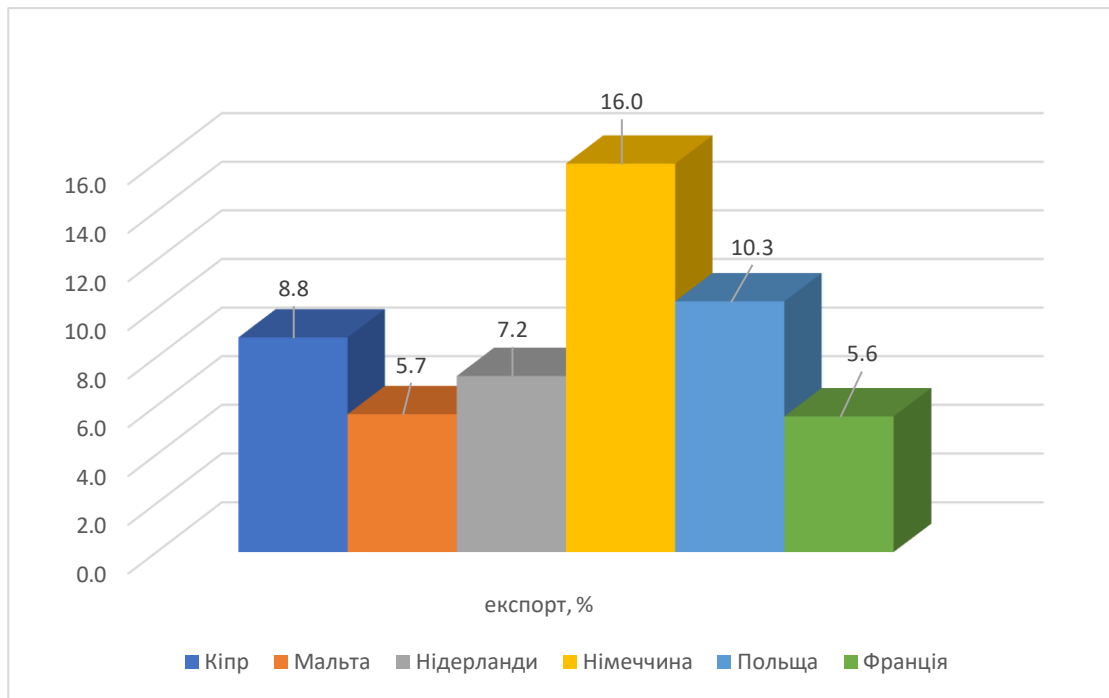

Рисунок 3.2 – Найбільші країни ЄС за долею імпорту українських послуг в 2021 році, %

Джерело: розроблено автором на основі [43]

Дані показують, що найбільшими імпортерами послуг з України були Німеччина (16%), Польща (10,3%), Кіпр (8,8%), Нідерланди (7,2%), Мальта (5,7%) та Франція (5,6%). Сукупно ці країни забезпечили 53,5% від загального обсягу експорту послуг до країн ЄС.

Німеччина стала основним партнером України в експорті послуг, із часткою 16% у загальній структурі. Це свідчить про значний попит з боку німецьких компаній на українські послуги, включаючи ІТ-сектор, бізнес-консалтинг та транспорт. Важливість Німеччини як партнера зумовлена її сильною економікою, високим рівнем ділової активності та наявністю спільних проектів у сфері цифровізації та аутсорсингу.

Польща, з долею в 10,3%, посідає друге місце серед імпортерів. Тісні зв'язки між двома країнами пояснюються географічною близькістю, спільними історичними зв'язками, а також високим рівнем економічної інтеграції в сфері транспорту та логістики.

Кіпр із часткою 8,8% та Мальта (5,7%) також мають значну частку в

експорті послуг. Ці країни відомі як центри реєстрації бізнесу, що пояснює високий попит на юридичні, фінансові та адміністративні послуги, які експортує Україна. Зокрема, такі послуги часто пов'язані зі специфічними потребами компаній, зареєстрованих на території цих держав [34].

Нідерланди, які займають 7,2% експорту, відомі як важливий партнер України у сфері високотехнологічних послуг, включаючи ІТ-аутсорсинг. Франція, з часткою 5,6%, також посідає помітне місце серед імпортерів, завдяки попиту на транспортні, консультаційні та креативні послуги.

Високий рівень залежності України від ключових партнерів відкриває можливості для диверсифікації, з метою зменшення ризиків, пов'язаних зі зміною економічної ситуації або регуляторного середовища в окремих країнах. Необхідність підтримки розвитку ІТ-сектору, фінансових та транспортних послуг через сприятливу економічну політику, інвестиції в освіту та інновації є очевидною, оскільки саме ці галузі приносять найбільше коштів у економіку [34].

Дані імпорту послуг з країн ЄС в Україну за 2021 рік демонструє концентрацію співпраці на шести провідних партнерах, які в сукупності забезпечили 57,7% загального обсягу імпорту, що зображено на рис. 3.3.

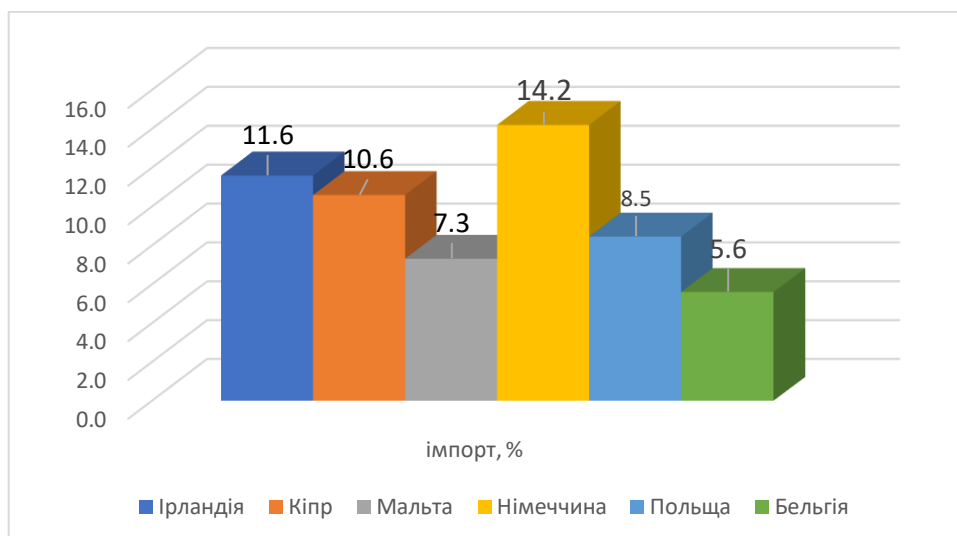

Рисунок 3.3 – Найбільші країни ЄС за долею експорту до України послуг в 2021 році, %

Джерело: розроблено автором на основі [43]

Лідером за часткою в структурі імпорту стала Німеччина, на яку припадає 14,2%. Це свідчить про значну залежність України від німецьких послуг, що, ймовірно, включають технологічні, інженерні, консультаційні та інші спеціалізовані послуги. Висока частка Німеччини вказує на її ключову роль як провідного економічного партнера України [35].

Другою за значенням є Ірландія з часткою 11,6%. Це може пояснюватися великою кількістю транснаціональних корпорацій, що працюють в Ірландії, та попитом на високотехнологічні та фінансові послуги, які вони надають. Ірландія є одним із центрів надання послуг у сфері інформаційних технологій, що пояснює її вагомий внесок в імпорт послуг України [36].

На третьому місці — Кіпр із 10,6%. Як і в експорті, висока частка Кіпру в імпорті пов'язана із зареєстрованими там українськими компаніями та потребою в юридичних, фінансових і консультаційних послугах. Цей напрямок співпраці є традиційно важливим у двосторонніх економічних відносинах.

Четверте місце посідає Польща (8,5%), яка відіграє важливу роль у транспортних і логістичних послугах, а також у сфері фінансових послуг. Географічна близькість та високий рівень інтеграції економік сприяють активній торгівлі послугами.

Мальта (7,3%) та Бельгія (5,6%) також входять до ключових партнерів України. Їхній внесок може бути пов'язаний із наданням спеціалізованих фінансових, адміністративних та страхових послуг, а також співпрацею в сфері морського транспорту.

3.2 Аналіз товарної та географічної структури українських послуг на ринку країн ЄС

Україна, як країна з розвинутим експортним потенціалом і стратегічним географічним розташуванням, активно інтегрується до європейського

економічного простору. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, включаючи положення про Поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (DCFTA), відкрила нові можливості для зміцнення торговельно-економічних зв'язків, спрощення регуляторних процедур і доступу до ринків. Ці зміни сприяють не лише зростанню товарообігу, але й трансформації структури економіки України через модернізацію виробництва та впровадження європейських стандартів [37].

Аналіз перспектив розвитку зовнішньоекономічних відносин між Україною та ЄС є надзвичайно актуальним, враховуючи виклики, які постали перед економікою країни через збройну агресію з боку Російської Федерації. Диверсифікація ринків збуту, оптимізація логістичних ланцюгів та адаптація національного законодавства до *acquis communautaire* ЄС стають невід'ємними компонентами економічної стратегії України. Військові дії зумовили також зміни в структурі зовнішньої торгівлі, зокрема підвищення частки товарів оборонного призначення та стратегічних послуг, що вимагає нового підходу до планування і прогнозування економічного співробітництва [38].

Динаміка експорту послуг з України до країн ЄС у період 2014–2023 років демонструє зміну тенденцій, які відображають як економічні реалії, так і зовнішні чинники, рис. 3.2.

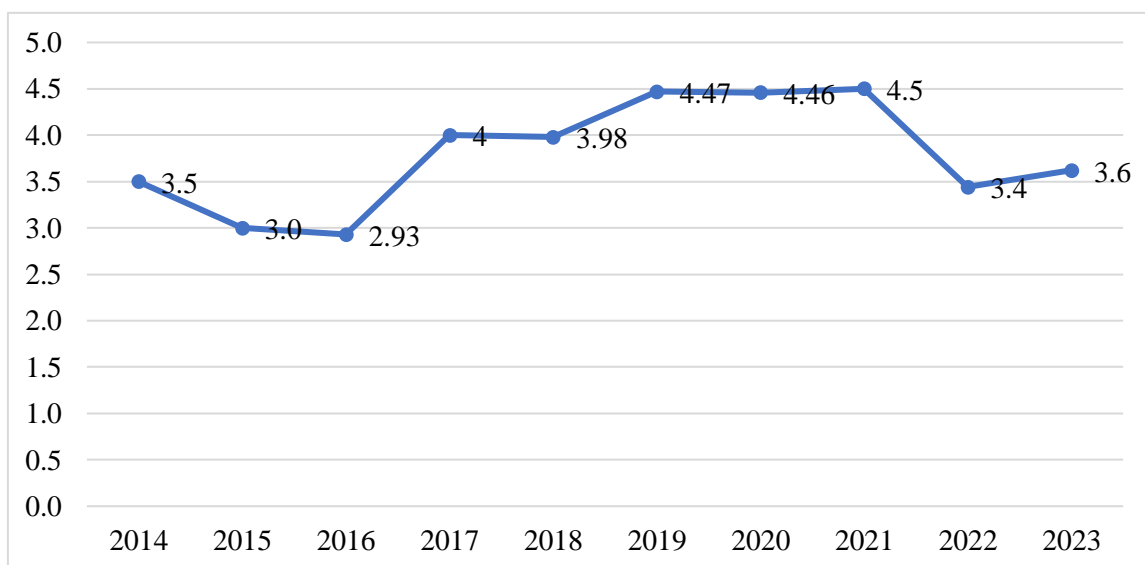

Рисунок 3.4 – Динаміка експорту послуг України з країнами ЄС 2014-2023 рр., млрд. дол.

Джерело: розроблено автором на основі [43]

У 2014 році експорт послуг складав 3,5 млрд доларів США, поступово зменшуючись до 2,93 млрд у 2016 році. Основною причиною такого спаду є економічна криза, викликана війною на сході України, втратою контролю над частиною територій та зниженням ділової активності. Однак з 2017 року спостерігається стабільне зростання експорту, яке тривало до 2019 року, коли цей показник досяг 4,47 млрд доларів.

Зростання в цей період пояснюється поступовою стабілізацією економіки України, активізацією співпраці з Європейським Союзом в рамках Угоди про асоціацію, а також адаптацією українського бізнесу до європейських стандартів. Значна частина зростання пов'язана з розвитком ІТ-індустрії, яка стала одним із ключових напрямів експорту послуг [39].

У 2020 році, попри пандемію COVID-19, обсяг експорту залишився майже на рівні попереднього року (4,46 млрд доларів), що свідчить про стійкість таких сфер, як інформаційні технології, транспортні та фінансові послуги. Обмеження міжнародних поїздок вплинули на туристичний сектор, але ІТ-сектор компенсував ці втрати завдяки високому попиту на цифрові послуги.

У 2021 році експорт послуг зріс до 4,5 млрд доларів, однак у 2022 році спостерігається різке зниження до 3,4 млрд доларів. Основною причиною цього стала повномасштабна агресія Росії проти України, яка дестабілізувала економіку країни, вплинула на логістику, фінансовий сектор та інші види послуг. Водночас ІТ-галузь залишилась стабільною через можливість дистанційної роботи, що стало ключовим фактором у збереженні експортних позицій.

У 2023 році експорт послуг зріс до 3,6 млрд доларів. Це часткове відновлення обумовлене адаптацією української економіки до воєнних умов, активізацією співпраці з країнами ЄС у рамках фінансової та гуманітарної допомоги, а також подальшим розвитком технологічних послуг. Попит на послуги, пов'язані з кібербезпекою, програмуванням і консалтингом, залишився високим.

Стосовно імпорту варто зазначити, що його обсяги у кожному з проаналізованих років були меншими за експорт, що відображено на рис. 3.1. Побачити динаміку імпорту можна на рис. 3.3.

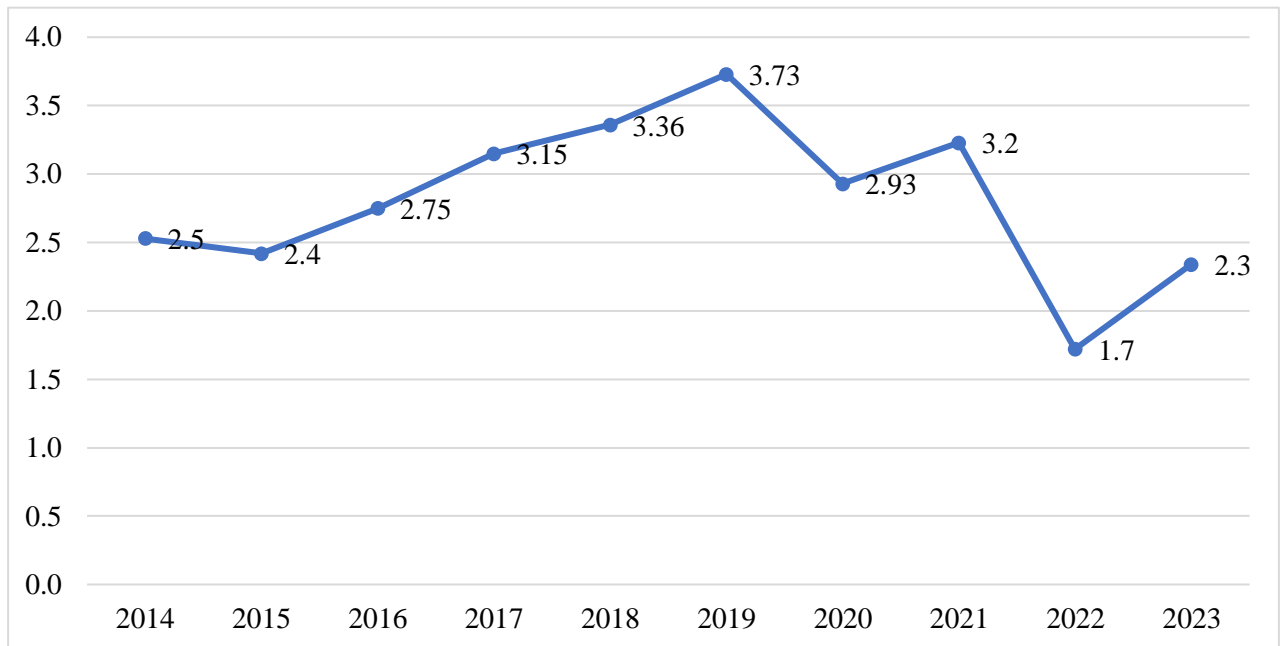

Рисунок 3.5 – Динаміка імпорту послуг України з країнами ЄС 2014-2023 рр., млрд. дол.

Джерело: розроблено автором на основі [43]

Динаміка імпорту послуг з країн ЄС до України за період 2014–2023 років відображає коливання, зумовлені як внутрішніми економічними змінами, так і зовнішніми факторами. У 2014 році імпорт послуг складав 2,5 млрд доларів США, зменшившись до 2,4 млрд у 2015 році. Це зниження було обумовлене впливом економічної кризи, спричиненої анексією Криму та початком війни на Донбасі, що спричинило скорочення обсягів зовнішньої торгівлі загалом.

У 2016 році імпорт послуг зріс до 2,8 млрд доларів, що пов'язано зі стабілізацією економіки та поступовим відновленням ділової активності. У 2017 році цей показник досяг 3,2 млрд доларів, що демонструє тенденцію до зростання на тлі розширення економічної співпраці з країнами ЄС. Суттєва частка імпорту в цей період припадала на транспортні, фінансові та ділові послуги.

У 2018 році імпорт послуг збільшився до 3,4 млрд доларів, однак уже в 2019 році зріс до 3,7 млрд доларів. Цей період характеризується активізацією зовнішньоекономічної діяльності України, що було спричинено поглибленням інтеграційних процесів з ЄС, зокрема виконанням умов Угоди про асоціацію. Зростання імпорту обумовлене підвищенням потреб українського бізнесу у високотехнологічних і консалтингових послугах, які переважно надаються

європейськими компаніями.

У 2020 році, попри пандемію COVID-19, обсяг імпорту зменшився до 2,93 млрд доларів. Основними причинами цього стало обмеження міжнародних поїздок, яке вплинуло на імпорт туристичних та транспортних послуг. Водночас попит на технологічні та фінансові послуги залишався стабільним.

У 2021 році імпорт послуг збільшився до 3,2 млрд доларів, що свідчить про відновлення економічної активності після пандемії. Однак у 2022 році обсяг імпорту скоротився до 1,7 млрд доларів через початок повномасштабної війни, яка суттєво обмежила економічну діяльність і транспортні зв'язки. Більшість секторів, таких як транспорт і туризм, зазнали значних втрат через руйнування інфраструктури та небезпеку ведення бізнесу.

У 2023 році імпорт послуг зріс до 2,3 млрд доларів, що відображає адаптацію України до умов війни. Зростання пояснюється підвищенням потреби в технологічних, медичних і транспортних послугах, які продовжували надаватися європейськими партнерами.

Загальний тренд за десятирічний період вказує на суттєву роль ІТ-індустрії у зовнішній торгівлі послугами, що сприяло збереженню стабільності навіть у кризові періоди. Водночас політичні та економічні виклики вплинули на загальний рівень експорту, що вимагає подальшого аналізу і стратегій для посилення співпраці з ЄС. Сальдо торгівлі залишається позитивним, що підкреслює конкурентоспроможність українських послуг, особливо в умовах зростання попиту на цифрові рішення [37].

Розглянемо динаміку експорту послуг з України до найбільших імпортерів серед країн ЄС на рис. 3.6.

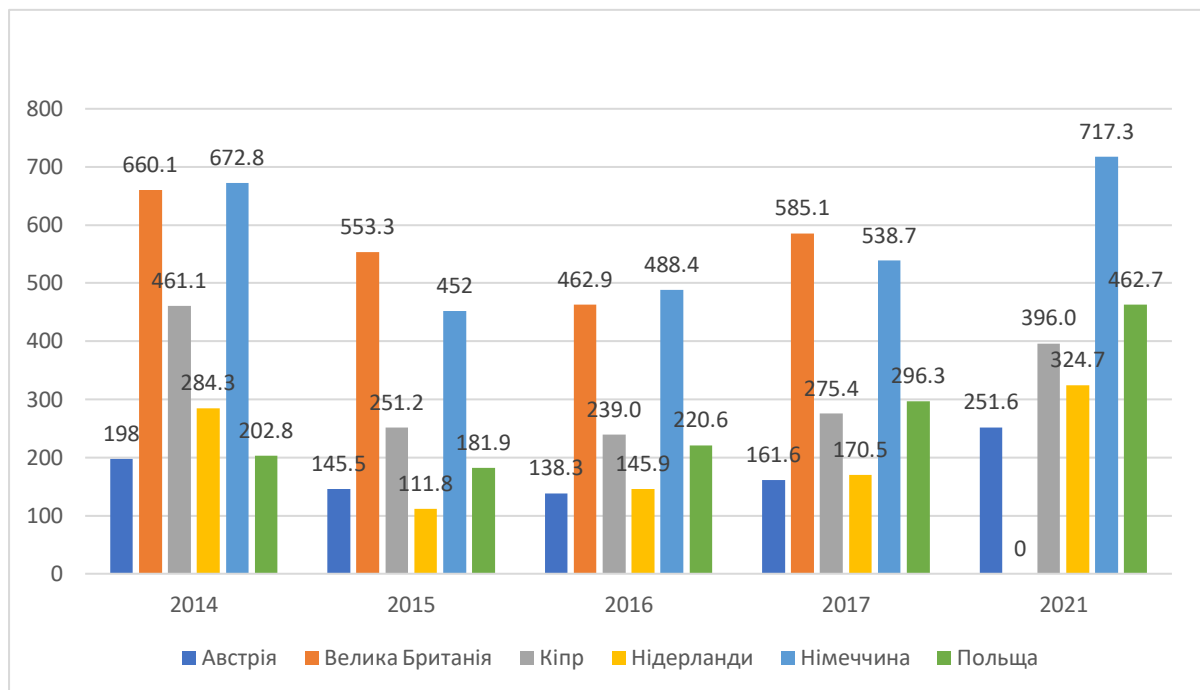

Рисунок 3.6 – Динаміка експорту послуг України до країн ЄС в 2014-2023 роках, млрд. дол.

Джерело: розроблено автором на основі [43]

Аналіз динаміки експорту послуг з України до найбільших імпортерів країн ЄС за період з 2014 по 2021 рік демонструє цікаві тенденції, що вказують на зміни в зовнішньоторговельних відносинах та вплив зовнішніх факторів на економічну активність. Протягом цього періоду країни Європейського Союзу залишалися одними з основних партнерів України в експорті послуг, при цьому спостерігалися суттєві коливання в обсягах експортних операцій залежно від конкретної країни [38].

Згідно з наданими даними, найбільший обсяг експорту послуг до Німеччини зберігається на протязі всього періоду, зокрема, показник в 2014 році складав 672,8 млн дол. США, і до 2021 року він зріс до 717,3 млн дол. США. Це свідчить про стабільний попит на українські послуги в Німеччині, який залишався високим, навіть незважаючи на деякі економічні коливання в регіоні. Німеччина є важливим партнером для України у різних сферах послуг, включаючи ІТ, науково-технічні послуги, а також професійні та консалтингові послуги.

Інша ключова країна — Польща, де експорт послуг з України зріс з 202,8 млн дол. США в 2014 році до 462,7 млн дол. США в 2021 році. Такий приріст обсягу

експорту можна пояснити посиленням економічних зв'язків між двома країнами, а також збільшенням попиту на українські послуги в таких сферах, як транспорт, будівництво та інформаційні технології.

Зміни в експорті послуг на Кіпр також помітні, де обсяг експорту зріс з 461,1 млн дол. США в 2014 році до 396 млн дол. США в 2021 році. Хоча рівень експорту залишався високим на протязі всього періоду, тенденція до зниження в останні роки може бути пов'язана з економічною нестабільністю та змінами в податковій політиці на Кіпрі, які могли вплинути на обсяги операцій.

Велика Британія, яка була важливим партнером для України до 2019 року, демонструє значне зниження обсягів експорту послуг — з 660,1 млн дол. США в 2014 році до 585,1 млн дол. США в 2017 році. Втім, після цього дані відсутні через вихід Великої Британії з Європейського Союзу (Brexit), що, ймовірно, призвело до змін у правовому і торговому середовищі.

Нідерланди, з іншого боку, також показали позитивну динаміку, збільшивши обсяги з 284,3 млн дол. США в 2014 році до 324,7 млн дол. США в 2021 році, що вказує на зростаючий попит на українські послуги в цій країні, зокрема в галузі ІТ та консалтингу.

Динаміку імпорту зображено на рис. 3.7.

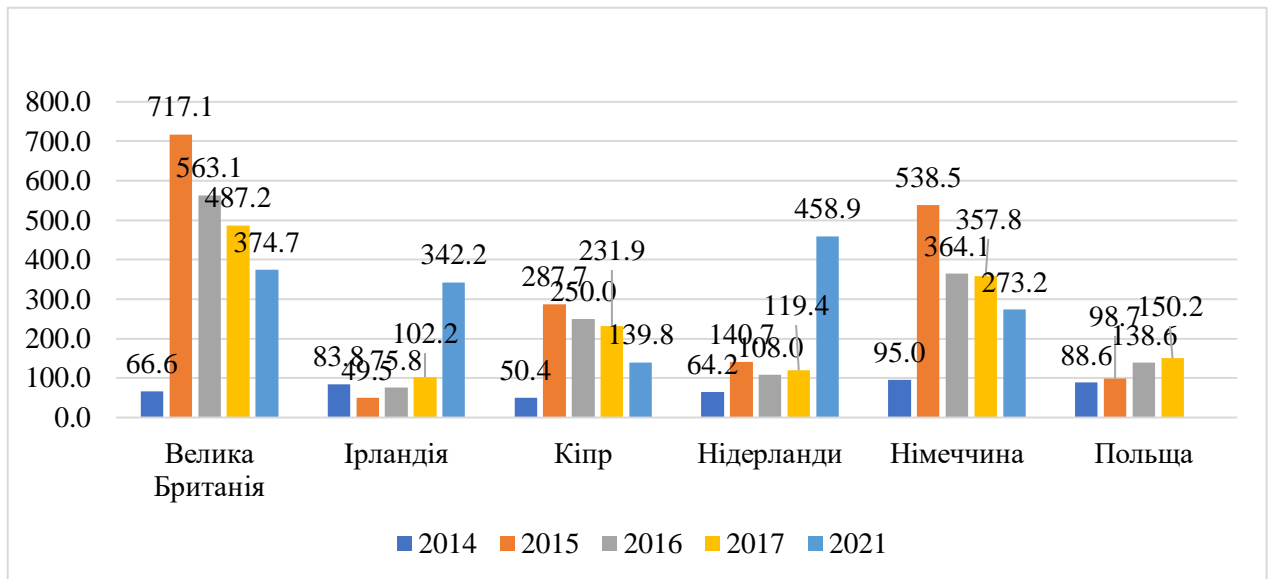

Рисунок 3.7 – Динаміка імпорту послуг України до країн ЄС в 2014-2023 роках, млн. дол

Джерело: розроблено автором на основі [43]

Велика Британія, яка до 2016 року була одним з основних постачальників послуг в Україну, демонструє значні зміни в обсягах імпорту. В 2014 році обсяг імпорту становив 66,6 млн дол. США, але вже в 2015 році він різко зріс до 717,1 млн дол. США. Однак з 2016 року спостерігається поступове зниження, що може бути пов'язано з політичними і економічними змінами, зокрема Brexit, який призвів до змін у взаємних торгових умовах і зменшення кількості послуг, що надаються Україні з Великої Британії.

Ірландія демонструє стабільне зростання імпорту послуг до України. Від 83,8 млн дол. США в 2014 році, цей показник збільшився до 342,2 млн дол. США в 2021 році. Це зростання може бути пов'язане з підвищеним попитом на фінансові та інформаційні послуги, що надаються Ірландією. Ірландія є важливим хабом для міжнародних компаній в Європі, що може пояснювати збільшення обсягів імпорту в Україну.

Кіпр демонструє тенденцію до зниження обсягів імпорту з 287,7 млн дол. США в 2015 році до 139,8 млн дол. США в 2021 році. Це може бути результатом змін в податковій політиці Кіпру, а також економічної нестабільності, яка вплинула на зовнішньоекономічні операції.

Нідерланди, як і Ірландія, показують позитивну динаміку в імпорті послуг, збільшуючи обсяги з 64,2 млн дол. США в 2014 році до 458,9 млн дол. США в 2021 році. Це свідчить про посилення економічних зв'язків між Україною та Нідерландами, зокрема в сферах ІТ та бізнес-послуг.

Німеччина, з іншого боку, має зниження обсягів імпорту послуг з України, яке становило 95 млн дол. США в 2014 році і зменшилося до 273,2 млн дол. США в 2021 році. Це може бути пов'язано з підвищенням конкуренції на ринку послуг, а також з економічними труднощами, що впливають на попит на українські послуги.

Польща показує поступове зростання імпорту послуг до України до 150,2 млн дол. США в 2017 році, хоча актуальні дані на 2021 рік відсутні. Це відображає стабільний попит на українські послуги в сусідніх країнах, що може бути пов'язано з поліпшенням економічних відносин та поглибленням інтеграції України в європейські структури.

За останні роки відзначаються зміни в структурах взаємної торгівлі послугами, що можна пояснити як внутрішніми економічними трансформаціями, так і зовнішньополітичними факторами, зокрема впливом глобальних змін, таких як Brexit, а також регіональними політичними та економічними змінами [38].

Експорт послуг з України до країн ЄС за останні роки показує стабільне зростання, особливо в напрямках фінансових, ІТ-послуг та бізнес-консалтингу, що відповідає глобальним тенденціям. Зокрема, Німеччина, Польща, Кіпр і Нідерланди залишаються основними імпортерами українських послуг, що свідчить про стабільний попит на кваліфіковану робочу силу та високі технології з України. Проте Великобританія, як один із важливих постачальників послуг, демонструє значне падіння після Brexit, що може вплинути на майбутню динаміку [39].

Щодо імпорту послуг, країни ЄС демонструють значні коливання. Великобританія, Ірландія та Нідерланди продовжують збільшувати обсяги імпорту з України, що може бути пов'язано з розвитком економічної співпраці в галузі інформаційних технологій, фінансів і консультацій. Однак падіння імпорту з Німеччини і Кіпру може свідчити про зниження конкуренції або зміну зовнішньоекономічних пріоритетів цих країн [40].

Україна має високий потенціал у галузях ІТ, кібербезпеки, а також в умовах цифрової трансформації глобальної економіки, що робить її конкурентоспроможною на ринку послуг. Відносини між Україною та ЄС можуть змінюватися залежно від внутрішньої політики Європейського Союзу та реформ, які стосуються вільної торгівлі та економічної інтеграції [41]. Розвиток торгівлі послугами між Україною та ЄС має значний потенціал. Проте для реалізації цього потенціалу Україні необхідно оптимізувати внутрішні економічні реформи, зокрема у галузі ІТ та фінансів, а також активно працювати над зміцненням співпраці з новими лідерами економічної інтеграції ЄС [42].

3.3 Оцінка перспектив розвитку зовнішньої торгівлі послугами

Одним із основних факторів, що впливають на конкурентоспроможність українських послуг на ринку ЄС, є здатність українських компаній адаптуватися до європейських стандартів і вимог. Це стосується не лише технологічної та інноваційної складової, а й рівня кваліфікації персоналу, нормативно-правового забезпечення та наявності сучасної інфраструктури. Особливу увагу слід приділити таких сферах, як інформаційні технології, фінансові послуги, консалтинг і туризм, де Україна має значний потенціал для розвитку та проникнення на європейський ринок [43].

Розглянемо товарну структуру експорту українських послуг на ринок ЄС на рис. 3.8.

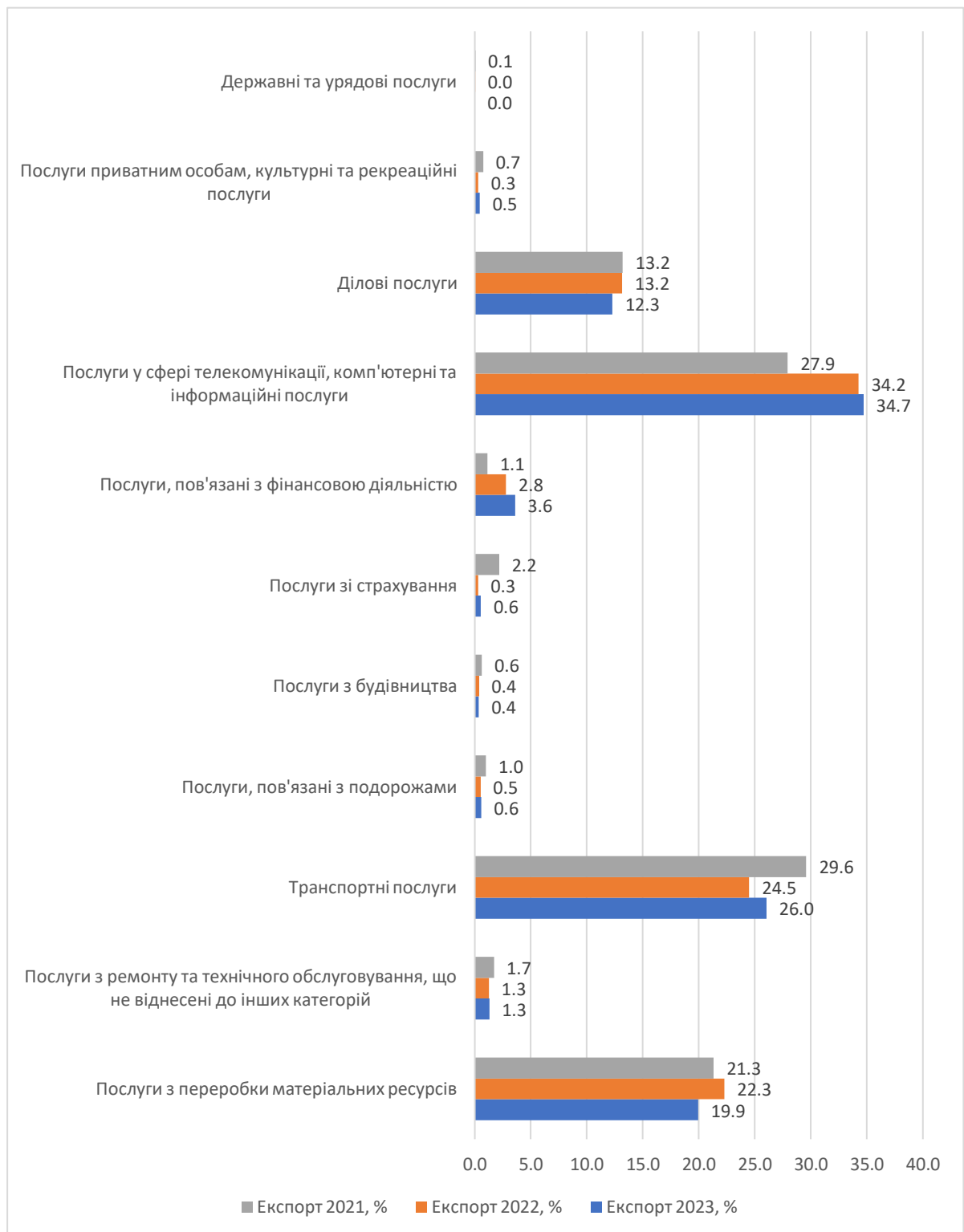

Рисунок 3.8 – Питома вага усіх категорій послуг в загальному експорті послуг України в країни ЄС у 2021-2023 роках, %

Джерело: розроблено автором на основі [43]

За останні три роки, з 2021 по 2023 рік, спостерігається позитивна динаміка в частці різних категорій послуг в загальному експорті. Одні з найбільш значущих

категорій — це транспортні послуги, послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги, а також послуги з переробки матеріальних ресурсів.

У 2021 році найбільшу частку в експорті послуг України до ЄС займали транспортні послуги (29,6%), послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги (27,9%) та послуги з переробки матеріальних ресурсів (21,3%). Ці категорії є ключовими для України, оскільки країна має розвинену транспортну інфраструктуру, велику кількість ІТ-компаній, а також значний потенціал у сфері обробки матеріалів. Вони становлять основу для конкурентної переваги України на європейському ринку.

Однак, з 2021 по 2023 рік спостерігається деяке зменшення частки послуг з переробки матеріальних ресурсів (з 21,3% до 19,9%), що може свідчити про зниження попиту або зміну структурних факторів в експорті України. Це, ймовірно, пов'язано з економічними коливаннями, включаючи інфляційні процеси та обмеження, що виникли через військові дії.

Послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги, навпаки, показали позитивну динаміку, збільшивши свою частку з 27,9% у 2021 році до 34,7% у 2023 році. Це відображає сильну позицію України в сфері ІТ, а також глобальний попит на аутсорсинг і технологічні рішення. ІТ-індустрія України продовжує бути одним з головних драйверів її економіки та конкурентоспроможності на європейському ринку.

Категорія ділових послуг стабільно утримує частку на рівні близько 13%, що є важливим показником для України, оскільки ці послуги включають консалтинг, юридичні та бухгалтерські послуги, які мають високу додану вартість і забезпечують стабільний попит на міжнародних ринках [44].

Що стосується менш значущих категорій, таких як послуги зі страхування, послуги, пов'язані з подорожами, та культурні послуги, їх частка в експорті України залишається відносно низькою і має тенденцію до зниження. Це свідчить про менш конкурентоспроможні сфери, де Україна може стикатися з труднощами через низький рівень розвитку або високий рівень конкуренції з боку більш розвинутих країн ЄС [45].

У підсумку, найбільші конкурентні переваги України на ринку ЄС полягають у сильній позиції в таких сферах, як транспорт, ІТ- та телекомунікаційні послуги. Це зумовлено високим рівнем підготовки українських фахівців, конкурентною вартістю надання послуг та стабільним попитом на цифрові рішення з боку європейських партнерів. Водночас, в умовах війни, значення транспортних послуг також залишається високим через потребу у забезпеченні логістики для експорту товарів, гуманітарних вантажів та енергоресурсів. Однак для забезпечення сталого розвитку та збільшення частки на ринку, Україні необхідно зосередитись на диверсифікації експорту послуг та збільшенні конкуренції у менш представлених категоріях, таких як послуги зі страхування та будівництва [46].

Перспективи подальшого розвитку торгівлі послугами з країнами ЄС тісно пов'язані з поглибленням інтеграції України до європейського ринку, зміцненням торговельних зв'язків та створенням сприятливих умов для бізнесу. Важливим завданням є адаптація національного законодавства до стандартів ЄС, розвиток інфраструктури, зокрема цифрової, та стимулювання інновацій у секторі послуг. Крім того, зростання попиту на фінансові та страхові послуги відкриває нові можливості для українських компаній [47].

Таким чином, сектор послуг залишається одним із найперспективніших для розвитку зовнішньої торгівлі України. Розширення присутності українських компаній на ринках ЄС, підвищення якості послуг та їхньої конкурентоспроможності сприятиме зміцненню економічної стабільності країни та її інтеграції у світову економіку [48].

ВИСНОВКИ

Загальний аналіз товарної структури експорту та імпорту України показав, що основні експортні позиції країни зберігаються в аграрному секторі (21,6%), металургії (18,3%) та енергетичній галузі (13,6%). Так, Україна є значним постачальником зерна, олії, а також металопродукції на європейський ринок. Разом це складає 53,5%. Водночас, на експортні поставки України в ЄС суттєво впливають аграрні зміни, пов'язані з кліматичними умовами, а також економічною ситуацією всередині країни, включаючи агресію з боку Росії, що значно змінює логістику і знижує потенціал аграрного експорту. Паралельно, спостерігається зростання імпорту товарів, зокрема машин і обладнання, хімікатів, а також споживчих товарів, що свідчить про збільшення залежності української економіки від європейських постачальників.

Щодо структури експорту послуг, можна відзначити, що найбільшу частку складають транспортні послуги та послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних технологій. Це свідчить про високий потенціал України в галузі ІТ, а також стратегічне значення транспортних послуг, зокрема через географічне положення країни, що дозволяє їй виконувати важливу роль в обслуговуванні міжнародних вантажних перевезень. Значний ріст частки ІТ- та комп'ютерних послуг з 2021 по 2023 рік відображає зростання конкурентоспроможності українських ІТ-компаній на європейському ринку. Експорт ІТ-послуг України до країн ЄС демонструє стабільне зростання, що пов'язано з високою конкурентоспроможністю українських компаній у сфері інформаційних технологій. У цей період частка ІТ-послуг у загальному експорті послуг до ЄС зросла з 27,9% до 34,7%. Це свідчить про інтенсивне освоєння ринку ЄС українськими ІТ-компаніями, які користуються перевагами висококваліфікованого людського капіталу, конкурентоспроможних витрат на робочу силу та сприятливих умов для розвитку аутсорсингу.

Динаміка зростання експорту пояснюється кількома ключовими чинниками. По-перше, геополітична ситуація та економічна криза в Україні спонукали багато компаній орієнтуватися на зовнішні ринки, зокрема на ЄС, який є одним із найбільших споживачів ІТ-послуг у світі. По-друге, цифровізація економіки ЄС та зростання попиту на інноваційні рішення у сфері інформаційних технологій створюють додаткові можливості для експорту.

Однак, аналіз товарної структури послуг показав певні проблеми в інших категоріях. Наприклад, послуги з будівництва, страхування, а також послуги, пов'язані з подорожами, мають значно меншу частку в експорті і свідчать про необхідність диверсифікації українського експорту послуг. Водночас послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, демонструють зростання своєї частки, що може бути результатом реформ в Україні, спрямованих на стабільність фінансового сектору і лібералізацію економіки.

Україна має значний потенціал для збільшення експорту послуг до ЄС завдяки перевагам у таких галузях, як ІТ, транспорт, та аутсорсинг. Ринок ЄС залишається одним із найбільших споживачів українських послуг, зокрема завдяки високій якості та порівняно низьким витратам на робочу силу. Водночас, конкуренція з іншими країнами, зокрема Індією, Китаєм та країнами Південно-Східної Азії, є значною, що вимагає постійної адаптації українських компаній до вимог європейського ринку.

ІТ-сектор України продовжує бути одним з головних драйверів економічного зростання, і його конкурентоспроможність в основному базується на висококваліфікованих кадрах та наявності сприятливого бізнес-середовища. Водночас, для забезпечення подальшого зростання необхідно посилити інфраструктуру, створювати нові можливості для інвесторів і зменшувати адміністративні бар'єри для бізнесу.

Важливим напрямом є також розширення експорту в галузі ділових та фінансових послуг, які відіграють ключову роль у зміцненні позицій України на європейському ринку. Це можливо завдяки подальшому вдосконаленню регуляторної бази, яка сприятиме залученню іноземних інвестицій і спрощенню

ведення бізнесу. Додатково, розвиток новітніх технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект і фінтех-рішення, відкриває перспективи для інноваційних продуктів і послуг. Підтримка державою технологічних стартапів та стимулювання експорту цифрових фінансових інструментів є критично важливими для забезпечення конкурентоспроможності.

З огляду на значний потенціал України у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг, а також в галузі транспорту, майбутнє українського експорту послуг до ЄС виглядає позитивно. Однак для досягнення стійкого зростання потрібно враховувати кілька факторів. Перш за все, необхідно подальше збільшення інвестицій в інфраструктуру, технології та освітні програми, що дозволить створити сприятливі умови для розвитку послуг в Україні.

Не менш важливим є розвиток галузі аутсорсингу в інших сферах, таких як фінансові послуги, правові послуги та консалтинг, що може значно розширити присутність України на європейському ринку. Також важливим є підвищення якості послуг, що надаються, а також запровадження стандартів, відповідних вимогам ЄС, що може значно підвищити конкурентоспроможність українських послуг на європейському ринку.

Загалом, зовнішня торгівля товарами та послугами України з країнами ЄС є важливим компонентом економічного розвитку країни. Україна має значний потенціал для збільшення експорту послуг, зокрема в таких галузях, як ІТ, транспорт та фінансові послуги. Однак для забезпечення сталого розвитку необхідно зосередитися на диверсифікації експорту та підвищенні конкурентоспроможності послуг через розвиток інфраструктури, новітніх технологій та покращення регуляторного середовища. Збільшення співпраці з ЄС може стати основою для подальшого зміцнення економічних зв'язків України з країнами Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артамонова Г. Зовнішня торгівля України з ЄС: можливості та виклики. *Журнал Європейської Економіки. Том 18, № 3.* 2019: веб-сайт. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1398> (дата звернення: 25.11.2024).
2. Бабець І.Г. Теоретико-методологічні засади дослідження впливу зовнішньоекономічних чинників на економічну безпеку регіонів України. *Проблеми економіки.* 2021. №4. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-4-85-91> (дата звернення: 10.11.2024).
3. Брензович К.С., Машкара-Чокнадій В.В. Динаміка розвитку зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС в рамках дії зони вільної торгівлі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство».* Ужгород, 2020. С.14-18. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29045/1/%d0%92%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba%20%e2%84%9628_2019_%d1%87.%201.pdf (дата звернення: 15.11.2024).
4. Гаврилюк І. І. Розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин в Україні. *Економіка та суспільство.* 2022. №45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1969> (дата звернення: 05.11.2024).
5. Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами. *Державна служба статистики України:* веб-сайт. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.11.2024).
6. Головне управління статистики у Волинській області. *Луцьк:* веб-сайт. URL: http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/10_m.htm (дата звернення: 03.11.2024).
7. Горкавий В. К. Статистика : підручник. Київ: Алерта, 2020. 644 с.
8. Григорова-Беренда Л.І., Шуба М.В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. 136 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/312811101_Teoria_i_praktika_zovnisnoi_torgivli_navcalnij_posibnik_L_I_Grigorova-Berenda_M_V_Suba_-_Harkiv_Harkivskij_nacionalnij_universitet_imeni_V_N_Karazina_2016_-_136_s (дата звернення: 17.11.2024).
9. Далик В. П., Дуляба Н. І. Зовнішня торгівля України : реалії та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. 2016. №7 Ч. 1. С. 110–113. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/12507> (дата звернення: 18.11.2024).

10. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gz_rik_u.html. (дата звернення: 06.11.2024).

11. Завгородній А. В. Принципи зовнішньоекономічної діяльності: національні та регіональні виміри: *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. №1. 85–93 с. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/ujae_2019_r01_a10.pdf (дата звернення: 11.11.2024).

12. Зовнішньоекономічна діяльність. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.11.2024).

13. Зовнішня торгівля товарами. *Підсумки I півріччя 2023 року*: веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-tovaramy-pidsumky-i-pivrichchya-2023-roku> (дата звернення: 06.11.2024).

14. Касич А. О. Стан та перспективи торговельних відносин України з країнами Європейського Союзу: *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. 23–28 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvkhdu_en_2015_13%283%29__7 (дата звернення: 19.11.2024).

15. Ковтун Е. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2018. №2. 41–45 с.

16. Ковтун Н.В., Бабірад-Лазунін В.О. Методологічні засади та методика статистичного оцінювання умов зовнішньої торгівлі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. Вип. 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_10_7 (дата звернення: 14.11.2024).

17. Козак Ю. Г., Притула Н. В., Єрмакова О. А. та ін.: Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон: монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 240 с. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3344/3271> (дата звернення: 25.11.2024).

18. Кравченко В.І. Економічна теорія міжнародної торгівлі: підручник. К: Національний інститут стратегічних досліджень, 2021. 82 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILELA=&2_S21STR=nvmduce_2018_2_9 (дата звернення: 21.11.2024).

19. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі. *Україна : події, факти, коментарі*. 2015. № 23. С. 49–59. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr23.pdf>. (дата звернення: 21.11.2024).

20. Ладиченко К. І. Індикатори вимірювання зовнішньоторговельної відкритості національної економіки. *Економічний простір*. 2015. № 95. С. 16–25. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILELA=&2_S21STR=ecpros_2015_95_4 (дата звернення: 21.11.2024).

21. Легостаєва О. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. No 2. 28–32 с.

22. Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Іксарова Н. О. та ін. Зовнішня торгівля України : XXI століття : монографія / за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 448 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/f5de99f3ba82c098d5abce48563df9c8.pdf> (дата звернення: 13.11.2024).

23. Мазур М. В., Сіренко К. В. Статистичне оцінювання умов зовнішньої торгівлі в Україні. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2017. №94 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197267135.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

24. Мазур М.В., Сіренко К.В. Статистичний аналіз концентрації експорту та внутрішньогалузевої торгівлі в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. №8. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/8_2018/36.pdf (дата звернення: 25.11.2024).

25. Методологічні положення державного статистичного спостереження «Зовнішня торгівля товарами». Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2022/449/449.pdf (дата звернення: 22.11.2024).

26. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Шталь Т.В. та ін. Харків : видавництво «Форт», 2015. 364 с.

27. Міжнародна економіка. підручник. за ред.: Д.Л. Дашкевич. Київ, 2023. 118с.

28. Міжнародна економіка: у 2-х частинах: Ч. І. Світова система

господарювання: навч. посібник. Андросова Т.В. та ін. Харків : видавництво «Форт», 2013. 328 с.

29. Міжнародна торгівельна діяльність: підруч. Рокоча В. В., Алькема В. Г., Терехов В. І. та ін. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2018. 698 с.

30. Міжнародна торгівля: підручник. Козака Ю.Г. та ін. К.: Центр учбової літератури, 2011. 512 с.

31. Непрядкіна Н. В. Специфіка зовнішньої торгівлі послугами України з країнами східної Європи. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2017. № 6. С. 50–53. URL: [file:///C:/Users/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81/Downloads/9970-Article%20Text-19795-1-10-20171219%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81/Downloads/9970-Article%20Text-19795-1-10-20171219%20(1).pdf) (дата звернення: 23.11.2024).

32. Овсієнко А. М. Управління зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання. *Економічний вісник університету. Збірник наукових праць науковців та аспірантів. Переяслав-Хмельницький* : ПХДПУ, 2015. Том 27-1. 123–128 с. URL: <https://ideas.repec.org/a/scn/032862/16102050.html> (дата звернення: 23.11.2024).

33. Остапенко Т. Г. Нанорівень розвитку менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Управління розвитком*. 2016. №3(185). 48–54 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2016_3_9 (дата звернення: 23.11.2024).

34. Плющик І. А., Огородник Р. П., Дучинська Н. І. Глобалізаційні виклики та можливості для країн з перехідною економікою. *Економічні інновації*. 2015. Вип. 60. Кн. II. С. 88–95: веб-сайт. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/98046/10-Plyushchuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.11.2024).

35. Показники зовнішньої торгівлі товарами. *Національний банк України*: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 21.11.2024).

36. Показники зовнішньої торгівлі. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України* : веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 12.11.2024).

37. Рокоча В. В., Алькема В. Г., Терехов В. І. та ін. Міжнародна торгівельна діяльність : підруч. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2018. 698с.

38. Світовий ринок товарів та послуг : навч.-метод. посібник / Носач Л.Л. та ін. Харків : Видавництво «Форт», 2014. 295 с.

39. Сіренко К.В. Статистичний аналіз збалансованості зовнішньої торгівлі за видами економічної діяльності. *Прикладна статистика : проблеми теорії та практики : Збірник наукових праць НАСОНА*. 2013. Вип. 13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspttp_2013_13_27 (дата звернення: 17.11.2024).

40. Співробітництво між Україною та Європейським Союзом. *М-во екон. Розвитку і торгівлі*: веб-сайт. URL: <http://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=10ca8da3-169d-419b-a6f2-d42635f92b8b&tag=SpivrobotnitstvoMizhUkrainoiuTaYevropeiskimSoiuzom>. (дата звернення: 06.11.2024).

41. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2019 році : стат. збірник / Державна служба статистики : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.11.2021).

42. Статистика зовнішнього сектору. *Національний банк України*: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 03.11.2024).

43. Структура зовнішньої торгівлі послугами (за видами) з країнами ЄС. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.11.2024).

44. Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt_ES/tsztt_ES_u/tsztt_ES_3_19_u.htm. (дата звернення: 07.11.2024).

45. Тохтамиш Т. О., Ягольницький О. А., Овчиннікова М. А. Аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами європейського союзу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №23. С. 44–50. URL: <http://www.global-national.in.ua/archive/23-2018/11.pdf> (дата звернення: 07.11.2024).

46. Чекотовський Е. В. Статистика з Microsoft Excel 2016 : навч. посіб. Київ : Знання, 2018. 407 с

47. Brakman, S., & Garretsen, H. *Theories of International Economics. An updated review of classical and modern theories*, 2020. 38 с.

48. Grubel H. G., Lloyd P. J. The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade. *Economic Record*. 1971. Vol. 47. Issue 4. P. 494–517: веб-сайт. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1475-4932.1971.tb00772.x> (дата звернення: 18.11.2024).

49. Samuelson, P. A. *Welfare Implications of International Trade. Examines trade's impact on social welfare*, 2021. 55 с.

50. Venables, A. J. *The Role of Location in Trade Theory. Explains the spatial dimension in trade*, 2019. 101 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка показників зовнішньої торгівлі товарами в Україні за 2019–2023 рр.

Рік	Експорт, млрд. дол. США	Імпорт , млрд. дол. США	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	Сальдо зовнішньої торгівлі товарами, млн. дол. США
2019	20,75	25,01	0,83	-9,1
2020	18,6	23,9	0,78	0,9
2021	26,8	29,0	0,93	-2,2
2022	27,9	27,0	1,03	-5,3
2023	23,4	32,5	0,72	-4,26

Джерело: власні розрахунки автора за даними Держстату

Товарна структура експорту товарів України у 2019–2023 рр., млрд. дол. США

Категорія	2019	2020	2021	2022	2023
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	0,35	0,30	0,40	0,66	0,66
II. Продукти рослинного походження	4,50	3,37	3,84	7,98	6,90
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	1,60	1,85	2,36	3,06	2,98
IV. Готові харчові продукти	0,94	1,00	1,08	1,21	1,95
V. Мінеральні продукти	2,70	2,07	3,89	3,47	2,05
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0,60	0,60	0,93	0,70	0,44
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	0,20	0,20	0,42	0,27	0,21
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	0,14	0,12	0,15	0,10	0,07
IX. Деревина і вироби з деревини	1,00	1,00	1,44	1,63	1,26
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	0,12	0,14	0,19	0,15	0,13
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	0,71	0,63	0,67	0,59	0,27
XII. Взуття, головні убори, парасольки	0,16	0,14	0,16	0,16	0,05

XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0,22	0,26	0,33	0,22	0,23
XIV. 71 Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0,02	0,02	0,04	0,01	0,01
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	3,80	3,10	6,36	3,66	3,03
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	2,83	2,75	3,19	2,90	2,00
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0,20	0,23	0,26	0,21	0,22
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,06	0,05	0,05	0,07	0,05
XX. Різні промислові товари	0,71	0,82	1,04	0,86	0,83
XXI. 97 Твори мистецтва	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Джерело: власні розрахунки автора за даними Держстату

Товарна структура імпорту товарів в Україні у 2019–2023 рр., млрд. дол. США

Категорія	2019	2020	2021	2022	2023
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	0,508	0,640	0,754	0,602	0,607
II. Продукти рослинного походження	0,580	0,620	0,658	0,683	0,685
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,069	0,072	0,089	0,098	0,091
IV. Готові харчові продукти	1,684	1,943	2,263	1,745	2,248
V. Мінеральні продукти	2,798	2,087	3,240	6,579	6,739
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	4,385	4,501	5,299	3,624	4,611
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1,683	1,681	2,216	1,678	1,944
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	0,130	0,121	0,145	0,089	0,089
IX. Деревина і вироби з деревини	0,152	0,159	0,215	0,136	0,156
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	0,669	0,674	0,811	0,580	0,626
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	0,762	0,693	0,711	0,610	0,621
XII. Взуття, головні убори, парасольки	0,063	0,058	0,061	0,070	0,048
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0,326	0,326	0,373	0,318	0,405
XIV. 71 Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0,036	0,050	0,063	0,015	0,007
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	1,325	1,212	1,520	1,134	1,505

XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	5,436	5,092	5,881	3,421	4,301
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	3,367	2,847	3,521	3,091	3,922
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,494	0,500	0,561	0,393	0,549
XX. Різні промислові товари	0,328	0,479	0,456	0,265	0,309
XXI. 97 Твори мистецтва	0,002	0,003	0,005	0,000	0,001

Географічна структура експорту товарів України у 2019–2023 рр., тис. дол. США

Країна	Рік				
	2019	2020	2021	2022	2023
Австрія	598319,5	579988,3	915155,5	822123,8	606562,4
Бельгія	680704,4	560930,3	659034,3	466655,8	359055,8
Болгарія	482168,2	511502,7	835270,9	1426085,3	904622,6
Греція	274211,5	178809,9	212785,1	184088,0	257556,0
Данія	254684,7	216888,6	285816,4	231282,7	217389,4
Естонія	139859,9	109748,0	168628,9	125388,6	92303,8
Ірландія	153235,2	94365,8	97882,3	44857,2	14837,6
Іспанія	1500801,3	1250213,7	1677241,7	1572287,4	2008263,4
Італія	2418875,4	1928906,3	3469269,2	1647263,5	1536892,9
Кіпр	43043,5	31820,8	47441,0	54816,3	107770,4
Латвія	300080,9	229426,4	288575,1	296986,1	323810,7
Литва	410796,4	431448,5	576917,6	662057,0	628175,4
Люксембург	20179	17423,1	15743,2	9156,3	3412,6
Мальта	41427,2	8851,6	30209,6	9746,7	70116,0
Нідерланди	1848424,7	1802205,9	2262530,2	1540793,8	1490860,0
Німеччина	2383003,1	2071739,4	2866373,4	2264663,3	2019672,0
Польща	3295846,6	3272683,1	5227413,1	6653025,2	4755386,3
Португалія	282174,2	233971,3	341202,1	135742,3	223454,1
Румунія	1005591,3	1080954,2	1543445,3	3855843,7	3764884,5
Словаччина	709620,1	446759,5	999275,1	1506793,2	1073675,2
Словенія	38945,3	40280,9	75524,5	58961,0	64841,2
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	628087,7	666851,9			
Угорщина	1562809,4	1263810,4	1622073,1	2270884,0	1184875,2
Фінляндія	46178,7	54540,1	110813,2	61652,8	44404,8
Франція	596505,8	592395,2	896493,5	586018,0	481466,3
Хорватія	37197,4	29593,1	45742,3	73482,5	87180,3
Чехія	920901,6	826278,3	1414558,4	1252009,6	996005,9
Швеція	77068,7	72522,5	107554,5	78044,9	74601,5

Географічна структура імпорту товарів України у 2019–2023 рр., тис. дол. США

Країна	Рік				
	2019	2020	2021	2022	2023
Австрія	657000,3	559737,2	860067,0	515327,2	537178,7
Бельгія	549463	526390,3	752305,6	539903,6	663061,9
Болгарія	459341,9	289909,3	542297,9	2082697,5	2221321,5
Греція	311635,1	317007,7	495622,7	756111,3	1374108,8
Данія	274188,2	220915,4	305260,6	240279,7	250708,6
Естонія	144388,1	177570,2	169808,0	95724,6	128070,1
Ірландія	169564,7	209304,8	231456,2	147174,3	195967,2
Іспанія	844213,8	735137,4	975882,5	702406,6	888048,3
Італія	2074754	2128733,9	2675493,0	1801382,3	2278223,6
Кіпр	23165	19005,6	38039,1	14580,6	47836,9
Латвія	166467	158959,8	210303,4	235932,3	291000,4
Литва	1144499	813405,6	1290895,4	1323125,1	1300051,4
Люксембург	53130,7	17117,1	20285,6	10986,1	13490,4
Мальта	5220	14056,2	116047,5	8127,0	7865,3
Нідерланди	765085,6	750840,0	1012585,8	1091330,1	1035123,2
Німеччина	5986874	5339677,7	6284374,9	4563010,8	5061679,2
Польща	4109083	4140911,8	4962500,1	5491364,7	6577759,0
Португалія	74806,3	68191,1	88770,4	60832,3	70196,3
Румунія	645529,3	682434,6	796433,7	1503239,7	1566873,6
Словаччина	651805,4	1143401,5	923213,6	988707,9	1676885,8
Словенія	245038,8	253442,4	287793,7	248096,3	241972,3
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	769910,5	734243,8	-	-	-
Угорщина	1251101	1399536,4	1571028,5	1022339,2	1387895,7
Фінляндія	275264,6	249228,5	306066,4	239228,8	283858,6
Франція	1652665	1467709,5	1764887,6	1232732,4	1759193,8
Хорватія	52505,4	52845,2	67379,3	67885,7	82452,9
Чехія	1165527	961721,3	1480804,9	1464785,4	1789421,6
Швеція	489042	428096,8	724637,9	514843,4	756693,6

Звіт подібності

метадані

Заголовок

Синюк_Мазур_плагіат

Автор Науковий керівник / Експерт

Синюк Мазур

підрозділ

кафедра математичного моделювання та статистики

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про **МОЖЛИВІ** маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		14
Інтервали		0
Мікропробіли		2
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		28

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

порядковий НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	Колір тексту	КІЛЬКІСТЬ (ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ ФРАГМЕНТІВ)	
1	http://ird.gov.ua/irdp/p20170401.pdf		45	0.27 %
2	https://ir.kneu.edu.ua/bitstreams/151df6cf-1099-4401-925c-5a0fe3423590/download		39	0.23 %
3	https://ir.kneu.edu.ua/bitstreams/151df6cf-1099-4401-925c-5a0fe3423590/download		31	0.18 %
4	http://ird.gov.ua/irdp/p20170401.pdf		29	0.17 %

ЛВІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
Імені Івана Франка

СЕРТИФІКАТ

№ 11-2024/085

що засвідчує участь

Ростислава Синюка

У XII ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ
ФОРУМІ МОЛОДИХ ЕКОНОМІСТІВ-КІБЕРНЕТИКІВ

«МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСВІД»

Професійна програма стажування
12 годин (0,4 кредиту ЕСТS)

Декан економічного факультету
Ростислав МИХАЙЛИШИН

22-23 листопада 2024 року

м. Львів